

20496

641₂

ÉRTEKEZÉSEK

A KOLOZSVÁRI M. KIR. FERENCZ JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM
MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI SZEMINÁRIUMÁBÓL.

3. SZÁM.

KÁJONI JÁNOS ÉNEKES KÖNYVE ÉS FORRÁSAI.

IRTA:

JÉNÁKI FERENC.

KOLOZSVÁR.

MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI SZEMINÁRIUM.

1914.

A sorozatban megjelentek:

1. Borbély Ferenc: *Gyulai mint aesthetikus.*
2. Henrich Arnold: *Gusmunda és Gisquardus széphistoriája.*
4. Csipak Lajos: *Horatius hatása az ó- és ujklasszikus iskola költőire.*

A sorozaton kívül:

- Bodola Gyula: *Dobó István a magyar költészetben.*
Bóhm Dezső: *Orczy Lőrinc élete és költészete.*
Császár Károly: *Medgyesi Pál élete és működése.*
Frick József: *A középkori magyar himnusz-költészet.*
Gerencsér István: *Adalékok a magyar iskoladramák történetéhez.*
György Lajos: *Szép Magelona.*
Kovács Béla: *Szathmáry Károly élete.*
Kovács János: *Sue hatása a magyar irodalomra.*
Kreszta Riza: *A magyar verses legenda története.*
Pusch Ödön: *Vallásos elmékedések kódexeinkben.*
Schweighoffer Tamás: *Kazinczy Ferenc aesthetikája.*
Tompai József: *A magyar ballada története.*
Ujvárossy Szabó Gyula: *A magyar verses oktató költészet története 1772-ig.*

ÉRTEKEZÉSEK

A KOLOZSVÁRI M. KIR. FERENCZ JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM
MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI SZEMINÁRIUMÁBÓL.

3. SZÁM.

KÁJONI JÁNOS ÉNEKES KÖNYVE ÉS FORRÁSAI.

IRTA:

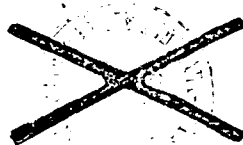
JÉNÁKI FERENC.

KOLOZSVÁR.

MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI SZEMINÁRIUM.

1914.

20496

NYOMATOTT A SZENT BONAVENTURA KÖNYVNYOMDÁBAN, KOLOZSVÁR.

1914.

Előszó.

Értekezésemnek célja Kájoni János énekeskönyvének és forrásainak vizsgálata. Mivel Kájoniról, mint énekgyűjtőről és énekszerzőről van szó, azért nem mellőzhettem teljesen nagy kéziratos énekgyűjteményének ismertetését sem. Ennek részletes vizsgálatába természetesen csak a kiadásánál lehetne bocsátkozni, melynek megvalósítása nem is ütköznék nagy akadályokba, mivel a kolozsvári ferencrendiek Szent Bonaventura nyomdája a Kájoni-féle nyomda folytatásaképpen tekinthető s Kájoni emlékének éppen az volna a legméltóbb megtisztelése, ha a Bonaventura nyomda nem kimélve fáradságot és költséget, lehetővé tenné a nagykéziratos himnuszgyűjtemény kiadását. Hisszük, hogy a házfőnök úr, *P. Trefán Leonárd*, ismerve nagylelkűségét és Kájoni iránti nagy tiszteletét, nem fog ez elől elzárkózni.

E helyen egyszersmind köszönetemet kell kifejeznem *Dr. Dézsi Lajos* egyet. ny. r. tanár úrnak, ki munkámban szeretettel irányított, hasonlóképen a kolozsvári egyetemi könyvtár Igazgatóságának is azért a szíveségért és fáradságért, hogy a távoli könyvtárakból elhozott művek által segítségemre volt. Köszönetet mondok a csíksomlyói rendháznak, hogy alkalmat adott arra, hogy Kájoni meglévő műveivel foglalkozhassam, valamint *Seprődi János*, kolozsvári ref. koll. tanár úrnak is, hogy a kollegium könyvtárában levő énekeskönyveket készséggel bocsátotta rendelkezésemre.

Munkám nem teljes és tökéletes, de ha csak egy lépést is sikerült előre vinnem a katolikus énekköltészet ismertetését, fáradságomnak az elég jutalma lesz.

Jénáki Ferenc.

Bevezetés.

A protestantizmus korán felismerte a magyar énekek hasznát új hit terjesztésében. Ezért legsürgősebb teendőjének ismerte, hogy a magyar nép kezébe magyarnyelvű énekeskönyvet adjon. A Gálszécsi (1552.), Huszár Gál (1500.), Heltai Gáspár féle és az 1566.-ban kiadott Váradi énekeskönyvek után az 1569.-ben megjelent Szegedi Gergely énekeskönyve nyitja meg a protestáns énekgyűjtemények egész sorozatos kiadásait, melyeknek az új hit terjesztése, híveiknek az új hitben való megszilárdítása a főcéljuk.¹ S mikor a protestantizmus az erdélyi románság között is tért akar hódítani, az első lépés célja elérésére az, hogy saját nyelvén ad énekeket a románság kezébe és lefordítják Szegedi Gergely énekeskönyvét román nyelvre is, mely csak töredékben maradt fenn „Todorezsku töredék” címen s melyet 1570—1573. között nyomattak.²

De ez nem jelenti azt, amit különösen Kálmán Farkas állított, hogy katolikus énekköltészet nem volt, hogy a magyar éneklést a protestantizmus honosította meg. A kath. templomokban a nép ajkáról a protestantizmus előtt is hangzottak magyar énekek, a melynek bizonyítását bővebben fejtegeti és bizonyítja Frick József 1910-ben Kolozsváron megjelent doktori értekezésében. Sőt a protestáns énekköltészet éppen a katolikus énekköltészet alapján vesz nagy lendületet. Igaza van Kardos Albertnek, midőn azt írja: „A protestánsok sem vonhatták ki magokat a katolikus költészet hatása alól; a mennyit adtak a katolikusok-

¹ L. Erdélyi Pál: Énekeskönyveink a XVI. és XVII. században. Budapest. 1899.

² Ennek a Todoreszku féle énekeskönyvnek még két kéziratos másolata van a XVII. században: a) Agyagfalvi Sándor Gergelytől, mely 1642.-ben készült és b) Viski János énekeskönyve 1697.-ből. Viski János még 15 éneket fordít a régihez. (L. Szegedi Gergely énekeskönyve a XVI. századbeli román fordításban. Protestáns hatások a hazai románságra. Írták: Dr. Sztripszky Hiador és Dr. Alexics György. Bpest, 1911.)

nak kölcsön magyar műveiből, annyit vettek is előbb át a római egyház latin breviariumából. A középkori keresztény lyra mélyebb gyökeret vert már a népek szívében, a százados és ezredéves himnuszokban sokkal több költészet, az őszinte vallássosságnak nagyobb ereje, a magasra kifejtett egyházi zenében több szépség és mélyebb áhitat rejtett, minthogy a reformatio e költészettel és zenével csak úgy könnyedén szakíthatott volna.¹ És ismét: „Első szükségletüket (a reformátorok) a katolikus énekeskönyvből fedezték; Székely és Kálmáncsai, Batizi és Sztárai a latin breviariumból fordítják, vagy dolgozzák át a magyar himnuszokat, mellőzve a szűz Mária tiszteletére vonatkozókat és kihagyva, vagy módosítva mindazt, ami hitelveikkel ellentétben állott.”² De nemcsak a latin, hanem a magyar himnuszokat is felhasználták. Hasonlóképpen nyilatkozik Horváth Cyrill is a Batthyányi-códex-ről írt értekezésében. (Irod. Közl. 1905. 142. l.) „A népének fejlődésének a reformáció adott különös lendületet, viszont a protestans egyházak éneklésén, kivált kezdetben, a katolikus énekköltészetnek nagy és mély hatása mutatkozik. A gyermek- és ifjukurát élő protestantizmus kénytelen a régi egyház gazdag énekkészletét közös tulajdonnak tekinteni.” Ennek bizonyítására elég ha még utalunk a Batthyányi kódexre, melyet 1541—1563 között készítettek, melyről Volf György azt írja: „A Batthyányi kódex ugyan alakja szerint nem katolikus karkönyv (chorale), mint Toldy Ferenc gondolta, hanem reformatus ritualis énekes könyv, közismeretes nevén gradnal („az mint az nótáknak gradusikért híják,” magyarázza Geleji), mint Kálmán Farkas állította; *de tartalma szerint, minthogy csak igen csekély részben mutat nyilvánvaló protestans szerzeményt és fordítást, hanem leginkább már készen talált katolikus szerzeményekből és fordításokból van szerkesztve, jóval igazábban mondható katolikusnak, mint protestansnak.*”³

Horváth Cyrill az Irod. Tört. Közlemények XV. évfolyamában Volf ezen nézetét nagyjában elfogadja, de mégis sokkal nagyobb protestans jelleget tulajdonít a Batthyányi kódexnek,

¹ A XVII. század magyar lyrai költészete. Egyet. Phil. Közl. 1883. évf. 1—2. l.

² U. o. 9—10. l.

³ L. Nyelvemléktár XIV. kötet XL. l.

mint Volf György. Azt mondja ugyanis: „A gyűjtemény szerkesztőjének van több-kevesebb kész szövege és nem lehetetlen, hogy azoknak egyrésze ma már elveszett középkori forrásokból származik; de ez a szám bizonyára csekély s a fordítások legnagyobb részét a reformátorok buzgóságának kell tulajdonítani. Tényleg a protestans hagyomány új fordításokról és protestans fordítókról beszél s az irodalomtörténetnek semmi oka sincs, hogy legalább általánosságban el ne fogadja tudósítását”.¹

Igy biztosan állíthatjuk, hogy a protestantizmus előtt is voltak magyar himnusgyűjteményeink, melyek használatban voltak.² A protestans énekgyűjtők és szerzők ezen gyűjteményeket felhasználták s ezek alapján, ezek mintájára ők is írnak új énekeket.³ Erről győződünk meg, ha az Akadémia által hasonmásban kiadott Szegedi Gergelynek 1569.-ben megjelent énekeskönyvét vizsgáljuk, melyben több olyan éneket találunk, melyekről kódexeink alapján állítjuk, hogy már a reformatio előtt népének volt.⁴ Ezenkívül a Szegedi Gergely énekeskönyvében folytonos utalásokat találunk a régebbi énekek dallamára, amelyek már közismert népének voltak s melyeknek katolikus szerzőségét el nem vitathatjuk, mivel már a reformatio előtt megvoltak.⁵

A protestantizmusnak elvitathatatlan nagy érdeme, hogy először gondolt a magyar himnuszok kinyomtatására, a mire a katolikusok elég későn gondoltak, mint azt az 1629. nagyszombati és az 1638. esztergomi zsinatok határozatai bizonyítják és ami még csak az 1651.-ben megjelent Cantus Catholici kiadásával valósult meg. Előbb jelent meg ugyan Hajnal Mátyásnak 1629.-ben nyomtatott imádságos és énekes könyvecskéje, de ez a kath. énekköltészet történetében nem nagy jelentőségű. Mivel pedig ily későn jelentek meg a katolikus énekeskönyvek, nem csoda, ha a protestans énekeskönyvek a katolikusok között nagy kelendőségnek örvendettek s a protestans énekeket katolikus templomokban is énekelték, sőt protestans énekek nagy szám-

¹ L. Irod. Tört. Közl. 1905. évf. 258. l.

² V. ö. Horváth Cyrill: „A Batthyanyi-Codexről” c. dolgozatát. Irod. Tört. Közl. 129, 130. l.

³ V. ö. Horváth Cyrill i. értekezését 142. l.

⁴ L. Frick J. A középkori magyar himnusz-költészet. Kolozsvár, 1910. 20. l.

⁵ L. Frick i. m. 21. l.

mal találhatók a katolikus énekgyűjteményekben is.¹ amint azt Kájoni énekeskönyvei részletes tárgyalásánál is ki fogjuk mutatni.

Az 1651.-ben megjelent Cantus Catholici kedvező fogadtatásban részesült, melynek bizonyítéka, hogy egy félszázad alatt még 5. kiadást ért: 1672, 1675, 1680, 1686, 1703.² de később

Úgy látszik az a körülmény, hogy több protestans ének van a C. Catholici c. énekgyűjteményben, indította Szegedi Lénárt egri püspököt arra, hogy egy új énekgyűjteményt adasson ki. Ez az új énekgyűjtemény beosztásra nézve megegyezik a Cantus Catholici beosztásával, mert minden katolikus énekeskönyv az ünnepkörök szerint való beosztást követi, de Bartha József téved, mikor azt mondja,³ hogy ez az énekeskönyv a Cantus Catholici tökéletesített és nagyban bővített kiadása, mert ha jobban megnézzük, arra az eredményre jutunk, hogy a Cantus Catholici-t a Szegedi Lénárt-féle énekeskönyv gyűjtője ismerte ugyan, fel is használta, de semmiesetre sem gondolt arra, hogy a Cantus Catholici új kiadását bocsássa közre, hanem egészen önállóan szerkeszti énekeskönyvét. Azokat az énekeket is, melyeket a Cantus Catholici-ből átvesz, nem szóról-szóra veszi át, hanem legnagyobbbrészt nagyon is átdolgozza. Ilyen pl. hogy csak egy párat említek: „Az Ur Isten nekem édes táplálóm” (Cant. Cath. 1651. kiad. 177. l. Szegedi Lén. kiad. 450. l. Kájoni I. kiad. 586. l.), „Fel-támadt a’ mi életünk, vigan méltó” stb. (C. C. 1651. kiad. 75. l. Szegedi L. 356. l. Kájoni I. kiad. 238. II. kiad. 183. l.) vagy a már Telegdi által predikációs gyűjteményének 89. lapján⁴ említett: „Gyermekek születék Bethlehemben” kezdetű ének (Cantus Cath. 1651. 10. l. Szegedi L. 221. l. Kájoni I. 33. II. 31.). stb.⁵

Téved Bartha József akkor is, midőn azt állítja: „Számos kitűnő darabja közül (t. i. Szegedi Lénárt ÉK. darabjai közül ki kell emelnünk főképen a Szűz Máriáról és a magyar szentek-

¹ L. Bartha: A magyar kath. énekköltészet a XVIII. századig. Kath. Szemle XV. évf. 807. l.

² L. Erdélyi Pál: Énekeskönyveink a XVI. és XVII. században. 50. l. is jelennek meg új kiadásai.

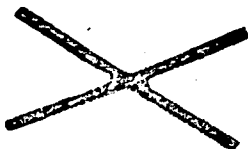
³ Kath. Szemle 1901. XV. évf. 809. l.

⁴ L. még Frick i. m. 120. l.

⁵ Bővebben a függelékben, az egyes énekek összehasonlító ismertetésénél!

ről szóló szép énekeket (Boldogasszony Anyánk, Ah hol vagy magyarok,) amelyek költői tökéletesség dolgában e kor lírai termékei között az első helyen állanak". Az igaz, hogy ezen kor legszebb lírai gyöngyei közé tartozik ezen két ének, de a Szegedi Lénárt által kiadott énekeskönyvben hiába keressük, mert egyik sincs meg.

Ez a két, illetőleg a Hajnal Mátyás imádságos és énekeskönyvével együtt három nyomtatott katolikus énekeskönyv jelent meg Kájoni énekeskönyvének 1676.-iki kiadása előtt. Nem célunk, hogy a Cantus Catholici és Szegedi Lénárt énekeskönyvével részletesen foglalkozzunk s éppen azért csak annyiban fogjuk ezeket tárgyalni, amennyiben Kájoni énekeskönyveivel kapcsolatba hozhatók.

Kájoni életének főbb vonásai.

Kájoni életét és működését legujabban Seprődi János ismertette Ráduly Simon¹ kéziratos műve alapján az Irod. Tört. közlemények XIX. évfolyamában. Teljesség okáért főbb vonásokban itt is közöljük.

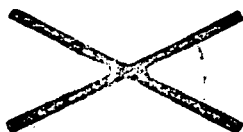
Kájoni János 1629-ben Jegenyén, Kolozs megyében született görög keleti oláh szülőktől. Ő maga „valachus”-nak mondja magát. Alsóbb iskoláit valószínűleg Csik-Somlyón végezte a Szent Ferencrendi szerzetesek iskolájában. 1647.-ben belépett Szent Ferenc rendjébe s a következő év szept. 17.-én egyszerű fogadalmat, majd 1649. szept. 17.-én ünnepélyes fogadalmat tesz. Bölcséleti és theologiai tanulmányait valószínűleg Nagyszombaton végezte, mert itt szentelték áldozópappá 1655. szept. 5.-én. Irodalmi munkásságát korán megkezdi. 1650.-ben „Aranyos ház” c. imakönyvet ír, majd a Custodia történetének írásával bízzák meg. A tatárok 1661 febr. 21.-én felgyújtják a kolostort. Kájoni közreműködik felépítésén. Orgonát is készít. Hasonlóképpen működött Mikházán és Szárhegyen. Rendbe hozta az elpusztult épületeket s a templomokban orgonákat épített. Többször választják házfőnöknek az említett szerzetházakban, sőt Róma figyelme is feléje irányul s 1676. december 20.-án az erdélyi püspökségben vicarius generalisnak nevezi ki utódlási joggal, de erről lemondott. 1687.-ben ismét házfőnök Csiksomlyón. Hitvédelmi és irodalmi téren nagy munkásságot fejtett ki. Széchy Károly egy nyilatkozatában „Erdély Pázmányjá”-nak nevezte. Meghalt Szárhegyen, Csik megyében.

Az eddigi adatok szerinti halálozási nap azonban téves. Eddig ugyanis az összes Kájoni életrajzok szerint halálozási ideje 1687. április 23. De Kájoni egyik művének az „Organo-Missale”-nak utolsó lapján más, egészen megbízható, pontos adatot talál-

¹ Seprődi ferencrendi kispapnak mondja, de ez tévedés, mert Ráduly Simon Erdély egyházmegyei áldozópap volt.

Kájoni 44. éves korában.

tunk. E helyen ugyanis a következőket olvashatjuk: „Anno a Partu Virgines (sic!) 1687.-dik Jesu 25. Aprilis Mult ki boldogul az böcsülletes és bódogh emlékezetű Kájoni F. Páter János. Sz. Márk Evang. napián reggel 6 orakor, Requiescat in pace. Melly üdőben Én Stephanus Benedekfi voltam kántor az Szárhgyi Parochiában.” E szerint tehát elhalálózásának pontos ideje 1687. április 25.

Az Irod. Közlemények említett XIX. évfolyamában felsorolt művei, melyeknek nagyrésztét magunk is láttuk, tanuskodnak arról a munkásságról, melyet Erdélyben, különösen Csik megyében kifejtett. Mint lelkes ferencrendi szerzetes egész életén keresztül szem előtt tartotta, amit az említett „Organo Missale” 195. lapján sajátkezüleg beszurt egy kis üresen maradt helyre:

„De tempore malè expenso.

Damna fleo rerum, sed plus fleo damna dierum.

Rex poterit rebus succurrere, nemo diebus.

Ergo dum tempus habemus, operemur bonum.”

Munkásságához viszonyítva, az őt megillető helyet még mindig nem foglalta el sem az irodalom történetben, mint énekgyűjtő és énekszerző, sem a zenetörténetben, mint kiváló zenész és orgona készítő. Ennek az oka pedig az, hogy műveit, különösen kéziratossá nagy énekgyűjteményét még eléggé nem ismerik. Művei legnagyobb része a csiksomlyói szent Ferenc rendi kolostor könyvtárában van, s az ország legkeletibb részét nem igen keresik fel a régebbi irodalom kutatói. Pedig az irodalom történet számára megbecsülhetetlen szolgálatot tenne, ha valaki vállalkoznék első sorban a kéziratossá nagy hymnus gyűjtemény lemásolására és kiadására. Csak ebből ítélhetjük meg igazán, hogy Kájoni mennyire ismerte korának irodalmát, ebből határozhatjuk meg, hogy melyek az ő saját költeményei, s milyen helyet foglal el, mint hymnus fordító.

Kájoni énekes könyvei.

Kájoni mint énekgyűjtő igen nagy érdemeket szerzett. Ha összehasonlítjuk az ő énekeskönyvét az előtte megjelent többi énekeskönyvvvel, azt találjuk, hogy az ő énekeskönyve a legterjedelmesebb, s ennél fogva az utókor számára ő mentett meg legtöbb éneket. Nem hiába halmozzák el dicséretekkel mindazok, akik a XVII. század lírai költészetével, de különösen, akik az énekköltéssel foglalkoztak. Érdemesnek tartom ide iktatni Dankó Józsefnek Kájoniról írt szavait: „Monachus, qui sive doctrinam spectemus summa diligentia paratam, sive ingenium ad artem musicam colendam, exercendamque aptissimum, ceteris quotquot de hymnis nostris colligendis bene meruerunt, palmam praeripuisse nobis videtur.”¹

Ismét: „P. F. Joannes Kajoni noster Ordinis Minorum strictioris observantiae, Custodiae S. Stephani Regis in Transsylvania decus et gloria, qui hymnos hungaricos facile e vulgare hausit, inter eos, qui apud nos cantiones ecclesiasticas latinas ediderunt, facile primam tenet sedem, ob copiam earum, inter ut superius iam observatum fuit, reperiuntur haud pauci peculiare extra Hungariam non usitati. Quamvis nihil dicat, tamen verisimile est Kajonium has ex parte multo antiquiores, e codicibus descripsisse.”²

Ezt a dicséretet Kájoni valóban megérdemli, mert különösen az egyházi énekek gyűjtése által oly nagy szolgálatot tett az irodalomnak is, hogy méltán foglalhat előkelő helyet a XVII. század írói közt. Énekgyűjteménye első kiadását 1676.-ban nyomatta ki az általa létesített csíksomlyói nyomdában, mely még nem is nagyon régen működött s melyet 1910.-ben a kolozsvári Szent Ferenc rendi kolostorba szállítottak.

¹ Dankó: Vetus Hymnarium Eccl. Hunig. Bpest 1893. 65. l.

² U. o. 69. l.

Az 1676.-iki kiadás címlapja:

CANTIONALE | CATHOLICUM | Régi és Uj, Deák és Magyar
Aitatos | EGYHAZI | ENEKEK | DICSERETEK, SOLTAROK,
ES | LYTANIAK; | Kikkel a' Kerefztyének Esztendő - által - való |
Templomi - Solemnitafokban, Procefsiok- | ban; és egyéb aita-
tofságokban | szoktanak élni. | Halottas Temetéskor - való; és a'
négy utolsó dolgok- | ról emlekeztető Enekekkel együtt. | Most
újonnan nagy szorgalmatofsággal egybe - | fzedettek, meg jobbít-
tattak, és a' kerefz - | tyének éppületire, s' lelki - vigasztalásokra ki-
bocsáttattak, | A' Szent FERENCZ - Szerzetiben lévő | KAJONI,
P. FRATER JANOS által. | Superiorum permiffu, | A' CSIKI
KALASTROMBAN, | Nyomtatott Caffai András által, 1676-ben.

A Kájoni Cantionalejának 1676-iki, első kiadása 786. szá-
mozott oldalt foglal magában, melyhez még hozzájárul a cím-
lappal együtt elül 8. lap s a végén még 24. lapon van az „Index
Alphabeticus. Mutató tabla“. Összesen tehát 718. oldal az egész
énekgyűjtemény. E szerint a régi énekeskönyvek közt a legter-
jedelmesebb s már ezen szempontból is kiválóan figyelemreméltó.

A címlap után az 1675. esztendő Mindszent havának 18.
napján keltezett ajánló levél következik: „A' Tekéntetes, Nemes
és Nemzetes Csicsó-Kereszturi Torma Istvan Uramnak; Nemes-
Belső-Szolnok-vármegyének egyik Fő-Isfánnyanak, etc. Nékem
becsülletes Pátronufomnak. Ez életben Isteni áldásokat, fzeren-
csés bődög, hofzszu életet, az-után pedig az örök Bóldogságnak
Koronáját, kívánom Istentől“.

Ebben az ajánló levélben arról panaszcodik, hogy: „a
mostani Világ-fiai el aluttak, meg hültek az Isteni Szent fzeretet-
től“. S épen Torma Istvánt rendelte az Isten, hogy áldozatkész-
ségével, melynélfogva ezen énekeskönyv kiadásának költségeit
magára vállalta s így a hivek kezébe énekeket ad, a hívők szíveit
az isteni szeretetre felgyulassza. Ezért Typografiájának „első
Sengéjét“ neki ajánlja.

Az ajánló levél után közli Kájoni a Szt. Ferenc rend akkori
commissarius generalisának. Frater Jakobus à Spinetulonak 1675.
május 24.-én keltezett nyomtatási engedélyét¹ és az erdélyi egy-

¹ Ebből látjuk, hogy műve kéziratban megjelenése előtt már egy évvel
megvolt.

házmegyei hatóság kibocsátási engedélyét, melyet püspök hiányában az erdélyi egyházmegyét kormányzó Damokos Kázmér ferencrendi szerzetes, általános apostoli helynök (Vicarius Apostolicus Generalis) adott meg 1676. április 21.-én.

A nyomtatási és kibocsátási engedélyek után következő „Intés az olvasónak”, mely 1676. május 9.-éről van keltezve, igen érdekes megjegyzéseket tartalmaz, melyeknek művelődéstörténeti értéke, de az énekeskönyv szerkesztésére vonatkozó irodalomtörténeti becse is van.

A 6.-ik oldalon ezeket olvassuk: „A' Magyarok, minek-utánna a' pogányságból az igaz Hitre tértek vólna, szép Ifteni Dicsireteket, Lytaniákat, és egyéb aitatóságra gerjesztő Hymnúsokat fzerzének, Szent Dávid Sóltariban fokat magyarul fordítának, mellyekkel Templomban, és házoknál dicsírték az Iftent”.

Az igaz, hogy Kájoni születése előtt 100. évvel már meglehetősen terjedt a reformatio, de Kájoni ezen kijelentése még az előttre vonatkozik, s ezt megfelelő alap nélkül nem állíthatta. Feltehetjük, hogy Kájoni több ilyen régi kézíratos ének és zsoltár gyűjteményt ismert. Különben azt is egészen bizonyosnak kell tartanunk, hogy több kézíratos gyűjtemény állott rendelkezésre énekeskönyve szerkesztésénél. Erről győznek meg a következő szavai:

„Fiokot is szép Iftenes Dicsiretekre tanították, a' mint most is vilagofon ki-tetfszik, a' Templomok mellett építettett Oskolákból”.

Tehát a templomok mellett épített iskolákban az egyházi éneket, a mint a fentebbi idézet mondja, magyarul tanították. Ez pedig másképp nem is lehetett, minthogy minden énektanító, kántor rendelkezésére állott valamely kézíratos gyűjtemény, melyet vagy elődeitől örökölt, vagy maga másolt, vagy készített. S a mint különösen a székely földön a régi kántoroknál ma is meg van, minden kántor igyekezett arra, hogy minél több ének álljon rendelkezésére legalább kézírásban. S még ha hozzá vesszük azt, hogy nemcsak a kántorok, hanem az írástudó emberek is szívesen másolták le a hallott vagy olvasott énekeket, mint ez hagyományos szokásként ma is meg van, akkor csakugyan indokolva látjuk Kájoni következő szavait:

„Hogy pedig jobb, s' alkalmatoffabb módgyok leheffen az Egyházi-fzolgáknak, az Ifteni Dicsireteknek éneklésében, fok szép

Uj és Régi, Deák és Magyar énekeket, noha fok munkával és fáradsággal, de igen szép rendesen fzedtem egybe, mivel láttam a' Romano-Catholica Religión-levő effele Enekes Könyveknek ízük-vóltokat, úgy-annyira, hogy a' Cántorok, és Tanító-Mesterek, kényfzerítették magoknak fok alkalmatlansággal Enekes-Könyvet írni, és így a' sok írás. és kézről-kezre adott énekek (mint-hogy jó réfz-ízerint, nem minnyájan jó írók vagyunk) úgy meg-vefztegetődtének, és corrupáltattanak, hogy az első ízületéfektől igen távol eftének vólt, azokat pedig régi szép ruhajokban öltőztetvén, és elébbeni épségekben állítván, ki-bocsátottam".¹

Kájoni e szerint a kézíratos énekgűjteményeket összeszedte, s igyekezett a corrupált énekeket „régí ruhájukba öltőztetni". Kájoni ezen nyilatkozata egyszersmind mutatja, hogy vólt érzéke a régi énekek megbecsölése és értékelése íránt. Erre vall a kézíratban levő nagy hymnus gűjteménye is, melyben nagy gondal másolta le nemcsak a szorosán vett egyházi énekeket, hanem más műveket is, mint például a Comico Tragoediat.

További célját az egyházi énekek kiadásánál kifejezi a következő sorokban:

„Máfodízor, hogy az uniformitas minden Templomokban meg-tartafsék, hogy mindenűtt uno ore, egy ízível, ízájjal, egy forma énekekkel ízolgályunk íltennek.

„Harmadízor, édes Hazámnak akartam ízolgálni." ² Szép nyilatkozat, különösen ez utóbbi egy olyan szerzetes részéről, aki neve mellé nemcsak a szerzetben viselt hivatalainak címeit írja, hanem származását is: „valachus." ³

Fontosnak találom úgyancsak az olvasóhoz szóló íntésből idézni ezen sorokat:

„Hogy pedig femmi heával ne lenne a' Keresztyén Olvasó, a' Sz. Mife-alatt-való Kyríe-t, Et in terra-t, Patrem-t, Sanctus-t, Agnus-t magyarul fordítottam, mely eddig íoha nem vólt." Ezek tehát kétségtelenül Kájoni fordításai, de a többi éneket való-

¹ Kájoni: Cantionale Catholicum 1676. 6. l.

² Cantionale Catholicum 1676. Íntés az olvasóhoz 7. l.

³ Az általa készített csiksomlyói orgona egyik falapjára 1664-ben leírja az orgona szerzésének és készítésének körülményeit s a következő aláírással végzi: „Fr. Ioan Kajoni Valachus Diffinitor actualis Concionator Confess. Organista et Organifaber ninc pro temp. Gvard. Szárhegyiensis."

szinüleg a különböző gyűjteményekből vette át egyet kivéve, melyről később teszünk még említést.

Ez után következik egy utasítás „Ad Cantores et Musicos”. Seprődi János erről azt írja, hogy ez az utasítás amellelt bizonyít, hogy a Kájoni Cantionalénak hangjegyes kiadása is volt, mert szerinte az ilyen utasításnak a szöveges kiadásban csak úgy van értelme, ha készen van, vagy legalább készül hangjegyes kiadás is, ahol a kántorok és muzsikuskok az utasításokat (pld. a psalmusok intonálására vonatkozólag) gyakorlatilag alkalmazásba vehetik.¹

De ez az utasítás csak arra vonatkozik, hogy „az énekes Vecsernyén miképpen kelleffék intónálni a' Pfalmusokat, az az: hányadik Tonus-t kelleffék kezdeni.” (8. o.) Az énekes vecsernyén (in Vesperis) pedig a zsoltárokat latinul énekelték és énekelik ma is. Ehhez pedig bizonyára a kántorok között volt úgynevezett Antiphonarium, melyet nem kellett Kájoninak nyomtatni. Csupán erre következtethetünk. A II. kiadásnak még hosszabb utasítása is csupán csak a gregorián kottának az ismertetése, ami csakis a latin szövegű mise énekekre vonatkozhatik. Erre az utasításra szükség volt, mert a gregorián ének el volt terjedve, hiszen Kájoninak kottás könyvei is mind gregorián latin énekeket tartalmaznak, amint négy kéziratos kottás könyvből is meggyőződünk. Kivételt képez a négy Patrem, melyről azt írja a hangjegyes énekeskönyv végén: „Ezt a' négy patremet P. Joannes Kajoni fordította Magyarrá, azon Deak Notajara. O. A. M. D. G. 1671.” Erre vonatkozik az 1676.-iki nyomtatott Cantionale-nak 516. lapján olvasható hasonló megjegyzése is. A II. kiadásban a gregorian kottához való utasítást valószínűleg Balázs Ágoston, a kiadás készítője valamelyik gregorian énekeskönyvből vehette át az egy oldalra terjedő gregorian „Scala musicalis”-sal együtt.² Az 1719.-iki Balás Ágoston féle kiadás végén megtaláljuk nyomtatásban a latin énekes vecsernye (Vesperae.) psalmusainak rendes

¹ Irod. Tört. Közlem. XIX. évf.

² Ilyen gregorian hangjegyes latin choralek és énekeskönyvek akkor használatban voltak. Magunk is láttunk XV. századból származó gyönyörű kiállítású latin énekeskönyveket a csiksomlyói Szent Ferenc rendi kolostor könyvtárában.

8 tonusát és még hozzá van téve a tonus irregularis, vagy a mint most nevezik a tonus peregrinus.

Ha lett volna Sepródi szerint Kájoni Cantionalejának már megelőzőleg egy hangjegyes kiadása, biztosan találnánk erről legalább említést az 1676.-iki, sőt a későbbi 1719, 1805-iki kiadásokban is, mert az lehetetlen, hogy a kántorok figyelmét az utasításokban egyenesen ne hívja fel az előbb kiadott hangjegyes kiadásra. Az 1676.-iki kiadásban utal a latin szöveg nótájára. „Azon igyekeztem pedig, hogy a' Rhytmufok formáját, megtartsam: holott a' Deák Patrem Nótáját, per omnia megtartottam: úgy, hogy a' ki a' régi Deák Patrem Nótáit jól tudja, Magyarul ezeket szintén úgy el-mondhattya: mert abban semmit nem különböztettem; Contentus lévén a' mi régi eleink szerzett szép Nótájával.“¹

Itt is alkalma nyílnék hivatkozni hangjegyes kiadására, de ezt nem teszi, hanem csak a „régí Deák Patrem“ nótáit említi, a miből egyszersmind következtethetjük, hogy az akkori kántorok előtt már ismeretes régi hangjegyes Patrem-ek voltak, melyeket vagy külföldről hozattak, vagy ami hihetőbb, maguk másolták le, már t. i. akik hozzá értettek. Ezt bizonyítja az 1805.-iki kiadásnak „A Kegyes Olvasóhoz és Éneklőhöz“ írt előszónak negyedik pontja. Ebben ezt olvassuk: „Az énekeknek Nótáit Cottákkal fel jegyezni (a' mely némelyeknek volt kívánsága) hafzon nélkül való munka vólna, mivel a' Cottához közönségesen Kántoraink nem értenek, de nem is izükséges, mert azokat a' Kántorsagra menendő lfiak meg tanulhatták az ahhoz értőktől.“

Az 1676. Cantionale három részből áll és mindenik résznek külön címlapja van.

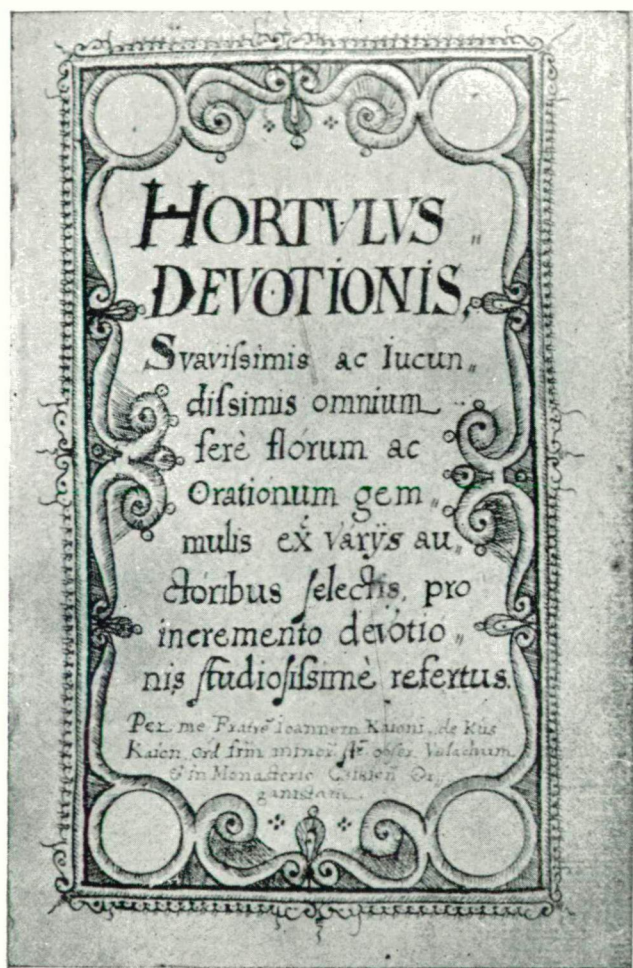
Az I. rész (1—280. l.) tartalmazza a Karácsony, Ujév, Vízkereszt napjára való, nagy böjti, husvéti, Krisztus mennybemeneteléről szóló, pünkösdi és Úrnapi körmenetre való énekeket.

A II. rész (281—648. l.) a Szent Háromságáról, Jézus nevééről, az Oltáriszentségről, a Boldogságos Szűz Máriáról, az apostolokról, a szent mátyrokról, a szent confessorokról, a szent szűzekről, a szent angyalokról szóló énekeket. Ezután következnek még a különféle énekek, mint az előszóban említett Gloria,

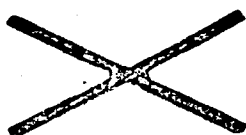
¹ Cantionale Catholicum 1676. 516. l.

Credo, Sanctus, Agnus Dei fordítások, De divite et Lazaro, a hitről, Te Deum fordítás, predikáció előtt és után, reggeli és estéli énekek és más különféle énekek. 571—648.-ig zsoltár-fordítások.

A III. rész (658—786. l.) halotti énekeket, az ítélet napjáról, poklóról, a mennyei boldogságról, a penitenciáról „Egy Szentelt—Vitéznek, Kézfűlöt-fuvó Trombitája.” „A véghetetlen örökkévalóságról,” azután van a latin vecsernye, öt lytania, Passio de vita Christi 13. oldalra terjedő hosszú ének. Az I. (1676.) kiadás tartalmaz 537. magyar és 205. latin-éneket, összesen 742. éneket s ezenkívül a virágvasárnapi és nagypénteki passiót, a nagyheti lamentatiokat és lytaniákat.

Károni imakönyvének címlapja.

Kájon Cantionalejának kiadásai.

Az 1676.-iki kiadáson kívül jelenleg még két kiadás ismeretes, még pedig 1719. és 1805.-ik évi kiadások. Sándor István könyvesházában említ egy 1681. és 1685. kiadást.¹ Irod. T. K. XIX. évf. 129, 282, 385. l. Erre vonatkozólag *Baka János* csikszentmártoni kántor, aki nagy szeretettel gyűjti a régi énekeket, ezeket írja P. Tima Dénesnek 1911. aug. 13.: „Kájoninak az a hangjegyes munkája, mely az 1-ső kiadás után 10 év múlva 1686.-ban keletkezett s a mely után annyit kutattam, mint Gál Sándor szárhegyi kántor barátomtól biztosan megtudtam, kézirat. Valószínűleg ezt használta fel Bogisich is „Őseink buzgósága” cz. könyvében. Gál S. ezt látta Ráduly Simonnál, sőt — mint mondja — ki is vágta belőle „Kaszás e földön a halál” kezdetű darabot Kerschnek elküldés végett. Az udvarhelyi barátok, ha végkép el nem vették, — még jó utánjárással megkeríthetnék.”²

A hangjegyes kiadásra vonatkozó vitás kérdést e szerint eldöntöttnek tekinthetjük, de nem a Seprődi által³ kifejtett értelemben, hanem úgy, hogy nyomtatott hangjegyes kiadás nem jelent meg, hanem kéziratban maradt.⁴ Nem is gondolható, hogy ennek a hangjegyes kiadásnak, mely állítólag kétszer is megjelent, teljesen nyoma veszett volna, vagy pedig Balás Ágoston az 1719.-iki kiadásban erről említést ne tett volna.

E szerint tehát az 1676. vagyis első kiadás után csak az 1719. és 1805. kiadásról szólhatunk.

¹ L. még Seprődi értekezését! Irod. Tört. Közl. XIX. évf. 129, 282, 385 l.

² Kérdést intéztünk a székelyudvarhelyi barátokhoz, hogy vajjon nem tudnak-e ezen kéziratot hangjegyes munkáról? Sajnos, tagadó választ kellett, hogy adjanak, mert a kérdéses énekeskönyvnek egészen nyoma veszett.

³ Irod. Tört. Közl. XIX. évf.

⁴ Ez a kézirat Baka János kántor levele alapján nem tévesztendő össze az 1783.-ban, tehát 100. évvel későbbben készített hangjegyes, kéziratban maradt gyűjteménnyel, mert Baka János határozottan állítja, hogy az 1676. kiadás után 10. évvel keletkezett.

Kájoni énekeskönyveinek forrásai.

Kájoni énekeskönyvének előszavánál már előbb említést tettünk arról, hogy Kájoninak kéziratos gyűjtemények állottak rendelkezésére énekeskönyve szerkesztésénél, mert csakis így van értelme fennebb említett szavainak. A kéziratos gyűjteményeken kívül még különösen három nyomtatott énekeskönyvre vonatkozólag tudjuk eddigi kutatásaink alapján egész határozottan kimutatni, hogy Kájoni csakugyan azokat használta, s azokból nagyon sok éneket csaknem minden változtatás nélkül átvett. Ez a három nyomtatott énekeskönyv pedig a *Cantus Catholici*, melyet Kisdi Benedek adott ki 1651.-ben, a második Gönczi György énekeskönyvének 1654.-ben, Lőcsén Brever Lőrinc által nyomtatott kiadása, melynek egyetlen ismeretes példányát a kolozsvári református kollegium őrzi s a harmadik Hajnal Mátyásnak először 1629.-ben, másodszor 1642.-ben kiadott: „A' Jesus Szivet-Szerető” stb. c. imádságos és énekes könyvecskéje. Az első kiadást, mely jelenleg a Nemzeti Múzeum könyvtárában van, nem állt módunkban összehasonlítani Kájoni énekes könyvével, s így nem tudjuk jelenleg megállapítani, hogy vajjon az 1629. vagy az 1642.-iki kiadást használta. Ha az 1629.-iki kiadás az utána következőtől különbözik, akkor kétségtelen, hogy az 1642.-iki kiadást használta, melynek egyetlen ismeretes példányát a Magyar Tudományos Akadémia könyvtára őrzi. Ugyanis ezen könyvecskéből átvett énekek szóról-szóra, betűről-betűre egyeznek a Kájoni énekeskönyvének 1676.-iki kiadásával.

Azonkívül még van négy ének: „Hogy Jerusalemnak drága templomát” (K. I. 617. II. 522.). „Nagy hálát adgyunk az Atya Istennek” (K. I. 447. II. Nincs meg. Szeg. G. 1590. 143. l.). „Ur Isten kérünk a' te Szent nevedért” (K. I. 607. II. 514.). „Ur Istennek Szent Fia, ez nap nekünk ízületék” (K. I. 53. II. Nincs meg. Szeg. G. 1590. 142. l.). Ez a négy ének nem található az említett 1654.-iki Gönczi-féle énekeskönyvben, de megtaláltuk

ugyancsak az 1654. évben Váradon Szenci Ábrahám által nyomtatott szintén Gönczi-féle énekeskönyvben, mely csaknem teljesen megegyezik a Lőcsén nyomtatott énekeskönyvvel. A váradi azonban valamivel bővebb s így több olyan éneket tartalmaz, melyek a lőcsei énekeskönyvben nem találhatók. Az első rész azonban, az ugynevezett „Hymnusok“ a Lőcsén nyomtatott énekeskönyvben sokkal bővebb. (Lőcsei 94. l. Váradi 56. l.) Így tehát valószínű, hogy Kájoni a váradi 1654.-iki kiadást is használta s ezzel négy régebbi énekgyűjteményt tekinthetnénk eddigi kutatásaink alapján Kájoni forrásainak. Olyan énekeket találunk Kájoninál, melyeket csak a bővebb lőcsei énekeskönyvből vehettünk, mert a váradiban nincsenek meg. Ilyen kilencet találtunk. Tehát Kájoni nemcsak a lőcsei, hanem a váradi énekeskönyvet is felhasználta. Fő forrása azonban a lőcsei 1654. évi Gönczi-féle énekeskönyv volt, amit a szöveg összehasonlításából is következtethetünk.

A Cantus Catholici (1651.) és Kájoni: Cationale Catholicum (1676.).

Kájoni énekeskönyvének szerkesztése előtt természetesen megszerezte az ő idejéig megjelent katolikus énekeskönyveket, hogy az ő szűkebb hazájának Erdélynek, első sorban pedig Csik-Háromszék és Udvarhely megyék kántorainak legyen katolikus approbációval ellátott énekeskönyvük. Az ő idejéig pedig csak a Canthus Catholici, ezt megelőzőleg még Hajnal Mátyás könyvecskéje (1629, 1642.) jelent meg. Szegedi Lénárt énekeskönyve ugyan 1674.-ben megjelent, tehát két évvel a Kájoni énekeskönyv megjelenése előtt, de semmi nyomot sem találunk arra nézve, hogy Kájoni felhasználta volna. Mikor Szegedi Lénárt énekeskönyve megjelent, akkor már Kájoni minden bizonnyal összeállította volt már énekeskönyvét s ha a nyomtatás előtt valamilyen meg is kapta volna, úgy sem használta volna már fel. Vannak Szegedi Lénárt énekeskönyvében olyan énekek, melyek ugyan megtalálhatók Kájoninál, de a Cantus Catholici 1651.-es kiadásában nincsenek meg, mint „Jefus Szűzek koronája” (K. I. 492. II. 424. Sz. L. 503. I.). „Dicsőfleg Mennyben lftennek” (K. I. 1, II. 1. Sz. L. 2. I.), de ezeket is más gyűjteményből vette át Kájoni. A szöveg összehasonlításból az tűnik ki, hogy Kájoninak is, a Szegedi Lénárt-féle énekeskönyv szerkesztőjének is eddig ismeretlen énekgyűjtemények állottak rendelkezésére, melyeket mindketten felhasználtak. Kájoni változtatás nélkül vette át ezekből az énekeket, a Szegedi Lénárt énekeskönyv szerkesztője pedig igen sokat változtatott rajtuk s sajnos sokszor éppen az ének szépségének rovására. Ha Kájoni felhasználta volna, akkor szokása szerint változatlanul vette volna át az énekeket, annál is inkább, mivel katolikus énekgyűjtemény volt. Különösen a Szentekről szóló énekekből vett volna át, melyeknek nagy számát találjuk Szegedi Lénárt énekeskönyvében. De Szegedi Lénárt énekeskönyve épen azért, mert nagyon át vannak dolgozva az

énekek, nem is volt oly népszerű, mint a Cantus Catholici Magyarországon és a Cantionale Catholicum Erdélyben, amint ezeknek többszöri kiadása tanúsítja. Az újabb énekeskönyvekben is többet találunk a C. C. és Kájoni Cantionalejából, mint a Szegedi Lénárt énekeskönyvéből.

Kájoni a Cantus Cath. 1651.-iki kiadásából összesen 94 magyar éneket vett át. Ezek közül 62 csak a Cantus Catholici é. könyvben található, 32 pedig megtalálható a Gönczi-féle 1654-ben, Lőcsén nyomtatott énekeskönyvben is, de amint a szöveg összehasonlítás mutatja ezeket is csakugyan a Cantus Cath.-ból vette át. Kájoninak általában az a szokása, hogy az előtte levő gyűjteményből változtatás nélkül vette át az éneket. Nagyon ritkán fordul elő, hogy a szövegen változtatást eszközöljön, s az sem lényeges, csak a rim vagy ritmus kedvéért változtat. A Cantus Catholici-ből átvett énekeken, eltekintve az összes átvett énekekben található néhány ilyen változtatástól: meg-nyílt—megnyitott, semmit sem változtat. Azonban találunk olyan éneket, mely Hajnal Mátyásnak könyvecskéjében és a Cantus Catholiciban is megvan, de a Kájoni szövege teljesen egyikkel sem egyezik meg. Kájoni, amint az összehasonlítás mutatja, úgy járt el ilyen ének átvételénél, hogy ugyanazon énekekben is, amit megfelelőbbnek ítélt, azt vette át. Ilyen: Oh nagy Izeretnek fel-gerjedd tüzes lángja. (Lásd: Függelék I. 48. szám alatt). Kájoni eljárását minden énekre vonatkozólag mutatja a Függelékben csoportok szerint felsorolt énekekeknek külön-külön való összehasonlítása. A Cantus Catholici é. könyvből vett énekek csoportjába soroztam azokat is, melyek a pontos kimutatás szerint a Hajnal Mátyás szövegével mutatnak teljes egyezést. És pedig azért soroztam ide, mert Kájoni úgyis a Cantus Catholici szövegét tekintette kétségtelenül főszövegnek s a Hajnal Mátyás könyvecskéje alapján javított a Cantus Catholici szövegén, úgy hogy azokat az énekeket is, melyek arra mutatnak, hogy Hajnal Mátyástól közvetlenül kerültek Kájonihoz, joggal sorozhatjuk a Cantus Catholici-ből vett énekek közé.

Hogy azon énekeket, melyek a Cantus Catholici-ban és a Gönczi énekeskönyvben megvannak, Kájoni csakugyan a Cantus Catholici-ből vette át, az egészen világos, ha a háromféle szöveget összehasonlítjuk egymással. Azt találjuk, hogy Kájoninál ugyan-

azon ének ugyanazon számu versszakai találhatók, s azonkívül a szöveg nem a Gönczi-féle kiadás, hanem a Cantus Catholici énekeskönyvvel mutat teljes egyezést. Csak párat említsek, ezt mutatja: „Adgyunk hálát minnyájan az Atya Ur Istennek“ kezdetű ének, melynek második versszaka a Cantus Catholici szövegével teljesen egyezik, a Gönczi szövegétől pedig különbözik. Ilyen még: „A' Szent - Léleknek kegyelme, Apoſtolokat bé - tölte“, melyben az első versszak teljesen csak a Cantus Catholici szövegével egyezik és Kájoninál is ugyanaz a két versszak hiányzik, mint a Cantus Catholici szövegében.¹ Vagy még jobb példa: „Chriſtus fel - támadá, mi bűnűnk el - mosá. Es kiket ő . . .“ Ugyanazon versszakok vannak kihagyva s azok helyébe ugyanazon versszak van téve a Cantus Catholici-ban és Kájoninál. „Jer dicsirjük ez mái napon . . .“ énekben ugyanaz a két versszak van kihagyva. A strófák a szövegben egyformán vannak fölcserélve, mint pl. a „Jer mi dicsirjük, áldgyuk és fel - magasztaljuk“ kezdetű énekben.²

¹ Természetesen a Cantus Catholici nem a Gönczi említett kiadásából vette át kihagyással ezen énekeket, mert a Cantus Catholici 1651-ben jelent meg, a Gönczi énekeskönyv pedig 1654-ben jelent meg, hanem egy korábbi protestáns énekgyűjteményből.

² Lásd Függelék II. részében, ahol részletesen felvannak sorolva ezen különbségek.

A Gönczi É. K. 1654. lőcsei kiadása¹ és Kájoni Cantionaleja.

Kájoni énekgyűjteményében rendkívül sok olyan énekét találunk, melyeket közvetlenül protestans énekeskönyvekből vett át. S hogy nem kimélt semmi fáradságot azért, hogy összegyűjttesse a megjelent nyomtatott énekeskönyveket, legjobban bizonyítja az, hogy nem az azelőtt megjelent kisebb terjedelmű protestans énekgyűjtemények közvetlen forrásai, hanem a legnagyobb protestans énekgyűjtemények, az 1654.-iki Lőcsén és ugyanazon évben Váradon megjelent Gönczi énekeskönyv, melyek magukban foglalják csaknem az összes addig megjelent énekgyűjtemények tartalmát.

A lőcsei énekeskönyvet véve alapul, Kájoni ebből összesen 144 énekét vett át. Itt már sokkal több változtatást találunk Kájoninál; de ezeknél is szinte látjuk azt a tartózkodást a szöveg újítástól. Csak éppen ottan javít a rím miatt, ahol csakugyan szükségesnek látja. Előfordul az is, mint épen a III. Függelékben, a 3. szám alatt levő éneknél idézett hosszabb szövegből kitűnik, hogy Kájoninál bővebb szöveget találunk. Ezt úgy magyarázhatjuk meg, hogy Kájoni előtt megvolt a magyar himnusz-nak megfelelő latin szöveg is, s ez bővebb volt, amint ilyen esetet láthatunk bőven Daniel-nek 3 kötetes gyűjteményében, a *Tehesaurus hymnologicus*-ban. A magyar prózában hiányzó versszakot pedig Kájoni a latin szöveg után pótolta.

Kájoni az eredeti szövegből kihagyta azon részeket, melyek nem tartoznak a tulajdonképeni énekhez. Így: „Az mely embernek jó Hiti vagyon” kezdetű ének végén kihagyja az utolsó vers-

¹ Habár a váradi É. K. valamivel bővebb, s a szöveg is csak úgy szólván hajszálnyira tér el a lőcsei énekeskönyv szövegétől, mégis Kájoni szövege inkább talál a lőcsei É. K. szövegével. Ezért hasonlítjuk ezzel össze.

szakot, melyben olvasható az énekszerző neve, a szerzés ideje és helye. Vagy a tulságos hosszú éneket megrövidíti. Így például a „Csudálatos nagy bölcsesség, Hogy Isten az embereken” kezdetű énekből 18. versszakot hagy ki Kájoni.

Több éneknél mint például: „Erős várunk nekünk az Isten, „Jövel légy velünk Ur Isten” „Tellyes fzível örvendezünk, És lélekben” stb. a végére teszi a vers milyenségének megfelelő Szentháromságról szóló dicséretet.

Érdekes lesz feltüntetni, hogy a Gönczi énekeskönyvből átvett énekeknek kik a szerzői? Legtöbbnek szerzőjét a versfejekből tudjuk. Különösen *Sztárai Mihály* nem mulasztja el, hogy nevét vagy egészen, vagy csak kereszt vagy vezetéknévét be ne szője a versfejekbe. Csupán egy énekből „Hálaadáfunkban róllad emlékezünk” kezdetűben nem találjuk meg Sztárai nevét, melyet neki tulajdonítanak, s épen ezért kétségbe is vonhatjuk, hogy ő tőle származnék. (L. III. Függelék 51. sz. alatt).

A protestans énekszerzők között Sztárai Mihálynak találjuk legtöbb énekét a Kájoni-féle énekeskönyvben. A fennebb említett neki tulajdonított éneken kívül még 13 éneket találunk, melyeknek versfejei az ő szerzőségét kétségtelenné teszik. Ezek: 1. „Meg-nyomorodván ellenségeitől Szent Dávid” (III. Függ. 80. sz. a.). 2. „Meg-halgaffad az én imádságomat.” (u. o. 81. sz.). 3. „Mely igen jó az Ur Istent dicsírni.” (83. sz.). 4. „Mi Atyánk Atya Isten, Vezérünk Fiu Isten.” (89. sz.). 5. „Mikor Dávid vala keferűségben.” (92. sz.). 6. „Mikor szent Dávid kegyetleneknek.” (97. sz.). 7. „Mindenkoron áldom az én Uramat.” (100. sz.). 8. „Mostan hozzád fel-kiáltok, felséges Ur Isten.” (105. sz.). 9. „Sok jó-téteményén nagyon csudálkozván.” (123. sz.). 10. „Sokan vannak most-is olyan emberek.” (124. sz.). 11. „Szabadíts meg és tarts-meg Uram Isten.” (127. sz.). 12. „Szent Dávid Profeta az Istennek nagy hatalmát.” (133. sz.). 13. „Szent Dávid Profeta éneklő könyvének harminczegyed részében.” (135. sz.).

Szegedi Gergely neve alatt öt éneket találunk a Kájoni énekeskönyvében. Ezek közül 4. kezdete elé van írva Szegedi Gergely-neve a protestans énekeskönyvekben, egynek pedig versfejeiben olvassuk nevét. Ez az öt ének: 1. „David Profetának imádkozásáról.” (III. Függ. 34.). 2. „Nagy bánatban Dávid mikoron vala.” (107. sz. a.). 3. „Szent Eliaás így irt Christusnak szent.”

- (129. sz. a.). 4. „Szent Dávid király bűnei - ellen.“ (132. sz. a.).
5. „Tekints reám Istenem nyavalyámban.“ (137. sz. a.).

Ezekenkivül Szegedi Gergely 1569.-iki énekeskönyvében találjuk: „Szám - kivetésre Dávid mégyen vala“ kezdetű éneket, (I. III. Füg. 128. sz. a.), mely fölé Szegedi Gergely nevének kezdőbetűi vannak írva, de a versfejében: Szegedi Lőrinc neve olvasható. Szegedi Gergely nevének kezdőbetűi mellé még az évszám is oda van írva: 1564. De mindazonáltal inkább Szegedi Lőrinc énekének kell tulajdonítanunk, mert nem hihető, hogy Szegedi Gergely írta volna s mégis Szegedi Lőrinc nevét tette volna a versfejekbe.

Batizi Andrásnak öt énekét találjuk:

1. „Christus fel-támadá, Ki értünk meg-hólt vala.“ (III. Füg. 23. sz. a.)
2. „Christus fel-támadá, Nékünk örömet ada.“ (25. sz. a.)
3. „Christus fel-támadá, Ki értünk . . . Mindennek.“ (27. sz. a.)
4. „Ember emlékezzél a' szomorú halálról.“ (40. sz. a.)
5. „Jer dicsirjűk az Istennek Fiát.“ (56. sz. a.)

Skaricza Máténak 4. éneke van Kájoninál:

1. „Az jó Hitű ember fzelid e' Világon.“ (15. sz. a.)
2. „Erős várunk nekünk az Isten.“ (45. sz. a.)
3. „Emlékezzél - meg te gyarló ember.“ (44. sz. a.)
4. „Saulnak a' Dávidhoz jó fzerelme.“ (121. sz. a.)

Tuba Mihálynak két éneke található Kájoni Cantionalejában, mindkettőben a versfejekben van a neve:

1. „Meg - tellyesíté az Atya Isten, Szent igiretét.“ (79. sz. a.)
2. „Meg - értsétek Kerefztyének, kiknek Chr. . .“ (82. sz. a.)

Siderius János két éneke Kájoninál:

1. „Jesus Christus Isten fia“ (60. sz. a.)
2. „Sok nyomorúsággal élete embernek“. (126. sz. a.)

Németi Ferencnek neve alatt két éneket találtunk:

1. „Az Ur Istent magafztalom, Jó-vóltáról.“ (118. sz. a.)
2. „Nagy hálá - adással magafztallak.“ (108. sz. a.)

Berekius név alatt:

1. „Az Ur Isten áll, minden Biráknak gyülekezetiben.“ (19. sz. a.)
2. „Jesus Christus mi kegyelmes hadnagyunk.“ (59. sz. a.)

- Szerémi Illéstől*: „Az mely embernek jó Hiti vagyon.” (16. sz. a.)
Dési Andrástól: „Adgy idvefféges ki - muláft.” (7. sz. a.)
Harsányi Imrétől: „Háborúsága David Királynak.” (48. sz. a.)
Huszár Gál éneke: „Jer örvendezzúk az Ur Iftennek.” (57. sz. a.)
István Deaké: „Irgalmaz Ur Iften immáron én-nékem.” (69. sz. a.)
Miklós deáktól: „Már el-mégyek az örömben.” (78. sz. a.)
Magoci Gáspártól: „Mikoron Dávid Saul - előtt futna. (93. sz. a.)
Vég Kecskeméti Mihálytól: „Mikoron Dávid nagy búsultában.” (95. sz. a.)
Nagybáncái Mátyástól: „Ne hadgy el - efnef felséges Iften.” (109. sz. a.)
Zeleméri László: „Zugódik, dúl, fúl magában.” (144. sz. a.)
Valentinus: „Véletlen embernek utólsó órája.” (143. sz. a.)
Stephanus Pathainustól: „Sok rend - béli próbák vannak rajtunk.” (125. sz. a.)
Matheus Szentgrahian név alatt: „Mikor Chriftus Bethlehemben, Születék a' fzegénységben.” (96. sz. a.)
Catharina Arasz(oriszom . . . ?) név alatt: „Chriftusnak hivei kik moft jelen vattok.” (31. sz. a.)

Ezeket kívül közvetve a Cantus Catholici útján Kájoni énekeskönyvébe kerültek:

- Huszár Gáltól*: „Könyörgünk az Iftennek Szent Lelkének.” (II. Függ. 24. sz. a.)
Szenczi Molnár Alberttől: „Mint a' fzés hives patakra”. (II. Függ. 27. sz. a.)
Szegedi Kis Istvántól: „Jövel Szent Lélek Ur Iften, Lelkünknek vigassága.” (II. Függ. 23. sz. a.).
-

Más forrásokból vett énekek.

Két énekre vonatkozólag: „Magafztalja az én lelkem azurat“ (Magnificat fodítása.) és „Téged Isten dicsirünk“ (Te Deum landánus), a legnagyobb valószínűséggel állithatjuk, hogy az 1663.-ban megjelent Paduai Szent Antal Solosmájából vette át. Ugyan ezen könyvecskének csak 1675. évi kiadása ismeretes, de hogy volt még egy korábbi kiadás, melyet Kájoni használhatott bizonyítja a címlap: „Ez előtt tizen-két efsztendővel Deákbúl Magyarra fordittatott és most ujonnan ki nyomtattatott.“ A „Magafztallya“ k. éneket szóról-szóra találjuk az említett könyvecske 55. lapján. A „Téged Isten dicsérünk“ k. éneket szintén szóról-szóra találjuk eltekintve egy-két tollhibának mondható különbségtől.

A „Magyarország szép nemes Csillaga“ kezdetű éneket megtaláljuk Hajnal Mátyásnak említett 1642.-ben megjelent könyvecskéjében, a 252. lapon. Kájoninál azonban az V. és VII. versszak ki van hagyva, a többi része át van dolgozva. Kájoni valószínűleg nem innen vette.

Nagyon fontosnak tartom különösen kiemelni az: „O bú-látott, fok kin-vallott gyarló teftem“ kezdetű éneket. (K. I. 729. II. 630. III. 88.)

Ezen éneket a nagy kéziratos hymnus gyűjteményben másolatban meglevő: Comico Tragoedia-nak Scena Secunda negyedik actusából vette. (87. 88. l.). Nem egyéb ez, mint a Dives (gazdag) siralma. A nyomtatott szöveg teljesen megegyezik a kéziratos szöveggel, csak épen a végétől számított 6.-ik versszakban két szó sorrendje van felcserélve:

I. kiad: „Oh átkozott főlvény, finár gazdagságim!“

Kézirat: „Oh atkozot zinar, fõsveny gazdagsagim.“

Ez az ének bizonyíték arra nézve, hogy Kájoni a kéziratos gyűjteménybe a Comico Tragoedia első (1646.) elveszett s csak pár lapnyi töredékben levő kiadását másolta le.

Az ismeretlen forrásból átvett magyar énekek versfejei Kájoninál.

Értekezésünk ezen részében csak azon énekeket említjük fel, melyeknek versfejeiben a szerző nevét olvashatjuk. Mellőzük azokat, amelyeknek versfejeiből vagy Máriát üdvözlő fohász, vagy hozzá való könyörgés, vagy valamely intés van. Ezeket úgysis a III. Függelékben betűszerint összeállított énekek csoportjában láthatjuk.

Czeglédi Pál édes Pannájáról: „Chrístushoz készülök fze-relmes Szűléim.“ kezdetű énekben (III. Függ. 4. sz. a.).

Forgacs Miklos leana Eva Maria: „Figyelmetes Kerefztyé-nek kik ide gyűltetek“ kezdetű énekben (6. sz. a.).

Gaspar Fr(ater): „Gyönyörködgyél Szűz Mária“ kezdetű énekben (7. sz. a.).

(Gy) *Endrei Anyos*: „Gyónom az élő Atyának“ kezdetű énekben (8. sz. a.).

Frater Ferencz: „Ily nagy útra indul ember“ kezdetű énekben (9. sz. a.).

Kuchi Gyevrgy: „Kerefztyén népek fzukség minékünk“ k. énekben (11. sz. a.). Valószínűleg Kicsi, vagy Kicsid György lesz.

Kodor Peter: „Környül-vöttek halálnak sérelmi“ kezdetű énekben (12. sz. a.).

Moric (LRJND): „Mennyei felségnek Ura és Iltene“ kezdetű énekben (14. sz. a.).

Stóphanus Szabo: „Serkeny lelkem mély álmodból“ (17. szám alatt).

Sigismundus Kornis: „Sokat irtak bölcsek Világi dolgokról.“ (18. sz. a.).

Stephanus Kőrösi Rector Chomiatensis: „Szomorú az halál a' gyarló - embernek,“ kezdetű énekben. (19. sz. a.).

Ezek közül Szinnyei: Magyar Írók élete és munkái című művében csak Czeglédi Pál van megemlítve, mint ezen ének

szerzője. Említ egy Frater Gaspart is, ki a XVI. században élt, de ez aligha ez lesz, mert a Szinnyi által említettnek egy munkája Sztárai Mihály munkájával együtt nyomtatva jelent meg, tehát protestans volt, s ezért tehát alig hihető, hogy Máriáról irt volna. Különben ha ez volna, ez az éneke eddig úgy is ismeretlen volt. E fennebb felsorolt írók közül eddig csak Czeglédi Pál, Forgács Miklós, Körösi István voltak ismeretesek.

Az említett énekeken kívül találunk 31 olyan magyar éneket, melyeknek a latin szövege is megtalálható Kájoni 1676.-iki énekeskönyvében. Hogy ezeket Kájoni fordította-e, vagy pedig más gyűjteményből vette-e át, azt eldönteni nem lehet. Úgy hisszük, hogy a csiksomlyói Szent Ferenc rendiek könyvtára sok érdekes adattal fogja a kérdést előbb vinni, ha rendezik a könyvtárt. Hiszen még az eddig ismert könyveken kívül, melyekbe Kájoni bejegyzett, még található ottan, s magunk is találtunk ilyent. De nemcsak ottan, hanem más kolostorok könyvtáraiban még akadhatnak Kájoni kéziratokra. A kolozsvári Szent Ferencrendi zárda könyvtárában szintén találtunk egy kéziratot hangjegyes énekeskönyvet, melynek egy része Kájoni keze munkája.

A többi magyar éneknek a forrására vonatkozólag ezidő szerint semmi bizonyosat nem mondhatunk.

Kájoni latin énekeinek forrása.¹

Elsősorban természetesen a Cantus Catholici említendő. Ebből Kájoni 73. latin hymnust vett át. Ezek között olyanok is vannak, melyeknek nincs meg a magyar fordításuk a Cantus Cath. énekeskönyvben, hanem Kájoni tesz melléje magyar szöveget. Ilyen például: Ave rubens rofa, Virgo speciosa, melynek magyar szövege: „Idvezlőgy ízép Rósa, Szűzefség virága” csak Kájoninál van meg. (L. VI. függ. 3. sz. a.)

Olyan latin éneket is találunk Kájoninál, melynek magyar fordítása meg van a C. C.-ban is, de Kájoni nem ezt a magyar szöveget veszi át, hanem más fordítást tesz az ő énekeskönyvébe. Ilyen a „Jesu dulcis memoria, dans vera cordis gaudia”. (L. VI. függelék 8. sz. a.)

Hogy Kájoni a Cantus Cath. énekeskönyvből vett latin himnuszokat, azt a teljes egyezésen kívül, még az bizonyítja legerősebben, hogy a 260.-ik laptól kezdve ugyanazon sorrendben 13. latin hymnust vesz át.

A Cantus Catholici 1651.-iki kiadásán kívül megtaláltuk Kájoni énekeskönyvének egy másik forrását, melyből latin himnuszokat vett át. Ez egy 1515.-ben Párisban nyomtatott oktáv alaku misekönyv, mely a csiksomlyói könyvtárban „Missale Antiquum” nevet visel, melyben Kájoni a hiányzó részeket saját írásával kiegészítette. Az egyes napokra kijelölt misék után nagyszámu latin himnuszt találunk ebben, de nem verssorokban vannak nyomtatva ezen énekek, hanem úgy mint a próza szöveg, egy folytatásban. Összesen 19. éneket találtam az 1676.-iki kiadásban, melyet innen vett. Ez a 19. latin himnusz a következő:

¹ Kájoni énekeskönyve és a különböző hymnus gyűjtemények közti viszony bővebb kifejtése egy későbbi külön tanulmány tárgyát fogja képezni, úgy hisszük, hogy akkor azt is megtudjuk állapítani, melyek énekeskönyvében az ő fordításai.

Kaj. I. kiad. II. Miss. Ant.

1. Ave mundi gloria, Virgo Mater Maria	396	— LXIII. a. fol.
2. Ave mundi spes Maria, ave mitis	382	309 LXII. a.
3. Ave fydus jux dierum, ave gemma	398	324 LXI.
4. Collandantes exultemus, Exultantes decant.	456	— LI.
5. Gaude flore Virginali, quae honore	394	— LIII.
6. Gaude gemma praesulum	471	— LXIII.
7. Dies irae, dies illa, solvet faeculum in favilla	688	584 LXVII. a.

Daniel Thes. Hymn. c. III. kötetes gyűjteményének II. kötetében négyféle változatú szöveget is közöl. Az első szövegnek elül még 4. versszak van, a másodiknál a végén van 6. versszakkal több. A harmadik szöveg a misekönyv szövege, a negyedik pedig a görög szöveg, mely a mise könyvben levő szövegnek a Hildner által eszközölt fordításra. Így kezdődik:

Ὡς ὁργῆς ἐκεῖν' ἡμέρα,
Καθ' ἣν τέφρα γίν' ὄψαϊρα.
Δὲν ἐρρέθη φρικτωτέρα.

Kájoni a Missale Antiquumból vette át a latin szöveget, mellyel teljesen egyezik.

	Kájoni I.	Miss. A.
8. Gloria vivorum, Fratrum egenorum	467	— LVIII.
9. Gloriofos pugiles, militesque nobiles	435	— LI. a.
10. Gratuletur hodie, pauperum collegium	467	— LVIII.
11. Jefu vena veniae, Magdalenam respice	495	— LII. a.
12. Imperatrix gloriofa	402	328 LXI.
13. Kyrie fons bonitatis	263	202 XLII.
14. Lauda Sion hunc Minorem, Fratrem	469	403 LII.
15. Profitentes Trinitatem, veneremur	284	220 XLVII.
16. Rex omnipotens die hodierna .	257	— XLVI.
17. Sanctitatis nova signa, Prodierunt	464	399 LVI.
17. Salve Fratrum Dux Minorum . .	466	— LVII.
19. Virginis Mariae laudes intonent .	403	329 LXII.

Ez a hymnus a Victimae Paschali laudes mintájára szerkesztett sequentia „De Beata Virgine Tempore Paschali“ melynek a nótája van Kájoninál a szöveg elején jelezve. Daniel i. m. II. 198. l megjegyzi: „In plurimis Germaniae Missalibus occurrit“.

A többi latin hymnus eredeti gyűjteményét határozottan nem tudjuk. A nagy kéziratot gyűjteményében számos ilyen énekgyűjteményt említ, melyekből a kéziratot gyűjteménybe lemásolta a latin hymnusokat. Ezen hymnusz gyűjteményeket, vagy legalább is azoknak egy részét természetes, hogy Kájoni felhasználta. Itten fölöslegesnek tartom fölemlíteni ezeket a gyűjteményeket, úgy is a kéziratot Gyűjteményről szólva felsoroljuk. Bizonyosnak tartom, hogy a csiksomlyói, vagy szárhegyi ferencrendi barátok könyvtárában meg lehetne találni ezen gyűjtemények legnagyobb részét.

Kájoni Cantionalejanak II. kiadása.

Az 1676.-iki kiadás részletes tárgyalása után, a II. és III. kiadásról nem sok mondani valónak van. A három kiadás szövegének összehasonlítását az első kiadás szövegének részletes tárgyalása közben meg tesszük az énekek részletes felsorolásánál, itt csak éppen az általános ismertetésre szorítkozunk.

Az 1719.-iki kiadás címlapja: CANTIONALE | CATHOLICUM | Régi, és Új, Deák és Magyar Aitatos | EGYHAZI | ENEKEK DICSIRETEK, SOLTAROK, ES LYTANIAK; | Kikkel a' Keresztények Eftendő - által - valo Temlo - | mi - Solemnitásokban, Processiókban, Halottas Temetefe - | ken, és más aitatóságokban fizoktanak élni. | MOST MASODSZOR | A' MELTOSAGOS, és NAGYSAGOS | MARTONFFI GEÖRGY | Karcz - falvi Záfzlós - Ur, és Erdélyi PÜSPÖK, N. | Fejér - Vármegye Fő - Ispánnya, Fölséges Regium - Guber | niumbeli egyik Tanács - Urnak etc. Istenes költségével, | ki - nyomtattatott. | Melyet | Ez előtt Seraficus Sz. FERENCZ Szerzetéből - való Pá - | ter F. Kájoni Janos szorgalmatos munkával | egyben - fizedett vólt. | Mostan pedig P. F. Sz. MIKLOSI GASPÁR Er - | délyi Cultodia Custófsának parancsoltatlyából P. F. BA - | LAS AGOSTON Theologus - által a' fogyatkozásokból meg - | jobbittatván, újjak tetettenek helyekben, és Istennek | dicsiretére, s'a Keresztények lelki vigasztalására új - | jonnan ki - bocsáttatott. | PARS PRIMA. | Superiorum Permissu. | A' Csiki Sarlos B. A. Kalástromába nyomtattatott 1719. |

A II. kiadás Mártonffi György erdélyi püspöknek van ajánlva, akinek adakozásából megjelent s aki 1719. március 1-én approbálta.

A latin nyelven szerkesztett, olvasóhoz való szózatban Kájonira vonatkozólag találunk egy érdekes adatot.

Nyolc okot sorol fel Balás Ágoston, amelyek őt arra indították, hogy Kájoni énekeskönyvét újra kiadja. Negyedik ok ez:

„Plurimi, piè defuncto P. F. Joanni Kájoni, primo hujus operis collectori, alapam haerefeos aliquomodo inpingebant,

quod nimirum multa haerefim sapientia, aut haeretica in hoc volumine congeffisset; Verum hi, si aliquando revolvissent antiqua in Hungaria impressa Cantionalia, ante hujus impressiorem, deposuissent iudicium; in illis enim uti invenit, ita et reliquit, personam (vernaculâ nostrâ lingvâ) pro natura assumptisse Verbum. Quare ex pulveribus piè defunctum praetactum Patrem suscitare volens, melioratus est defectus."

E szerint tehát Kájonit eretnekséggel vádolták meg, s Balás Ágoston részint, hogy igazolja Kájonit, részint, hogy azokat a részeket kijavítsa; melyek miatt a haeresis vádjával illeték, újból kiadja Kájoni Cantionale-ját.

Különben az énekeskönyv beosztása teljesen megfelel az 1676.-iki kiadás beosztásának. Az énekek számát tekintve szintén csaknem teljesen megfelel az 1676.-iki kiadásnak. Az I. kiadás ugyanis tartalmaz 537 magyar és 205 latin himnust, a II. kiadás pedig 535 magyar és 179 latin himnust. A Balás Ágoston kiadásából olyan 50 magyar és 36 latin ének marad ki, melyek az I. kiadásban megvannak, de viszont a II. kiadásba Balás Ágoston ezek helyébe felvett 48 magyar és 10 latin himnust, melyek az I. kiadásban nem voltak meg.

De Balás Ágoston sem törekszik arra, hogy a protestans cantionalek-ból vett énekeket hagyja ki. Azon énekek közül például, melyek Szegedi Gergely 1569. évi énekeskönyvében és a Kájoni Cantionale I. kiadásában találhatók, csak egyetlen egy éneket hagyott ki, mely így kezdődik:

„Vristen veletec, kerefztyenec örüllyetec, igaz hitvel ha ti fel kezfültetec, bűneitökből ki tértetec.” (Szeg. G. é. k. 1569. 94 l. Káj. I. 56. l.).

Az első kiadásból átvett énekeket a II. kiadásban csaknem teljes szövegükben találjuk meg. Alig találunk néhány éneket, melyekben Balás Ágoston változtat, s ez a változtatás is csak annyi, hogy ha az ének nagyon hosszú, vagy pedig tartalmát nem találja teljesen megfelelőnek, kihagy néhány versszakot. Ezt az eljárást látjuk például a „Jer dicsirjük az Istennek Fiát” kezdetű éneknél. (K. I. 162. II. 117. G. 201. Sz. G. 1569. 130. l.). Kájoni az I. kiadásban 7 versszakot hagy ki, a II. kiadásban már 17 versszak van kihagyva. Egyéb tekintetben a kétféle szöveg közt eltérést nem találunk. Erre a kihagyásra az egye-

düli ok az ének hosszúsága, mert semmi olyan kitétel nincs az énekben, ami a hitvallások különbségét érintené. Hasonló változtatást találunk a: „Chriftust meg - fezték, Kegyetlen Sidó népek” kezdetű énekben is. (K. I. 242. II. 187. G. 166. Sz. G. 1569. 105.).

A többi átvett énekben csak itt-ott találunk néhány jelentéktelen változtatást.

Kájoni Cantionalejának III. kiadása.

Az 1805-iki kiadás címlapja: A' | KERESZTÉNY | KATHOLIKUSOK | EGYHÁZI | ÉNEKESKÖNYVE | MELYEL | Egész Elzrendő által Vasárnapokon, Ünne- | napokon, Temetéseken, és más áitatófságokon | fzoktanak élni, | És a' melly | Előfzör Sera-
ficus Sz. Ferentz Szerzetéből való | P. F. KÁJONI JÁNOS | Szor-
galmatos munkájával egybe fzedettetvén, és világofságra | bocsát-
tatván, | Az után 1719ben ugyan azon Szerzetbéli | P. F. BALÁS
ÁGOSTON ÁLTAL | Sok jobbitáfokkal újonnan ki adattat-
ván, | Moft Harmadfzor, ugyanazon Szerzetbéli | P. F. ANDRÁSI
RAFAEL ÁLTAL. | Ujj rendbe fzedettetett, és különös Királlyi,
Tsáfzári Kegye- | lem, 's Püfpöki engedelem mellett ki nyom-
tattatott. | A' Csik Somlyai Klastrom' Betüivel. 1805.

Ez a kiadás Mártonfi József erdélyi püspöknek van ajánlva, ki rokona volt Mártonffi György szintén erdélyi püspöknek, kinek az 1719-iki kiadás ajánlva van.

Az énekeskönyv berendezése az első két kiadás berendezésétől csak annyiban tér el, hogy a mise alatt énekelteni szokott énekek most külön csoportra osztva, mindjárt a könyv elején foglalnak helyet és „Kántorok Tzeremoniás könyve” cím alatt még egy rész van hozzá csatolva, melynek célja, amint az előszó mondja az, hogy a kántorok azokat az énekeket, melyeket eddig élszorva találhattak meg, most rendszerbe foglalva, annál könnyebben használhassák.

Az énekgyűjteményt tekintve, lényegesen eltér az első és második kiadástól. A III. kiadásban alig találunk 2—3. éneket, mely az I. II. kiadás szövegével teljesen megegyezne. Igen sok éneknek csak épen néhány strófájára ismerünk rá a III. kiadásban, annyira át van dolgozva. De Andrási Rafael csak keveset dolgozott át, a legtöbbet Szent-Mihályi Mihály egri kanonoknak 1797. illetőleg 1798.-ban Egerben megjelent és Galántai, s' Fraknoi Gróf Eszterházy Károly akkori egri érseknek ajánlott

terjedelmes, 5. részből álló nagy énekeskönyvéből vette át. Összehasonlítottuk a két énekeskönyvet s azt találtuk, hogy közel 300. magyar éneket vett át Andrási Rafael Szent-Mihályi Mihály énekeskönyvéből, csaknem mindeniket szóról-szóra. „A' Kegyes Olvasóhoz, és Éneklőhöz” szóló szóló előszóban meg is mondja: „A' melly ünnepekre, Sz. Időkre, aítatóságokra régibb, vagy újjabb Énekek nem vóltak elegendők, avagy alkalmazotafak, azokra rész fzerént Fő Tiszt. Szent - Mihályi Mihály Egri Kánonoknak Egerben 1797.-iki nyomtattatott Énekes Könyvéből vett, rész fzerént újjból készült fok Énekekkel bővítettett ezen Könyv, nevezetesen a' dicsőült Szentekről.”

Ezenkívül még abban is követi Szent-Mihályi énekeskönyvét, hogy „Az énekes Szent Mife részeihez alkalmaztatott Énekek, a' melyek eddig az időeknek különbsége fzerént külömb helyeken találtattanak, most ezen Énekes Könyvnek elein mindgyárt, egy más után rend fzerént tétettek.”

Azokat az énekeket pedig, melyek az I. II. kiadásba a protestans énekeskönyvekből kerültek, a III. kiadásban csaknem mind kihagyja. Így azon énekek közül, melyek az I. II. kiadásban és Szegedi Gergely 1569.-iki énekeskönyvében is megvannak, csak négyet találunk a III. kiadásban, az is nagyon megtizedelve. Legtöbb versszakot találunk a: „Jer minnyajan örüllýunc, es fzi-vünkben örvendgyünk” kezdetű énekből. (Kájoni 1805. 51. l. Sz. G. 95. l.), A „Nekünc születéc mennyei kiraly” kezdetű éneknek csak első versét találjuk az 1805.-iki kiadás 68.-ik lapján. Az „Az kerefztyenfegben, igaz vallás az hitben” kezdetű énekből csak három versszak van meg a 10.-ik lapon. A „Vedd el Uriften rolunc haragodat” kezdetű énekből is csak pár versszak van meg, s az is változtatva a 304. lapon.

Természetes, hogy a Kájoni féle énekgyűjtemény kiadásainak becsét tekintve, a III. kiadás össze sem hasonlítható az I. II. kiadás értékével, mert ezekben igen sok régebbi éneket is találunk. Kájoninál épen az a csodálandó, hogy nem akarja az egyes gyűjteményekben talált énekeket eredeti formájukból kivetköztetni, hanem épen amint az előszóban is mondja a megvesztegetett szöveget akarja helyreállítani.

Végül még helyénvalónak találjuk megemlíteni, hogy Illyés Istvánnak 1693. évben Nagy-Szombatban megjelent „Soltár Éne-

kek A' Magyar Anyaszentegyház vizsgálására és Halottas Énekek . . . stb." című énekeskönyvét összehasonlítottuk Kájoni énekeskönyvével és azt találtuk, hogy legnagyobb része a Kájoni 1676.-iki kiadásból van szerkesztve. A Kájoni énekeskönyvében található zsoltárokat 4 kivételével mind átvette. A VII. IX. CXLIII. zsoltár első versszakai egyezést mutatnak Kájoni szövegével, de a más része nem. Úgy látszik több zsoltár fordítás összevetéséből szerkesztette ezen zsoltárok második részét. A halotti énekekből 38-at vett át Kájoni énekeskönyvéből, csaknem teljesen szóról szóra.

Kájoni kéziratoss magyar-latin versgyűjteménye.

Ez a rendkívül becses versgyűjtemény a csiksomlyói Szent Ferenc rendi kolostor könyvtárában található. A folio alaku kéziratoss könyv 1036 kéthasábos oldalból áll, melyhez még négy oldal van hozzáragasztva, de 1044 és 1046. lapszámozással. Elöl csonka, csak a 23.-ik lappal kezdődik. A végén 11. kéthasábos oldalra terjedő tartalomjegyzék van. A hozzácsatolt négy oldalon ünnepek és alkalmak szerint is akart egy tartalomjegyzéket készíteni, de nem készítette el egészen. A második tartalomjegyzék végén említve van: Trenodia. Siralmas enek II. Palinodia: idest Recantatio (Istenem Uram neked hálát adok szivemből. Menyekzői ének. Vigasságos ének.) Egészen a végén Cantiones Balassae etc. Item. Ex Cantionali Patris Zámbar, quae pulchra sunt accipere. A tartalom szerint, ha elöl nem volna csonka 1129. latin és magyar éneket tartalmazna.

A két hasábos oldal egyik felére rendesen csak a latin szöveget írta, s a másik felét a fordítás számára hagyta. A latin hymnusokat a misekönyvekből, breviariumból, de ezenkívül még más hymnussyűjteményből is kiírja lefordítás végett. Ha jó fordítást talált valamelyik magyar énekgűjteményben, azt írta a latin szöveg mellé, de ilyen nem sok fordul elő.¹

A nyomtatott énekeskönyvben a fentebb említett Credon és Glorián kívül saját fordításának ez idő szerint határozottan csak egy éneket mondhatunk, melyet a kéziratban látható javítások csakugyan annak tanusítanak. Ez az ének a kézirat 37, és az 1676.-iki kiadás 68 és az 1719.-iki kiadás 44. lapján foglal helyet; kezdete: „Christus minden megh valtoja.“ Érdemesnek tartjuk összehasonlítás végett leközölni, a latin szöveggel együtt.

A II. kiadás latin szövege az I. kiadás és a kézirat latin szövegehez hasonlítva némi változást mutat, de azért a II. ki-

¹ A függelékben fel vannak tüntetve, hogy mely énekeket találjuk meg a kéziratoss gyűjteményben.

adásban is az első szöveg szerinti fordítást találjuk, épen csak az első sorban Christus helyett Jézust találunk a II. kiadásban. A latin szöveg egyik változatát sem találtuk meg Blume-Dreves 50 kötetes gyűjteményében.

Kézirat és I. kiadás latin szövege.

K. i. 37. l. I. kiad. 67. l.

Christe redemptor omnium,
Ex Patre Patris Unice,
Solus ante principium,
Natus ineffabiliter.

Tu lumen, tu splendor Patris,
Tu spes perennis omnium:
Intende quas fundunt preces,
Tui per orbem famuli.

Memento salutis Auctor,
Quod nostri quondam corporis,
Ex illibata Virgine,
Nascendo formam sumpseris.

Hic praefens testatur dies,
Currrens per anni circulum:
Quod solus a fede Patris,
Mundi falus adveneris.

Hunc coelum, terra, hunc mare,
Hunc omne quod in eis est:
Auctorem adventus tui,
Laudans exultat cantico:

Nos quoque qui Sancto tuo,
Redempti sanguine fumus,
Ob diem natalis tui,
Hymnum novum concinnimus.
Gloria tibi etc.

Következő versszak nincs a kéziratban.

Gloria tibi Domine,
Qui natus es de Virgine
Cum Patre, et Sancto Spiritu,
In sempiterna faecula.

Amen.

II. kiadás latin szövege.

II. 45. l.

Jesu Redemptur omnium,
Quem lucis ante originem,
Parem paternae gloriae,
Pater supremus edidit.

Tu lumen et splendor Patris,
Tu spes perennis omnium,
Intende quas fundunt preces,
Tui per orbem fervuli.

Memento, rerum Conditor,
Nostri quod olim corporis,
Sacrata ab alvo Virginis
Nascendo, formam sumpseris.

Testatur hoc praefens dies,
Currrens per anni circulum,
Quod solus è finu Patris,
Mundi falus adveneris.

Hunc astra, tellus aequora,
Hunc omne quod coelo fubest,
Salutis auctorem novae,
Novo salutatur cantico.

Et nos, beata quos facri,
Rigavit unda sanguinis,
Natalis ob diem tui,
Hymni tributum solvimus.

IESU tibi fit gloria,
Qui natus es de Virgine,
Cum Patre, et almo Spiritu,
In sempiterna faecula.

Amen.

PARS III DE FILIO

ADULENTIS

Nate ad virginem
Non querens Angliam
Sed fortitudinem
Suam, Archangelam
Amator bonus

Fortem expedit
pro nobis nuncium
Naturae faciat
ut prejudicium
In parte virginis

Naturam faceret
Latus Rex glorie
Regne et imperio
Et summa regni
Tollat de medio

Superbia nuncium
Ternit virginis
Certa sublimium
Calceat propria
Civitas in palis

Fortis euenit
Mundum principem
Naturam facit
Summa partem
Ratus imperio

Exi in mitem
Hic domus desore
Ratus deperis
Delamere licet
Nivente mitem

Accedo nuncium
Hic duc commis
Duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Et duc nunc nunc

Nunc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc

Fuit et fuit
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc

o duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc

o duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc

o duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc

o duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc

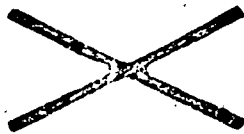
o duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc

o duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc

o duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc

o duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc

o duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc
Hic duc nunc nunc

Kájoni fordítása 37. lap.

Kézirati írással.

Chrístus minden megh valtoja
 Atya Istennek egy Fia
 Kit hogy még kezdett nem vala
 Csuda keppen bült az Atya.

Te Atjanak fenyege
 Mindeneknek remenyege
 Tekints mi könyörgesünkre
 Tüled legítfeleg kerőkre.

Emlekezzel, teged kerünk
 Megh tekintuen az mi testünk
 Szűztől születuen erettünk
 Fel uvued az mi bemeljünk.

Ez idnep jól bizonyítja
 Hogy atjatul oltalmunkra
 Magad iová ez vilagra
 Sz. Atjad akarattára.

Ezt meny föld tenger es minden
 Bennek leuók aldgiaak ſepen
 Mert az ő iöueteliben
 Vannak nagy eneklefeekben.

Mies az kik febeiddel
 Megh váltattunk ſent vereddel
 Idnepeden nagy örömmel
 Dicsirünk uj enekkel.

*Következő vers nincs a kéziratban csak
 az I. II. kiadásban.*

Dicsőfégl Uram te - néked,
 Kinek Szűztől születéled:
 Te Szent Atyád és Szent Lelked,
 Tíftelteffenek te - veled.

Amen.

A nyomtatott énekeskönyvben Kájoni csak arra törekedett, hogy énekeket gyűjtsön össze, de azt nem akarta, hogy az ő énekszerzeményei belekerüljenek. Valószínű, hogy kéziratos nagy gyűjteményéhez csak azután kezdett hozzá, midőn már énekeskönyvét összeszerkesztette. Egyes ismertebb himnuszok fordítását gyűjteményében csak átdolgozza. Pl. a Lauda Sion Salvatorem c. szép himnusz fordítását is csak átdolgozza. Mutatványképen:

Latin szöveg.

Lauda Sion Salvatorem,
 Lauda ducem et pastorem,
 In hymnis et canticis.
 Quantum potes tantum aude,
 Quia maior omni laude,
 Nec laudare sufficis.

Kéziratban 158. lap.

Dicsird Sion megh váltodat
 Vezeredet, paztorodat
 Ékes eneklesekbe
 Ugy tisztelljed az mint lehet
 Mert megh hallad minden rendet
 Erőd finsz dicsirnie.

I. kiadás szövege 279. lap.

Dicsird Sion Megváltodat,
 Vezéredet, Páfztorodat.
 Vig fzível, és énekkel
 Amint lehet, úgy tiszteljed ;
 Mert alacsonyb minden ügyed
 S nem érz tiszteletivel.

Amely ének fordítása az I. kiadásban már megvan, azt is egészen újra fordítja. Pl.

Latin szöveg.

Conditor alme Syderium,
 Aeterna lux credentium,
 Chrifte redemptor omnium,
 Exandi preces supplicum.

Qui condolens interitu
 Mortis perire faeculum:
 Salvasti mundum lanquidum,
 Donans reis remedium.

Vergente mundi vespere,
 Uti sponfus de thalamo,
 Egrefus honeftißima,
 Virginis Matris claufula.

Cuius forti potentiae
 Genu curvantur omnia
 Coelesftia. terreftria,
 Nutu fatentur fubdita.

Occasum fol cuftodiens,
 Luna pallorem retinens,
 Candor in aftris relucens,
 Certos obfervat limites.

Te deprecamur Hagie
 Venture iudex faeculi
 Conferua nos in tempore
 Hostis à telo perfidi.

Laus, homor, virtus, gloria
 Deo Patri et Filio
 Sancto fimul Paracleto
 In fempiterna faecula.

Kézirati fordítás 31. lap.

Csillagoknak Teremtője
 Es hiueknek örök fenyé
 Chriftus mindenek mentője
 Hayisd füled kóniorgesfunkre.

Mely ez földnek keferülven
 Ördögh miat valo vesten:
 Ez vilagot iduözituén
 Löl oruofsaga Bületuen.

Ez vilagh eftueje leven
 Agias hazbol mint völegen
 Annjanak be zarlot mehen
 Ki icue ép Büzefsegen.

Melynek erős hatalmanak
 Minden terdek megh hajolnak
 Földjeknek, fen valoknak
 Mind az kik föld alatt vannak.

Lementet nap alkalmazuan
 Az Hold farga ßint megh tartuan
 Csillagok vilagofkoduan
 Hatarokat tudgiak njiluan.

Tegedet kerünk fzent Iften
 Ülendö itilö fzikben
 Tarts megh minket az időben
 Minden ellensegink ellen.

Dicsiret legyen Atjanak
 Tistefsegh legien Fjunak
 Erőfsegh vigastalonknak
 Mint örökké egy Urunknak.

I. kiadás szövege 25. lap.

Mindeneknek teremője,
 Es hiveknek éltetője:
 Atyának eggyetlen eggye;
 Chrifthus bűnösök reménye.

Halgald meg könyörgésünket,
 Erőítsed izent Hitünket:
 Atyádhoz hogy bé-vigy minket,
 Ugy rendellyed életünket.

E' világnak vezedelmet,
 Meg-fzánád ő nagy esetét:
 Kedvedet hozzá jelentéd,
 A' testet Szűztől fel-vvéd.

Bűnösökért te meg-halál,
 Minket véreddel meg-váltál:
 Pokoltol meg-fzabadítál,
 Atyád kedvében jutatl.

Azért néked esedezünk,
 És buzgó fzivből könyörgünk:
 Életünkben légy mellettünk,
 E' világ ellen fegyverünk.

Dicsiret légyen Atyának,
 Es ő Fiának Chriftusnak,
 Szent Lélek ajándékának,
 A' dicső Szent Háromságnak.

Amen.

Kájoni eredeti költeményei.

Hogy Kájoniban volt költői tehetség következtethetjük abból is, hogy az egyházi és világi énekeknek is szorgalmas gyűjtője volt, és ő maga is irt énekeket. Erről győz meg hatalmas kéziratot gyűjteménye és hangjegyes gyűjteményei is. Alább mutatóványképen közölt és neki tulajdonított költeményekből meggyőződhetünk erről. Nemcsak rimeit tekintve meglepők Kájoni költeményei, hanem mint kiváló zenésznek kifejtett ritmus érzéke van. Kájoni eredeti költeményeit mind teljes bizonyossággal meghatározni nem lehet, mert nagy gyűjteményének minden részében találunk olyan költeményeket, melyek mástól származnak s ő csak lemásolta. Az alább közölt költeményeket azonban neki tulajdonítjuk a következő okoknál fogva:

1. Azon énekeket, költeményeket, melyeket másoktól vett át, sokkal gondosabban, nagyobb betűkkel és szebb írással másolja le, mint a saját költeményeit. Látszik, hogy nagyon figyelt az eredeti szövegre, nehogy hiba csússzék bele. Az ő költeményeinél ellenben nem látunk oly gondosságot, úgy másolta le, mint a mi előtte nagyon ismeretes, itt-ott javított is rajtuk. Különösen feltűnő ez kéziratot gyűjteményének első felében, úgy hogy ha rátekintünk például a „Jer mi diczirjük, áldgiuk“, „Jer diczirjük ez maj napon“, „Jer mindnyajan örüllünk“, „Dicziretes az gyermek“, „Ez nap nekünk dicziretes nap“ kezdetű énekekre, melyek ilyen sorrendben egymásután következnek (56—67. l.), rögtön gondoljuk, hogy ez másolat.

2. Másik ok, a miért Kájoninak tulajdonítom ezen költeményeket, a versben levő célzások az akkori állapotokra. A tatárok ugyanis 1661.-ben betörték Csikba és igen nagy pusztítást vittek végbe. A somlyói kolostort és templomot lerombolták, fölégették. Egész falvakat pusztítottak el, úgy hogy ezek teljesen eltűntek. Az öregeket, asszonyokat, gyermekeket, a kiket a falvakban találtak legyilkolták. Maga Kájoni is néhány társával,

amint a már említett orgona feliratban írja, az Istennek tulajdonítja megmenekülését. Ha elgondoljuk ezen állapotokat és elolvassuk Kájoninak alább közölt költeményeit, azt kell hinnünk, hogy a pusztulás látása, a csapás rettenetessége ihlette meg költői lelkét s ő tőle származnak ezen versek. Úgy tekinti azt a nagy csapást, mint az Isten büntetését. Azonkívül célzást találunk arra is, hogy ebben az időben a protestantizmus is tért akart hódítani Csíkban, ebbeli szándékát többször megkísérlette megvalósítani erőszakkal is. Nagy munkát kellett a csíki Szent Ferenc rendi szerzeteseknek kifejtetniök, hogy a népet ősi katólikus vallásában megtartsák. Ezért sóhajt fel Kájoni költeményeiben is, hogy az Isten oltalmazza meg az eretnekségtől.

Neki tulajdonított költeményeiből be is mutatunk néhányat:

Nota. Követi vala.

349. l. Örül mi fzivünk mikor Templomban
 A harang fzet halljuk
 Chriftnak tefet
 Oltaron imadgyuk.

Le terdepelven felseges Isten
 A te Templomodban
 Nagy fzeretettel
 Dicsirünk afonban.

Ald meg Ur Isten, a kik diczirnek
 A te fzent nepedet.
 Tarcz meg közöttünk
 Az egy igaz hitet.

Legyen bekelfseg Atya Ur Isten
 Anya fzentegyhazban
 Az Apostoli
 Kerefztyen vallasban.

Dicziret neked, te szent Fiaddal
 Teremtő fz. Isten
 Es fzent lelekkel
 Mind örökke. Amen.

Nota. Sok rendbeli.

417. l. Ohajtasat, es firalmát a' te nepeidnek
 Meg halgaffad nagy Ur Isten a' te hivednek
 Es ne hadgyad el veßnie
 Kegyelmezz nepednek.

Sok csapasod, es oßtorod Ur Isten mi rajtunk
 Kit fzenvednünk búneinkert kel moftan nekünk
 Mig te hozzád mi mindnyajan
 Ur Isten terendünk.

Tifzta fziból mi teneked, könyorgunk Ur Isten
 Es halgas meg immar minket, mi könyörgesünkben,
 Legy mi velünk fz. Fiadert
 Minden fzükségünkben.

Alnoksagot, hiusagot, gyomlály ki közzülünk
 Tifztafagos fz. Igidet tarcz meg mi közöttünk
 Es adgy hitet azoknakis
 Kik elestek töllünk.

Diczerfelsel fz. Ur Isten, az magos menyegben
 Az Ur Jezus fz. fiaddal örök dicsőfegben
 Az fz. lelek Ur Istennek
 Mind örökke. Amen.

425. l. Nota. Halaadasunkban.

Felseges Ur Isten ki lakol menyegben
 Az fz. Angyalokkal örök dicsőfegben:
 Halgas meg mar minket keserűségünkben
 Mert csak benned bizunk minden fzükségünkben.

Annyi Uram rajtunk a' sok nyomorusag
 El fogyat mar fzenten a' sok haborusag
 Te fz. Templomodban vagyon nagy pusztasag,
 Mert te nalad nélkül életünk aruasag.

Az te fz. igidet hirdetni nem merjük
 Mert ellensegünknek nagy haragjat fellyük:
 Nagy felelem miat fzenten el epedünk,
 Kik juhaid vagyunk im majd el fzüledünk.

Engedgy meg az keresztyeneknek
 Kik igaz Hitből tegedet tisztelnek
 Ves - veget kerünk te büntetnednek
 Adgy bekefseget.

Atya Istennek legyen nagy tisztesség
 Fiu Istennek egyenlő dicsőség
 Az fz. lelekkel ki egy örök felseg
 Menyben dicsőség.

439. l. Nota: O aldot manna.

Irgalmas es Kegyelmes Ur Isten
 Ki uralkodol, földön, es mennyen: ki ural.
 Hozzad kiáltunk a' menyországban
 Adgy bekesseget mi országunkban.
 Nagy haragodnak fel gerjedt kargjat
 Ne bocsasd reánk febesítő nyilat.
 Kegyelmessegre fordics haragod
 Ellenünk fel vont te erős karod
 Azokon bofizut aly haragodban
 Az kik csak biznak eles kardjokban
 Vifzont mi nekünk agy bekefseget
 Kik tölled varunk, agy csendefseget
 Hogy bdogsagban, es csendefsegben
 Neked szolgallyunk ki lakol menyben.
 Ezeket enged meg Atya Ur Isten,
 Fiú. fz. lelek Istennel. Amen.

443. l.

Ur Isten hozzad folyamunk
 Es esedezven kiáltunk
 Halgasd meg fohafzkodasunk
 Oltalmat csak tölled várunk.

Bocsasd meg sok bűneinket
 Kikkel bántottunk tegedet
 Nem akarod el vefztünket
 Mutasd hozzánk jo kedvedet.

Hirdesd köztünk fz. igidet
 Hogy ismerhefsünk tegedet
 Vehetsük dicsőísegedet
 Kit fz. Fiad nekünk ízerzet.

Nevely minket fz. Ur Isten
 Sz. neved ismeretiben
 Hogy veled lehetsünk menyben
 Veg nélkül való örömben.

Hatalmas Atya Ur Isten
 Meg valto Fiu Ur Isten
 Teis fz. lelek Ur Isten
 Aldott legy örökke. Amen.

449. l.

Nota. O mennyei nagy bol.

Szabadits fz. Ur Isten
 Ki lakozol magos menyben
 Néz mi reánk kegyelmesen.
 Maradgyon rajtunk aldasod
 Mennyei vigasztalásod
 Hogy vehetsük fz. orszagod.
 Oltalmaz meg ellensegtől
 Őriz az eretnekségtől
 Hogy tavul jarjunk ezektől.
 Vigyaz reánk kegyes fzemmel
 Vigasztalj a' fz. lelekkel
 Es igazgas szent Igiddel.
 Őregbicz az igaz Hitben.
 Sz. Fiad ismeretiben
 Hogy vegyünk refzt örömeben.
 Adgy bekeffeges életet
 Hogy dicsirhetsünk tegedet
 Mint kejelmes teremtönket.
 Enged meg ezeket nekünk,
 A te fz. Fiadert kerünk
 Mert csak te vagy remensegünk.
 Dicsirtelsel áldot Isten
 Sz. Fiaddal egyetemben
 Moft, es mind örökke. Amen.

A kéziratos gyűjtemény Comico- Tragoediája.

A hymnusokon és hymnusfordításokon, valamint Kájoni eredeti énekein kívül még több érdekes dolgot találunk a kéziratos gyűjteményben. Így a 75. laptól a 97.-ig találjuk:

Comico-Tragoedia Conftans fcenis quatuor fcilicet;
De virtute et Vitio
De Divite et Lazaro
De Milite Scelerato
De Praefecto Tyranno

Ennek a tragoediának legrégibb ismeretes kiadása az 1646.-iki nagyváradi kiadás, mely csak töredékekben marad fenn. Ha 1646 és 1676. között több kiadásban nem jelent meg, akkor kétségtelen, hogy az 1646.-iki kiadás másolata, mert ez a nagy gyűjtemény elején, a 75. lapon kezdődik s mivel az egész kódex 1046. folio levélből áll, az a négy esztendő, ami Kájoni haláláig eltelt, nem elégséges a többi lapok betöltésére, tekintve, hogy nagyon sűrű írással vannak tele írva s azonkívül Kájoninak más irányban is igen nagy elfoglaltsága volt.

De még más fontosabb bizonyítékunk is van. A kódex 813. lapján találjuk „Nemzetés Rácz István Uram” halotti búcsuztatóját. Ezt 1677. szept. 5.-én írta. Már most ha akkor, vagy bizonyára nem sokkal utóbb írta bele a könyvbe, akkor nem lehet a Comico-Tragoedia az 1683.-iki kiadás másolata, mert az jóval előbb van a könyvben.

De teljesen kétségtelenné teszi azt, hogy Kájoni csakugyan az első kiadásból másolta le a Comico Tragoediat az, hogy a nyomtatott énekeskönyv 1676.-iki kiadásában már megtaláljuk a Dives (Gazdag) siralmát, (I. kiad. 729. II. 630. III. nagyon megrövidítve 88. l.) Tehát ha már az 1676.-iki kiadásba bele került,

akkor már 1676. előtt ismerte s már akkor le is másolta volt, mert a Cationale szövege teljesen megegyezik a kéziratos szövegével. Csak éppen a végétől számított hatodik versszakban találunk annyi változást, hogy két szó sorrendje fel van cserélve:

I. kiad: „Oh átkozott fősvény finár gazdaságim!”

Kézirat: „Oh atkozott zinar, fősveny gazdagsagim.”

Pataki Anna éneke.

A Comico Tragoedia után következik egy hosszú vers, mely azonban a végén csonkán maradt. Címe: „Világ gyönyörűsegeinek meg utalasarol valo Enek. Versek *Pataki Annának kesergő elmelkedese*, az ő rövid és mulando világhi eleteről.” Versfejeiben a Pataki szótól kezdődőleg megtaláljuk a címet végig, csak a végéről 4 betű versszaka hiányzik. Meg is kezdette az *e* betű versszakát, de csak: *Ez szót irta le.* A meglehetősen hosszú vers szépsége és lyrai hangulata, találó hasonlatai megérdemlik, hogy közöljük.

Világ gyönyörűsegeinek meg utalasaról való Enek.

Versek

Pataki Annának kesergő elmelkedese, az ő rövid és mulando világhi életéről.

98 lap.

1. Porrá válo, jaj el mulo eletem
Koporsoban mikent firban tetetem
Szomoruán fetet boltban vitetem,
Gondolode hogy maid elvegeztetem.
2. Az te czelod, es halalod mely közel
Ha azt tudnad fel fogadnand ezennel
Isten ellen hogy foha sem vetkezel
Azert erről job ha most ertekezel.
3. Tudod idôm, csak olyan lôn mint pára
Mert repüllô, sas keselyû modgyara
Tûlem válek, csak keveset sem vára
Orômômnek hogy juthatnek javara.
4. Az hanyatlot, s' alkonyodot arnyekhoz
Vagy tengeri sebes vizi hajohoz
Hasonlatos amaz kis buborekhoz
Szegeny fejem hát mit bizhatol ahoz

5. Keserű jaj, halalos baj ez ora
Mellyen neked nem von szived a' jora
Ama követ ha érkeznek akkorra
Oh mint vefznek s' jutnék örök firóra.
6. Ily veletlen es kedvetlen törtenet
Szű dobbanto, a' élet ronto izenet
Hogy ne erjen, lelkem kezüly el inset
Földiektől illik butsudat vened
7. Alhatatlan s' bizontalan ez világ
Mint erdőben töredéken afzizu-ág
Adomanya vefzendő mint, a' virag
Ritka az ki ő rea jó kedvet hágy.
8. Neked itten es ha miben kedvezet
Tetzedre kent inyedre raj-mézet
Azt ne vélyyed hogy ebben jodra nezet
Mert vegtere bizony bizony mereggel fizet.
9. Nem mondhatod hogy fok búdat még eddig
Halafztotta s' tartoztatta mind-eltig
Tudod fokszor foldre rontot farattig
Meg folztani igyekezet halalig.
10. Az eles tór mert legtöbbször szivedet
Altal jarta, s' kár nyitotta füledet
Sűrű könyvek aztatták ket szemedet
Neha alig remelted eletedet.
11. Nagy retteges es törödes emefztet
Az gyöttelelem oly szertelen epefztet
Rettenetes vefzedelem ijefztet
Mely gyakorta alig hogy el nem vefztet.
12. A banattul orczom rutul hervadot
Mert szerezse vefzelyemre hirt adot
Mikor tólem el vonta az mit adot,
Gondolatom belólem ki irtatot.
13. Kerhedd meltan, sirankozvan hová lón
Régi kedvem, melyben refzem kevés lón
Kit lftenem előlem az földben tón
Szemeimnek kivanfaga mert az lón.

14. Kedvelt jókkal, vigassaggal mult idő
Kin örvendék, vagy negyed fél estendő
Ohajtással csak immar említendő
Siralmas gyász volt utamra jövőendő
15. Ez mig tarta vigasztalta eltedet
Nem fogyatta, sőt taplalta erődet
Gonofz ellen oltalmazta igyedet
Még a fuvo szeltől is vedelmezet.
16. Semmi gondod es banatod nem vala
Szóvetneked fejed felet ég vala
Öfzlopodnak de elete fonala
Elmetzetett: s' dolgod rofzra fordula.
17. Ez nagy palcza, a' miolta meg úte
Nagy ferelmem mind addig sem enyhüle,
Remensegem helyeből kifeßüle
Mint allo fa gyűkeriből ki düle.
18. Rajtam szinten, lam mindben az esék
Regtől fogva kitúl tartva rettegék
Mert szep napon, le mene, s' el enyefzék
Mint a' fzedet szóló csak ugy maradék.
19. Gyakor firas es jajgatas faraszta
Keserűség mint a hőseg ízárazta, [hévflég]
Bus szivemet fok fájdalom kinozta
Mikor jomtul világ hamar meg folszta
20. Örömösben es könnyebben ne talam
Fő le hajtva, túrtam volna nyavalyam
Csak sok irigy ne tamad vala ream
Titkon a' kik vermet ásának alám.
21. Ezt ők pedig, ha ideig művelnék
Szomorkodva ne annyira busulnék
De jól latom mostis mikent örülnék
Ha esetem botrankozva történnék
22. Lesben vannak, s' olázkodnak szüntelen
Ha jól halnak ragalmaznak büntelen
Merges nyelvek oly ifzonyu keptelen
Hogy mondom masnak ízörnyű ektelen.

99. lap. 23. Meltatlanul gonofzt maftol ha vennék
Idegentől s' ellenségtől fzenvednék
Arrul nyilván kevesebb panaszt tennék
Csak veremtől lelkem ne busítatnak.
24. Ez mit jelent, mire ferkent eiletem
Hogy mar fenki nem tamad ki mellettem
Csak az Isten viaskodik eriletem
Ream a' ki menyből vigyaz feiletem.
25. Latod mennyi sebessegi vizeknek
Nagy zugassal rajtam öszve útköznek
Haboruim ottan ottan érkeznek
Egy mas utan nagy fűrűn következnek.
26. Kietlenben pufzta földön lakoznom
Ha lehetne innel mezfize tauoznom
Kő sziklak közt job volna mulatoznom
Mint sem ennyi terhet buval hordoznom.
27. Ez fzel vézfzel, fok veszellyel tölt világ
Rutoktalan fzerle modon hogy így rág
Szertelenül, veiletlenül mecz, es vág
Jelenti hogy benne vagyok Leany-ág.
28. Darabosul, mert jauából ki tagad
Ram azt mondgya, hogy jofzaga nem marad
De helyyettem hozza oly fiat fogad
Ki Istentől ő erette el szakad.
29. Ez ő neki mindenkori dagallya
Hogy a jokat, mint juhokot utallya
Mert valaki Isten fia, s' leanya
Az ő neki mind addig moftohaja.
30. Szomoruan miért moftan fzamlalom
Ennyi bajos, es fok kinos faidalmom
Mert fő - jomot földön fel nem talalom
Holot majd meg - oszlat tefti halalom.
31. Ennek az ő elől menő követi
Haborgato, s' ram czataro feregi
Mit akarnak hanem csak ki vegezni
Ez az oka hogy nem fűnnek üldözni.

32. Azert lelkem kerlek innét ohajcs - fel
 Iftenedhez segítôdhôz kialcz - fel
 Mondvan: Uram az insecben ne hagy - el
 Mert egyedûl te tarthacz meg keziddel.

33. Zöld füvecske mint mezôbe most vagyok
 Nyavalyaim kefertetim oly nagyok
 Mint megbusult felemelkedet habok
 Ha te elhadz ezentûl majd elfogyok.

34. Ôrizôje, s' megvedôje fejemnek
 Legy gyamola, íz. Jehova igyemnek
 Nevetsegûl ne adgy ellensegemnek
 Kik ôrûlnek az en vefzedelmemnek.

35. Remenseggel, igaz hittel ekesicz
 Josagokkal hamarsaggal felépicz
 A' probakban ne gyûlôly, de fenyefiecz
 Mint aranyat a' tûz által meg fzepticz.

36. Ôzôn vizre, mely ôsvenyre ha jutok
 Ejjel nappal hozdad szommal kialtok
 Ne had rajtam hogy fogjon gonofz átok
 Te általad mert meg szabadulhatok

37. Végy fel engem, én lstenem kô-fzálra
 Hozz ujulast, ízem-latomaft orczamra
 Irigyimnek tarcz meg boszusagokra
 En fzivemnek nagy vigafztalasara.

38. Irgalmadtol, jo voltodtol meg ne fofzß,
 De sok aldaft, fzaaditaft nekem ofzßz
 Ad tuttomra hogy mikorron oftorofzßz
 En lelkemnek akkor idvefseget hofzßz

39. Dolgaimban minden joban vezérelly
 Kegyelmedbôl mindenestôl meg szentely
 Törvenyednek fzerelmehez engedtely
 Vetkeimert mindeltig ne neheztely.

40. Ez világon mig bujdosom, velem járj
 Oltalmadban mint kô várban el-bezárj.
 Terefemre idôt engedgy es ugy várj
 Soha engem ôrôkke meg ne utaly

41. Szent Fiadnak meg Valtomnak ő vére
Had öntefsek szegény fejem febére
Kitől végyen gyógyulást életire
Kerlek ezen az ő aldot nevere.
42. Melto vallást s' nem tagadt tehetek
Mert gyakorta sok gonoszra fietek
Szörnyű rutul, Atyam! ellened vetek
Szivem hasad hogy jot mivelhetek.
43. Utaidat azért adgyad követnem
Az O embert, mint rosz fegyvert le vetnem
Draga keped ujjcz meg hamar bennem
S' úgy leheffen orszagodba be mennem
44. Lelked birja, s' igazgaffa elmemet
Lagyitza meg kemenyedet szivemet:
Szűllye újjá fetetült értelmemet,
Vegezhessem szentül el életemet.
45. Az le vagot regen aggot élőfa
Ha történik hogy le esik dél-tájba
Avagy ha dől ilyenefen északra:
Ot marad az, s' nem kél többé fel foha
46. Nem sokara engemis ha le vagnak
Engedgy oda mennem hova felhagnak
Sok szenteid kik nem elnek vilagnak
Ne rothadgyak fenekén az pokolnak.
47. De az miglen ilyen keppen el megyek
Honnet vízfőzsa többé foha nem terek
Még pihenést úram te tölled kerek
Adgy igaz meg térést, mig hozzád érek.
48. Old meg nyelvem hogy dicsirjen tegedet
Szám had vallja, s' magasztaltja nevedet
Teftem, lelkem algya szent felsegedet
Emlegetven sok jó tetemenyidet.
49. Vég-oramra, s' halalomra keszicz-el
Engedd elyek te előtted bölcs szível
Hogy mikoron hirtelen el érkezel
Találtafsam jó lelkiismerettel.

50. Innet ofztan holtom után mennyekben
 Amaz fényes, es fzepeges Egekben
 Vigy fel Uram az örök dicsőfegben
 Fiad által halgas-meg mind ezekben.
51. Lelkem neked jeles tífzted addiglan
 Eletedet hogy ugy rendeld : azonban
 Teremtődet szolgálhasd mentől jobban.
 Emlekezzel erre iffjusagodban.
52. Az mig amaz fovány fázraz eíztendők
 El érkeznek, s' jelen lesznek az idők
 Kikkel mondok nekem ezek nem kellők
 Nyavalyakkal mert csak győtrelem fzerzők.
53. Gyafzlo fzinne, majd ezennel napodat
 Homaly fogja, s' köny áfztattya orczadat
 Sötét felhők boríttak csillagodot :
 Nem lathatom kivant fzepe vilagodot.
54. Hajlekodnak majd elhadnak őrzői
 Be fzakadnak derekadnak ofzlopi
 Az etelnek meg allanak őrlői
 Homalyoznak fzemeidnek fenyei
55. Idő mulva, elkél fava ctkednek
 Gyönyörkődni nem hagy semmit kedvednek ;
 Nyughatatlan étfzakaid terhelnek
 Szep enekléft fűleid nem kedvelnek.
56. Elmed omol, s' tauol ofzol az erő
 Nem lefz benned, majd el hidgyed nyers velő
 Ekes tauafz legyen bár fzepe zöldellő
 Az is nekem banattal fordul elő.
57. Lásd eleted, hogy ez igyed érkezík
 Mert nyak fzegve, csak görbedve vefződik
 Amaz ezűft kőtel mikor meg fegík
 Ez az arany palaczkoczka meg tőrík.
58. Ereidnek, bő verednek gyors vedre
 Mellyet elted belső reűed kutfeje
 Annak megint futo lanczos kereke
 Eltőretnek

59. Tagaidnak szakadoznak inai
 Kik refzketnek, s' vegre kezdnek ájulni
 Kemény terhet, dolgot mikor megunták tenni
 Hidegúlnak, es megfognak alunni.

60. Ez

Valószínűnek tartom, hogy ez a hosszú, csonka költemény Balassa Bálint szerzeménye. Állításomat a következőkben bizonyítom:

1. Sárospatakon többször tartózkodott, sőt még Dobó Krisztinával való házassága révén jogot is formált annak birtoklásához.¹ Midőn Dobó Krisztinától elválni kényszerült, felébredhetett Losonczy Anna emléke s ezzel kapcsolatban éneklie meg szenvedéseit s óvatosságból Pataki Annát rejti a versfejekbe, aki alatt Losonczy Annát kell értenünk ép úgy, mint Julia, Coelia alatt.

2. Állításom valószínűsége mellett szól a 14. strófa:

„Kedvelt jokkal, vigassaggal mult idő
 Kin örvendék, vagy negyed fél esztendő.“

Balassa Bálint 1572-ben kerülhetett Egerbe, az ő „vitézi iskolájába“. Ha csakugyan ekkor került oda, akkor éppen negyedfél év telt el 1575. év közepéig, amikor Báthori István erdélyi fejedelem fogságába került² s Egert és így Losonczy Annát el kellett hagynia.

3. A költemény hangulata és tartalma Balassa Bálint életére talál, rokonai miatt szenved, ártatlanul üldözik. Dacára, hogy nőnév van a versfejekben, mégis az egész költemény férfira vonatkozik. Ezt mutatja a 28. versszak, s azonkívül az a sok üldözés, melyről beszél nőre nehezen vonatkoztatható.

4. Sok hasonló gondolatot találunk Balassa többi verseivel összehasonlítva. Pl. „Oh magas kősziklák, kegyetlenben (kietlenben) nőtt fák“ kezdetű ismert ének ezen kezdő szavai megtalálhatók a 26. versszakban:

¹ L. Szilády: Balassa költeményei. Bevezetés XX. l.

² L. Illésy János, Balassa Bálint Annája, Századok 1898. évf. 20. és köv. II. Dézsi L. A Magyar Lirai Költészet Története I. Egyet. előad. 1908—9. I. félév 114. s köv. II. Pintér Jenő: A Magyar Irodalom Története I. 55. l.

Kietlenben puszta földön . . .

Kösziklák közt stb.

Hasonló hangulatu és értelmü például a „Segítségül hivlak téged jó Istenem” kezdetü ének. (L. Szilády i. m. 134. l.).

5. Verselése, találó hasonlatainak gyakori használata szintén Balassa Bálint szerzőségét sejtetik.

6. A kéziratos gyűjtemény tartalomjegyzékének a végén ezt találjuk: *Cantiones Balassae*. De Balassa Bálint eddig ismert énekei közül egyet sem találunk meg. Mivel a fentebbi érvek állításunk mellett bizonyítanak, erre az énekre vonatkoztathatjuk, s még föltételezzük, hogy más Balassa féle ének is van ezen gyűjteményben, melyet még nem sikerült meghatározni.

Sztán Balázs éneke.

A Nagy Kézíratos Gyűjtemény 421. lapján egy rendkívül érdekes költeményre találtam. Erdélyi Pál az Egyetemes Philológiai Közlöny 1893.-iki évfolyamában ismerteti a Nemzeti Múzeum könyvtárában őrzött Jancsó Benedek kódexet. (1630—1663. között készült). Említi: „Van ezeken kívül még egy — anus Blasii nevet versfőiben rejtő énekünk a 62. a. levélen, melyet Radan Balázsnak tulajdonítok; nemcsak azért, mert (Rad)anus Blasii versfők egyenesen erre mutatnak, hanem mert emez ismeretlen éneknek hangulata és tartalma fölöttébb megegyezik a R. M. K. T.-ban közölt hiteles verssel, a „Háboruságnak idején való könnyörgéssel“. Közli is az említett helyen talált töredéket.¹

Ugyanez a vers megtalálható a Kájoni kézíratos gyűjtemény említett lapján, de meglehetősen átdolgozásban. De itten nem töredék van; hanem az egész vers maga, s e szerint nem három strófa hiányzik az elején, mint Erdélyi föltételezi, hanem kettő. A versfejekből pedig *Stanus Blasie* olvasható ki. Ennélfogva nem Radán Balázs ezen ének szerzője, hanem Sztán Balázs. Ilyen nevet Székelyföldön, Háromszékmegyében ma is találunk, de mivel a szó elején a nép a két mássalhangzót nehezen ejti ki, Esztán-ra változott.²

A két szövegközti különbség arra enged következtetni, hogy Kájoni nem a Jancsó Benedek kódex-et használta, hanem egy más kéziratgyűjteményt, amely az Erdélyi Pál által említett és a nyomtatott Cantionaleban meglevő 137—140. éneket is magában foglalta. Ha ez lett volna a forrása, akkor az említett éneket is csorván vette volna át Kájoni, de olyan gyűjteményből vette, melyben teljesen meg volt. Ilyen gyűjtemény több lehetett.³

¹ Egy. Phil. Közl. 1893. 98. l.

² Stan név a románoknál ma is ilyen alakban előfordul. L. Szinnyei: M. Írók É. és Munkái. 12. kötet.

³ L. Egy. Phil. Közl. 1893. 99. l.

A Kájoni énekgyűjteményében talált szöveget közöljük:

421. lapon Dominica V. post pentecosten.
Exaudi Dñe vocem meam.

Sirvan kialtunk hozzád kegyes Iñ
Kik torkig fekszünk minden fele bűnben
Meg fertezettünk, számtalan vetünkben
Ne hadgy Ur Iñ

Tifzticz ki minket minden bűneinkből
Es utalatos hitetlenségünkben
Halgas meg minket hozzánk jo kedvedből
Tekincz rank mennyből.

Azert Ur Iñ hozzád folyamodunk,
Es buzgo szivből tehozzad kialtunk
Te sz. Fiadert irgalmaz minékünk
Kik benned hiszünk.

Ne nezd Ur Iñ bűnös voltunkat
Jol latod Uram mi gyarlosagunkat
De kegyes szemmel tekincz meg Urunkat
Es meg Valtonkat.

Vedd el erette, rollunk haragodat
Es fordicz hozzánk irgalmas orcza
Tavoztasd tőlünk haborusaginkat,
Az Poganyokat.

Sok helyen rontyak mi nemzetsegünket
Es kardra hanyak a' mi gyermekinket:
Fogsagra vißik, füznek, özvegyeket
Szand meg ezeket!

Bankodunk szivből az mi bűneinken
Es ellened tót cselekedetinken
Sokat vetettünk te szent neved ellen.
Ne hadgy Ur Isten!

Lásd meg Iñ az te nepeidet
Hajcz ide hozzánk kegyes fűleidet
Christus Jezusert bocsasd meg bűnünket.
Ne utalj minket.

Azt nyilván tudgyuk, hogy te irgalmas vagy
 Es a' megterő bűnőshöz kegyes vagy
 Mert te jó voltod kimondhatatlan nagy
 Ur Isten ne hadgy!

Sokan karomolják te Istensegedet
 Noha jól tudgyak te igiretedet
 Mutasd meg hozzánk kegyelmessegedet
 Kerünk tegedet.

Ingyen - fogadod, hogy meg hallgacz minket
 Hogyha könyörgünk tiűta szívűből neked
 Chrifus Jezusert szabadicz meg minket
 Kik bizunk benned.

Emmar te neked dicziretet mondunk
 O sz. Haromsag tegedet imadunk.
 Dicsősege neked, es fel magasztalunk,
 Örökke aldunk. Amen.

Az említett költeményeken kívül nagy számmal találunk még hosszú latin költeményeket, melyek vagy Jézus szenvedéséről, a mulandóságról, a világ csalfaságáról, de *contemptu mulierum* etc. tárgyalnak s a melyeknek nagy része magyar fordításban is meg van a latin szöveggel szemben. Ezeknek bővebb tárgyalásába azonban most nem bocsátkozhatunk.

Kájoni kézíratos gyűjteményének forrásai.

Az a kérdés merül föl, hogy Kájoni kézíratos hymnus gyűjteményének anyagát honnan merítette? El kell fogadnunk azt, hogy a magyar fordítást legalább legnagyobb részben ő készítette, mert a latin és a magyar szöveg csupán lemásolása nem lehetett a célja Kájoninak. Célja minden esetre az volt, hogy a latin költemények magyar nyelven is növeljék a vallásszasságot.

Igy a latin költemények forrása érdekelhet első sorban. Ebben a tekintetben pedig maga Kájoni útba igazít minket, a mennyiben legtöbb latin költemény fölé írja azon gyűjtemény címét is, melyből azokat átvette. Ilyeneket találunk:

Ez Thymiamate Svavissimo. Ex Antidoto animae. Ex Hortulo animae. Ex libello Petri Pazmany! (153. l.) Ex libro Parasceves. Ex lectulo Florido. Ex Breviario Cisterciensium. Ex promptuario Cath. devot. Davidis. Gregory Cosneri. Ex Roseto Spirituali Joannis Hanburni. Ipsa passionis processus ex libro Cestakoviensi. Ex prompt. cath. dev. B. Petri Chrysologi. Ex Enchiridio parvulor' Ludovici Blosy. Ex Missali Hungarico. Ex Fasciculo Myrha P. Joannis Hondeny Ord. Min. Beati Ambrosii ex Breviario Romano. Ex Manuali congregationis B. Barbarae. Ex odario Germanico. Ex Thesauro cordium. Ex Breviario Praemonstratensium. Ex antiquo Missali Olumicensi. Ex Missali Parisiensi 1515. Ex Breviario Strigoniensi. Ex Missali Strigoniensi.

Ime mennyi gyűjtemény, mennyi forrás állott Kájoni rendelkezésére! Nem jutottunk hozzá más forráshoz, mint az 1515. évi párisi „Missale Antiquum”-hoz, melyet összehasonlítottunk Kájoni kézíratos gyűjteményével és azt találtuk, hogy ebből összesen 65. latin himnuszt vett át. A himnuszok sorozatát betűrendben a Kézíratos Gyűjtemény lapszámával közöljük.

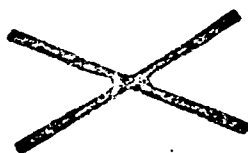
A nagy kéziratok gyűjteményben található latin himnuszok, melyeket Kájoni az 1515-ben nyomtatott *Missale Antiquum*-ból vett át.¹

Adeste dies celebris 142. Adeste dies recolenda, mirandis. 638. Agno Dei jubilemus 627. Alma Virgo Christum regem 819. Alma redemptoris mater, quem 887. Ave miles regie 860. Ave mundi spes, Maria 880. Ave virgo singularis 884. Ave verum corpus natum de Maria Virg. 153. Concinat Ecclesia, celebris memoria 656. Claret orbi, cura morbi 582. Creatori creatura voce 557. De profundis exclamantes 724. Dies irae 724. Dignas Josep iusti laudes 599. Dulcis ave poenitentis 884. Ecce dies specialis 594 Ecce venit lux optata 593. Felix sancti transitus 594. Gaude Barbara, beata summe 638. Gaude Virgo, mater Christi 897. Gaude Virgo salutata 882. Gaude Virgo Catharina 622. Gaude flore virginali 897. Gloria sanctorum decus 824. Gratulare plebs fidelis 881. Heri mundus exultavit 547. Hodierne lux diei 857. Imperatrix gloriosa, potens 843. In Francisci filio 590. In perenni gloria Clara nunc 630. In superna civitate de Francisci etc. 582. Jucundemur et letemur 887. Laetabundi jubilemus 559. Laetabundus exultet fidelis 51. Laetare Syon filia 617. Laetetur Ecclesia nam Paulum 533. Laudemus omnes inclita 507. Laudes crucis attollamus 203. Mane prima sabbati surgens 270. Maria Virgo virginum 882. Martyris Eximii 558. Mater Patris nati nata 887. Mens stupescit, dum patescit 629. Missus est Gabriel de coelis 909. Mittit ad Virginem 29. Nativitas Mariae Virginis 820. Nunc laetetur plebs fidelis 497. Olim mundo minoratus 589. Planctus ante nescia 881. Profitentes trinitatem, veneremur unitatem 16. Regina coeli laetare 885. Rex omnipotens die hodierna 279. Rex Salamon fecit templum 674. Rosa pulchritudinis, virgo Mater Domini 892. Sacrosancte crucis lignum 360. Salve crux laudabilis 207. Si vis vera frui luce 203. Stabat Mater dolorosa 885. Veni mater gratiae 856. Veni Virgo virginum, veni lumen 824. Verbum bonum et suave 844. Virginis Matris gaudia 888. Virgines egregiae 621. Zebedei filio 523.

Ezekben törekedtem Kájoni énekeskönyvét ismertetni. Még nagyon sok a tenni való, különösen a Kéziratok Gyűjteménnyel szemben, ami meg is érdemli a fáradságot. Bővebben tárgyalni

¹ A himnusz melletti szám a kéziratok gyűjtemény lapszámaát jelzi.

ezt azonban csak úgy van értelme, ha egyszersmind az a szövegkiadással kapcsolatban történik. Azonban nemcsak a Kézírtos Gyűjtemény kiadására van nagy szükség, hanem az 1676.-iki nyomtatott Cantionale kiadására is. Nagy szolgálatot tenne az irodalomnak a Magyar Tudományos Akadémia, ha a régi énekeskönyvek kiadását megvalósítaná. Kálmán Farkas ugyan még 1888.-ban vállalkozott arra, hogy az 1711.-ig megjelent énekeskönyveket részletesen ismerteti, de vállalkozása — úgy látszik kellő pártolás hiánya miatt —, abban maradt. Mindenesetre ez is jó szolgálatot tett volna a régi énekköltészet ismerete érdekében, de ez az ismertetés, bármilyen bő is lett volna, nem lett volna kielégítő. Mindaddig, míg énekeskönyveink szövege az új betűszerinti kiadás folytán nem lesz megszerezhető, a XVI. és XVII. század énekköltészetéről nem lesz teljes ismeretünk.

Függelék.

Az ezután következő részt legcélszerűbbnek találtuk így függelékben közölni. Az énekek szövegkülönbségének feltüntetése megokolásul is szolgál dolgozatunk első részéhez. E helyen megjegyezzük azt is, hogy a függelékben megjelölt énekeskönyveken kívül még a Gönczi György féle 1590 (Debreczen) és az 1592. (Debreczen.) kiadás szövegét is összehasonlítottuk úgy a Kájoni, mint az 1654.-iki lőcsei és a váradi kiadás szövegével, de eltérés nincs a lőcsei és váradi kiadás szövegétől, azért ezen énekeskönyveknek lapszámok szerinti feltüntetését jelen alkalommal mellőztük.

I. Függelék.

A Cantus Cath. (1651)-ből vett énekek, melyek az 1654.-iki Lőcsén kiadott Gönczi-féle énekeskönyvben nem találhatók.¹

1. „A' Chrifthus Menyben felméne alleluja, alleluja . . .” (Cantus Cath. (1651). 80. I. Kájoni I. kiad. 257. II. kiad. 197.)

Ascendit Chrifthus hodie alleluja, alleluja kezdetű latin hymnus fordítása.

2. „Ah, ah, ah jaj nékem szomorunak, ah jaj nékem.” (C. C. 67. Kaj. I. 229. II. 178.)

3. „Aludgy fiam, így énekel Annya ő szülőttének” (C. C. 257. Kaj. I. 76. II. 47.)

Dormi Fili, dormi, Mater cantat unigenito latin hymnus fordítása.

4. „Algy - meg minket Atya Isten, álgy - meg minket Fiu Isten.” (C. C. 160. Kájoni I. 131. II. 459.)

¹ A C. C. a Cantus Catholici 1651. kiadását jelenti. A K. = Kájoni és a római szám Kájoni énekeskönyveinek kiadását jelzi: az I=1676, II=1719. III=1805.

5. „Álla a' keferves Anya kerefzfánál . . .” (C. C. 50. K. I. 174. II. 128. III. 130.)

Stabad mater dolorosa ősrégi latin hymnus fordítása.

A III. kiadásban a végétől számított 3.-ik versszakban változtatás van:

I. II. kiad.: Hogy fel - gerjedt tífzta fzível
Szűz általad, s' vig - örömmel.
Itiletre meheffek. Itiletre mehessek.

III. kiad.: Fel gerjefztett s felgyulafztott
Szűz! Általad meg tartatott
"/. Légyek itilet napján "/.

Megtaláljuk még a Szegedi Lénárd énekeskönyvében is (1674.), mely valószínűleg a C. C.-ból került oda, de átdolgozva. Ez az átdolgozás azonban sokkal gyengébb, mint az eredeti a C. C.-ben. Ezért nem is ment át a közhasználatba, hanem ma is úgy éneklik, mint a hogy a C. C.-ben és a Kájoni kiadásában van.

6. „A' Nap nagy haragnak napja.” (C. C. 251. K. I. 689. II. 585. III. 323.)

Az I. II. kiadás szövegével szemben a III. kiadás szövege sok változást mutat, de az értelem mindenütt egyezik.

7. „Angyaloknak Nagyságos Afzfzonya”. (C. C. 106. K. I. 350. II. 285. III. 226.)

A II. kiadásban „Nagyságos” helyett „Királyné” van. A III. kiadás egészen átdolgozva. Megtaláljuk még Hajnal Mátyásnak: „A' Jesus Szívét - Szerető Szívek aitatofságára Szíves képekkel Ki - ábráztatott . . . Könyvecske”. 1642. megjelent kiadásának 237. lapján. Innen került a C. C.-ba. Két helyen C. C.-ban különbözik:

1. versszak Hajnal: Paradichomnak ki - terjedt kapuja.
C. C.: Paradicsomnak meg - nyílt kapuja.
K.: Paradicsom meg - nyitott kapuja.

4. versszak Hajnal: Magyar - orfzágnak válafztott Vezére.
C. C.: Magyar Orfzág válafztott Vezére.
K.: Magyar Orfzág válafztott Vezére.

Kájoni tehát a C. C.-ból vette át.¹

¹ Ezen ének fordítását megtaláljuk a Peer kódexben is. L. Frick J.: Középkori Magyar Himnuszsköltészet. Kolozsvár 1910. 107. l. Tordai Ányos:

8. A' Szűz Szülé Szent Fiát, örvendezzünk". (C. C. 25. K. I. 45. II. 35. III. 52.).

A III. kiadásnak csak az első verse egyezik az I. II. kiadás-sal. A Szegedi Lénárt énekeskönyvének 125. lapjain is átdolgozva találjuk.

9. „Ave Maria, gratia plena, így idvezlé". (C. C. 6. K. I. 12. II, 10. III. 34.).

A III. kiadásban az I. II. kiadás két első versszakának kezdő latin szavai magyarra vannak fordítva. Többi részeiben csaknem teljesen egyező.

10. „A véghetetlen kegyelmű". (C. C. 256. K. I. 50. II. 37.).

Infinitae bonitatis kezdetű latin himnusz ford. Megtaláljuk még a Szegedi Lénárt énekeskönyvének 69. lapján nem nagy változtatással.

11. „Az igaz Hitben végig meg - maradgyunk". (C. C. 137. K. I. 430. II. 363.).

12. „Az örökké élő-kútat, fázraz fziw fjomjúhozza". (C. C. 224. K. I. 734. II. 634.).

Ad perennis vitae fontem, fordítása. „Hajnal Mátyás fentebb említett könyvecskéjének 173. lapján szóról-szóra megtaláljuk. Innen került a C. C. énekeskönyvbe.

13. „Bóldogok a' kiknek undok vétkeinek febét az Úr befedte. (C. C. 166. K. I. 639. II. 542. III. 313.).

A III. kiadás szövegének csak a gondolatai egyeznek az I. II. kiadással.

14. „Christus halált meg - győzé, a' Sátánt meg - kötőzé". (C. C. 77. K. I. 248. II. 190.).

Szegedi L. 351. lapon nem sok változtatással.

15. „Csorda-pálfzorok midőn Betlehembem". (C. C. 265. K. I. 83. II. 46. III. 46.

A III. kiadás kezdete: Midőn Pálfzorok Júda Bethlehemben. Többi része rövidítve.

Kódexeink Mária himnuszai 1908. 80. s köv. lap. Továbbá Thewrewk 77—82; Pozsonyi 47—48. Ez az ének igazi népének volt. L. Horváth Czirill értekezését a Batthyanyi Kód. Irod. Közl. 1905. 132. l.

16. „Csudálatos Szent Ignát, mint egy új Nap-fénye“. (C. C. 151. K. I. 476. II. 107.).

Szegedi Lénárt é. k. 517. I. Virum admirabilem k. h. fordítása.

17. „Dicsird Sion meg-váltódat, vezéredet“. (C. C. 90 K. I. 279. II. 216. III. 185.).

A III. kiadásban 25. versszak van, míg az I., II.-ban csak 17. A versszakokon változtatás van. A C. Cath. szövegéből Kájoni több versszakot kihagyott. A C. C. énekeskönyvbe a Hajnal Mátyás 1642-ben megjelent könyvecskéjéből került, de a C. C.-ban és Kájoni énekeskönyvében is csekélyebb változtatás van. Pl. a 2. vers:

Hajnal: A' mint lehet, úgy tífztellyed
Mert chekélyebb minden igyed
Ennek tífztelelire.

C. C.: csak a 3-ik sor változik:

Hogy fel - érd tífztelellet.

Káj: A' mint lehet, úgy tífztellyed;
Mert alacsonyb minden úgyed, s'
Nem érfz tífztelelivel.

18. „Drága fzinben öltözött Meny-afzfzonyság“. (C. C. 154. K. I. 486. II. 420.).

Ez a Szent Borbáláról szóló ének a C. C.-be a Hajnal M. említett könyvecskéjének 256. lapjáról került. A C. C. és Hajnalnál 16. versszakból áll, de Kájoni a 2., 3., 5., 9. és 10. versszakokat kihagyta. A többi csaknem teljesen egyezik.

19. „Edes Jesus Szűzeknek Virága“. (C. C. 141. K. I. 480. II. 414.).

Hajnal i. m. 258. I. néhány jelentéktelen változtatástól eltekintve teljesen megegyezik.

20. „Ember Iften alkotmánya, halál . . .“ (C. C. 330. K. I. 739. II. 639.

C. C. énekeskönyvbe Hajnal Mátyás i. m. 202. I. került. Homo dei creatura, cur in carne . . . fordítása.

21. „Fel-támadt a' mi életünk, vigan méltó“. (C. C. 75. K. I. 238. II. 183.)

Szegedi Lénárt é. k. 356. I. átdolgozva.

22. „Feltámadt Chrístus ez napon, alleluja“.¹ (C. C. 71. K. I. 245. II. 187. III. 167. (kevés vált.)

Surrexit Chrístus hodie... ford.²

23. „Feltámadt az új öröm Nap-fénye.“ (C. C. 110. K. I. 417. III. 215.)

I. kiad. 21. vsz. III. kiad. 5. Csak az első vsz.-ban látjuk az egyezést. A többinek csak gondolatai egyeznek.

24. „Fel-vitetett magas Mennyországban.“ (C. C. 107. K. I. 414. II. 340.)

25. „Hajnali-Csillagnak, Nap-fenyességének. (C. C. 161 K. I. 531. II. 444.)

Jam lucis orto sydere ford.

A C. C. forrása Hajnal M. i. m. 231. I. Ettől a C. C.-szövege csak két kis eltérést mutat:

2. vszak:

Hajnal: Szem-fül öldökléfe
Nem undokíthaffon-meg.
C. C. fül öldökléfe
ne undokíthaffon meg.

5. vszak:

Hajnal: Hogy, mikor a' Napnak
Nyugodalmas-vólta
Ébren talál bennünket.
C. C. Hogy mikor a' Napnak
Óle-nyúgováfa
ébren talál bennünket.

Kájoni szövege a hajnal szövegével teljesen egyezik. Ennek alapján állíthatjuk, hogy Kájoni Hajnal M. könyvecskéjét használta.

¹ Telegdi predikációs gyűjteményének második részében említi. Frick. i. m. 117. l.

² Daniel: Thes. hymn. I. 330. l.

26. „Hajts-meg füleidet kérem felségedet.“ (C. C. 172. K. I. 644. II. 549. III. 317. Szegedi Gergely: 1590. 259 l.)

A III. kiadásban csak az első vsz.-ban van némi egyezés.

27. „Idvez-légy Maria Tengernek Csillaga.“ (C. C. 114. K. I. 371. II. 299. III. 242.)

A III. kiadásban az első vsz.-ban látunk valamennyire egyezést. A többin is látszik, hogy az I. II. Kiadás szövegét az új feldolgozó nem hagyta figyelmen kívül, de csak csekély részben van egyezés.

Ave Maris stella kezdetű himnus fordítása. Ezen himnus fordítását megtaláljuk a kódexekben is. (L. Tordai A. Kódexeink Mária himnusai. 1903. 12—18 l.). Téves azonban Tordai Ányos-állítás, hogy ez a szöveg valószínűleg Bozóky énekes könyvéből (1797) terjedt el, mert Kájoninál és ezt megelőzőleg a Cantus Cath.-ban is így találjuk.

28. „Idvez-légy világ váltója.“ (C. C. 59. K. I. 181. II. 136. III. 123.)

Sz. Bernát híres himnuszának a „Salve mundi salutare“-nak fordítása. A III. kiadásban minden vsz. végén ismétlődik: „Oh Jézus! ki úgy szerezted, hogy értem halált szerezted, add: hogy vízfönt szerezselek, bűnnel soha ne fértselek.“

29. „Imádlak tégedett láthatatlan Istenség.“ (C. C. 94. K. I. 313. II. 252. III. 189.)

A III. kiadásnak csak az utolsó vsz.-ában van feltűnőbb változtatás.

„Adoro te devote latens Deitas“ kezdetű Aquinói Szent Tamásnak tulajdonított himnus fordítása. Szegedi Lénárté. k. 397. lapján van még egy más fordítása is, mely jobban ragaszkodik a latin eredetihez, azért nehézkes.

30. „Jefus szírelmünk és idvefségünk.“ (C. C. 120. K. I. 378. II. 307.)

Jesu Salvator, Mundi amator fordítása.

31. „Jőj - el Szent Lélek Isten, erezd reánk kegyefen.“ (C. C. 84. K. I. 264. II. 203. III. 30.) (Ebben már lényegtelen szó-változtatás.)

Veni S. Spiritus et emitte coelitus hymns fordítása.

32. „Királyi zászlók lobognak, fenlik titka.“ (C. C. 65. K. I. 187. II. 141. III. 161.)

Szeg. Lén. é. k. is így van csaknem szóról-szóra Vexilla regis prodeunt.

33. „Meg ne fedgy engemet Uram felgerjedet stb. Es meg ne oltorozz.“ (C. C. 165. K. I. 638. II. 541.) VI. zsolt.

34. „Meg - ne fedgy engemet Uram stb. és meg ne verj.“ XXXVII. zsolt. (C. C. 167. K. I. 640. II. 543.)

35. „Menynek Királyné Afzfzonya, örülly (C. C. 79. K. I. 255. II. 195. III. 246.)

A Regina coeli laetare Alleluja kezdetű latin hymnus fordítása, melynek már a kódexekben is három magyar szövegét találjuk. Az Érsekújvári kódex 566. l. Debreceni k. 215. l. csak töredékesen, de a Festetics kódex 363. lapjain teljesen.¹

Szegedi L. énekeskönyv 358. lapján kevés változtatás.

36. „Menyországnak Királynéja, Angyaloknak“ (C. C. 69. K. I. 233. II. 179. III. 246.)

Ave Regina Coelorum, Ave Domine Angel. fordítás.

37. „Menyországnak Királynéja, irgalmasságnak“ (C. C. 113. K. I. 370. II. 354. III. 247.)

Salve Regina Mater misericordiae fordítás.

38. „Midőn a' Szűz magzattyát, jáfzolban firó fiát.“ (C. C. 257. K. I. 75. II. 45. III. 62.)

A III. kiadásban csak az I. II. kiadás szövegének 1. 2. 3. és 5. versszakasza van meg. 4. versszak ki van hagyva. A meglevők teljesen egyeznek.

Dum Virgo vagientem kezdetű hymnus fordítása.

39. Mi - nekünk adattafsék Szent - Lélek Malasztya.“ (C. C. 86. I. 276.)

Nobis Sancti Spiritus Gratia sit data fordítása. Szegedi Lénárt énekeskönyvében átdolgozva. A versszakok is rövidebbek.

40. „Mit bizik e' Világ ő álnokságában.“ (C. C. 249. K. I. 687. II. 583. III. 326.) Bornemissza CXLIX. l.

¹ L. Frick J. i. m. 89. l. Tordai Anyos: Kódexünk Mária hymnusa 1903. 29. l.

Az I. II. kiadás 3. versszaka a III.-ban ki van hagyva, a többi is át van dolgozva, de nem nagyon.

A „Cur mundus militat sub vana gloria“ k. himnusz fordítása, melyet szintén a C. C. énekeskönyvből vett át Kájoni. Ugyanezen éneket megtaláljuk Hajnal Mátyás említett könyvecskéjében, a 227. lapon. A C. C. szövege csekély változtatást mutat. Pl. az első versszakban: el - múlásban helyett a C. C.-ben el - romlásban. A 4. és 5. a 8. és 9. versszakok sorrendje a C. C.-ben föl van cserélve. Kájoni a C. C. szövegét vette át teljesen. Megtaláljuk még Bornemisza Péter énekeskönyvének CXLIX. lapján, de sok változtatás van, habár a versszakok száma és tartalma egyezik.

41. „Mivel már bé - eftvéledett, kérünk“. (C. C. 162. I. 532. II. 446.

42. „Mondgy naponként és óránként“. (C. C. 131. K. I. 388. II. 316. III. 238.

Ezt is a III. kiadásban meglehetősen átdolgozva és meg is rövidítve találjuk. Szegedi Lánártnál más átdolgozás 479. l. *Omni die, die Mariae* k. himn. ford.

43. „Nagy öröm - nap ez nekünk“. (C. C. 13. K. I. 35. II. 33. III. 43.).

A III. kiadásban átdolgozva. Szegedi L. énekeskönyvében másképp van áldolgozva. *Dies est laetitiae in ortu regali* k. h. ford.¹

44. „O dicsóult szép kin-s, kiben gyarlóság nincs“. (C. C. 112. K. I. 369. II. 298.

45. O Fényefféges szép hajnal, Christus Annya“. (C. C. 7. K. I. 28. II. 24.

O aurora lucidissima fordítása.

46. „O fenyefféges szép Hajnal, kit szépen“. (C. C. 7. K. I. 27. II. 23. III. 40“.

A III. kiadásban négy versszaknak találjuk meg a megfelelőjét az I. II. kiadás szövegében. A többi ki van hagyva vagy új versszakot tettek helyébe.

¹ Verses fordítása a Peer kódex 342. l. és a Winkler kódexben olvasható. L. bővebben Frick i. m. 100 l. A latin szöveget is megtaláljuk Kájoninál. A fordítás nem nagy eltérést mutat a Telegdi-féle szövegtől.

47. „O mely felelem, és rettegéffel lefz a' nagy“. (C. C. 244. K. I. 726. II. 627. III. 85.)

A III. kiadás szövege rövidebb, a versszakok sorrendje sem ugyanaz, és át van dolgozva.

48. „Oh nagy fzeretnek fel - gerjett tüzes lángja“. (C. C. 144. K. I. 493. II. 426.)

Megtaláljuk Hajnal M. könyvecskéjének 248. lapján. Változások:

7. versszak.

Hajnal: Ki tegnap vétkeztén tudatlan stb.
Es földre efvén . . .

C. C.: Ki tegnap vétkeztem . . .
Es a földre estem . . .

Kájoni szövege a Hajnal M. szövegével egyezik.

Utolsó (20) vszak.

Hajnal: Ki kegyelmet ígér a' mi bűnös lelkünknek

C. C.: Ki kegyelmet ígér fzegény bűnös . . .

Kájoni szövege a C. C. szövegével egyezik. Ebből látszik, hogy Kájoni mindkét szöveget megnézte s a melyiket megfelelőbbnek ítélte azt vette át, még ugyanazon énekben is.

49. „Oh Szentséges, oh Szentséges Szűz Maria“. (C. C. 121. K. I. 380. II. 308.)

Sanctissima, Sanctissima, Mater Dei k. h. fordítása.

50. „Örvend az Eg nagy dicsiretekkal, zeng az“. (C. C. 139. K. I. 429.)

Exultet orbis gaudiis fordítása.

51. „Sok háborúfágban, fzivem nagy bánatban“. (C. C. 171. K. I. 644. II. 548.)

52. „Szent István Király Istennek fzolgája“. (C. C. 147. K. I. 473. II. 407.)

A II. kiad. 9. versszakában: „Menyből“ helyett „Nagyra“ van.

53. „Szörnyű Halál, imé hol áll, leírt hányván“. (C. C. 235. K. I. 692. II. 588. III. 332.)

A III. kiadásban 12. versszakkal rövidebb és át is van dolgozva. Horrenda mors, tremenda mors k: h. ford.

54. „Szűz Maria ez Világra nekünk Szent Fiát hozá“. C. C. 262. K. I. 80. II. 50. III. 54. (Csak 3. szó változtatás fordul elő a III. kiadásban).

Szegedi Lénárt 87 lapján nem sok változtatással megtaláljuk.

55. „Szűz Maria kegyes Anya“. (C. C. 135. K. I. 392. II. 320. III. 228.)

A III. kiadásban a C. C. és az I. II. kiad. szövegéből csak az 1., 2., 6., 8., 11. és 12.-iket találjuk. A többin nem nagy változtatás van.

Szegedi L. é. k. 457. I. nagyon átdolgozva.

Versfejekben: Szeredi Márton. (Ismeretlen).

56. „Szűz Maria, Christus Annya, Emberi nemzetnek oltalma. (C. C. 118, K. I. 376. II: 304.).

O Maria, Virgo pia, magna mortalium Patrona fordítása.

57. „Szűz támada, pogány népnek nemzetiből“. (C. C. 153. I. 485. II. 419.). Szent Katalinról.

58. „Tengernek fenyves Csillaga, idvez-légy“. C. C. 114. K. I. 371. II. 300. III. 242.

A III. kiadásban meglehetősen átdolgozva.

59. „Teremtett állatok, minden alkotmányok“. (C. C. 181. K. I. 636. II. 540.).

A „Benedicite omnia opera Domini Domino“ kezdetű Canticum Trium puerorum-nak fordítása.

Szegedi L. é. k. 452. I. nem sok változtatással megtaláljuk.

Kisdi B. énekeskönyvébe a Hajnal M. könyvéből (243. I.) került jelentéktelen változtatás:

4. verszakkan Hajnalnál: Sebes zápor-első

C. C.: Szeles zápor eső

Kájoni: Szelek zápor-első.

60. „Üdvezitőnknek ízent Annya“. (C. C. 6. K. I. 12. II. 29. III. 245.).

Alma Redemptoris Mater antiphona fordítása. Fordítását még megtaláljuk a Cornides kódex 99. l. Tihanyi K. 377. és a Kazinczy kódex 15. lapján.¹ Természetesen a C. C. fordítása kapcsolatba sem hozható a kódexek fordításával.

61. „Urnak feltámadásán”. (C. C. 78. K. I. 250. II. 191.).

62. „Végetlen irgalmú, ó te nagy hatalmú”. (C. C. 168. K. I. 641. II. 544.).

II. Függelék.

A Cantus Catholici 1651. kiadásából vett, de az 1654.-ben Lőcsén megjelent Gönczi-féle énekgyűjteményben is megtalálható énekek.²

1. „A' Christus Mennybe fel-méne, Minden Egeknek.” (C. C. 81. G. 1654. 177. V. 215. K. I. 260. II. 199.

1. vers:

C. C. és Kájoninál: Ifmég
Gönczi é. k.: ifmét.

2. „Adgyunk hálát mindnyájan az atya Ur Istennek.” (C. C. 157. G. 227. V. 283. K. I. 528. II. 457.

Megtaláljuk még: V. 1566. 6. l. Szegedi Gergely. 1569. 141. l. 1579. 131. 1590. 188 Bornemisza LXI. l.

A C. C. K. és G. é. közti különbség:

2.-ik versszak:

G: Ki megjelentéd magad, szent igidben, itt ez földön,
és fok tsuda tételidben, az te áldott Fiadban,
mi kedves idvőzítőnkben.

C. C. és Kaj: Ki megjelentéd magad itt ez földön Szent igédben:
Aldott Szent Fiad által fok csuda-tételedben
mi kegyes Idvezítőnkben.

¹ L. Frick i. m. 89. l.

² Valahányszor a Gönczi énekes könyvét G. betűvel jelzem, mindig az 1654. Lőcsén megjelent kiadást értem; V. betűvel pedig az 1654. váradi, V. 1566 alatt a váradi 1566.-iki kiadást jelzem.

3. „A' Szent Léleknek kegyelme, Apoſtolokat bé-tólte.“
(C. C. 82. G. 182. V. 220 K. I. 274. II. 210.)

Szegedi L. 370. I. is megtaláljuk nagyon átdolgozva.

Változások :

G: Az Szent Léleknek kegyelme,
Apoſtoloknak íziveket
bé tólté az ő kegyelmefségével,
adván nékik különb különb
nyelveket
különb nyelveket.

C. C. és K. A' Szent Léleknek kegyelme
Apoſtolokat bé-tólte,
Az ő Mennyei kegyelmefségével,
Aldván őket külömb-fele
nyelvekkel
Sok különb nyelvekkel.

Azonkívül a G. szerinti: „Mert Chriſtus nékik azt meg-igéré“
és a „Ditsirjúk azért az Vigafztalót“ kezdetű versek Kájoninál
mint a C. C.-ban ki vannak hagyva.

A Spiritus Sancti gratia, Apostolorum pectora k. h. fordítása.

4. „Atyának Bölcsessége bizony Iftensége.“ (C. C. 48. G.
152. V. 189. K. I. 172. II. 126. III. 113.)

A C. C. és Kájoni szövegét a rim kedvéért minden szakasz-
ban javítva találjuk. Pl. a 2.-ik vszak második fele:

G: artzul és nyakon verék, kötözve vífelteték
Szent ertzáját pökdösék, menynek világofságát.

C. C. Kaj: Arczúl s' nyakon vereték, kötözve vífelteték
Egi-világofságnak Szent ertzáját pökdófék.

A III. kiadásban az I. II. kiadás utolsó verse kihagyva, a
többi átdolgozva.

5. „Az kerefztyenfegben igaz vallás az hitben“. (C. C. 3.
G. 121. V. 151. K. I. 10. II. 13. III. 10. V. 1566. 39. I. Szeg.

Gerg. 1569. 174, 1579. 152, 1590. 220. Jancsó B. kód. 16. a. Bornemisza XXXIV. l.).

A III. kiadásban csak 3. vsz. van meg. Ebből is 2. változik.

6. „Az Ur Istennek, csuda hatalma“. (C. C. 4. G. 125. K. I. 11. II. 14.).

Kájoninál egy-két jelentéktelen változtatás, pl.

G. Az Ur Istennek tsuda hatalma, im mit tselekedé
Abrázattyara, mert embert teremte

K. Az Ur Istennek csuda hatalma, im azt cselekedé:
Abrazattyára, az Embert teremté.

7. „Az Ur Isten nékem édes táplálóm“. (C. C. 177. G. 25. V. 31. K. I. 586. Bornem. LXXVII.).

Változások:

1. verssz. G.: meg nyomorodnom. K.: el - nyomorodnom.

2. „ G.: meg nyugovásom. K.: meg - maradáfom.

Szeg. Lén. é. k. 450. l. átdolg.

8. „Christus fel - támada igafságunkra, utat“. (C. C. 74. G. 166. V. 202. K. I. 237. II. 182. V. 1566. 146. l. Szeg. G. 1569. 106. 1579. 103, 1590. 152. Bornem. XIX. l.).

Szeg. Lén. é. k. 343. átdolg.

9. „Christus fel - támada, mi bűnünket el - mosá, Es kiket ő fzerete . . .“ (C. C. 71. G. 173. V. 211. K. I. 235. II. 181. Szeg. Gerg. 118. Bornem. XXIII.).

A 4. első vsz. telyesen egyezik. A két utolsó nem egyezik a G. é. k. levő szöveggel.

G.: Oh jövőndő fzent Biro,

Közben - járó Christufunk kezdetű vsz. csak a C. C. és Kájoninál hiányzanak. Ezek helyett a C. C. és Kájoni énekeskönyveiben Oh kegyes Szűz Maria kezdetű vszak van téve.

Szegedi L. 340. l. átdolgozásban.

Telegdi predikációs gyűjteményének második részében említi a 39. és 41. lapon. Tehát korábban már ismert népének volt. L. bővebben: Frick i. m. 116, 117. l.

10. „Dicsiretes az Gyermekek, ki ez nap születék.“ (C. C. 14. G. 135. V. 160. K. I. 36. II. 34. V. 1566. 127. I. Szeg. G. 1569. 87, 1579. 84, 1590. 131. Kézírtos gyűjtemény 65, 66. lapján. Jancsó B. kód. 22. I. Bornem. IX.).

Utolsó vszakban: G.: hitet ő tőle kérjünk.
C. C. K.: erőt ő tőle kérjünk.

Már a Winkler kódex 344. lapján ehhez hasonló szöveget találunk.

Szeg. L. é. k. 113. kevés változtatással.

11. „Dicsőíffeg és dicsiret te - néked meg - váltó Királyunk“. (C. C. 66. G. 152. V. 188. K. I. 188. II. 144. III. 137.).

A „Gloria, Laus et Honor tibi fit“ k. himn. fordítása. A G. énekeskönyvében levő szöveg jobban ragaszkodik a latin szöveghez. A C. C. és Kájoninál található szöveg a G. szövegének felhasználásával szabadabb fordítás.

A III. kiadásban csak az 5. és 6. vszak mutat kevés változást az I. II. vers szövegéhez viszonyítva.

Szeg. Lén. é. k. 324. I.

12. „Dicsőült helyeken, Mennyei Paradicsomban“. (C. C. 179. G. 120. V. 149. K. I. 635. II. 539.).

A Kisdi B.: C. C. énekeskönyvbe a Hajnal M. említett könyvecskéjéből került (240. I.), melynek szövegével a C. C. és Kájoni szövege teljesen megegyező.

13. „En nagy vigaságos örömet hirdetek“. (C. C. 26. G. 143. K. I. 45. II. 59.).

A III. kiadásból az 5-ik versszak ki van hagyva.

Versfejekben: ENDREAAA.

14. „Ez nap nekünk dicsiretes nap“. (C. C. 21. G. 136. V. 179. K. I. 41. II. 57. III. 55. Kézírtos nagy himnusz gyűjtemény 66. 67. lapján. V. 1566. 132. Szeg. G. 1569. 93, 1579. 89, 1590. 136. Jancsó B. kódex 13. I. Bornem. IX.).

A III. kiadásból az I. II. 5. vsza ki van hagyva, a többiben nem sok a változás.

Szegedi Lénárt énekeskönyvében 98. I. kevés változtatással megtaláljuk.

15. „Fenlik a' Nap fenyefséggel, zeng az Eg . . .“ C. C. 76. G. I. r. 40. V. I. 21. K. I, 238. II. 183. III. 169. Batthyani kód. 68., 69. l. (Nyelvemléktár XIV. k. 158.).

A G. é. k. levő 3 utolsó vsz. a C. C. és Kaj. énekeskönyveiben található szövegtől különbözik. Az utolsó előtti vsz. a Batth. kódex szövegével összehasonlítva a G. énekeskönyvében, a C. C. és Kaj. é. k.-ben is hiányzik.

A III. kiadásban 3. versszak ki van hagyva, a többi csekélyebb változást mutat.

16. „Gonofz kegyetlen Heródes“. C. C. 46. G. I. r. 22. I. V. I. r. 28. K. I. 110. II. 85. III. 75. Batthy. kódex 28. l. (Nyelvemléktár XIV. 140. l.). Hostis Herodes impie k. himn. fordítása. A C. C. G. és Kaj. szövege a Batth. k. szövegével összehasonlítva kevés változást mutat.

A III. kiadás kezdete: „Miért oh kegyetlen Heródes?“ A versszakok száma egyezik, de van változtatás magán a szövegen.

17. „Gyermek születék Bethlehemben“. C. C. 10. G. 147. V. 181. K. I. 33. II. 31. Bornem. XIII. A C. C. és Kaj. szövege csak pár sorban egyezik a G. énekeskönyvének szövegével. A C. C. és Kájonié szorosan követi a latin eredetit.

Szeg. L. é. k. 121. l. átdolgozásban.

Telegdi említi ezt is predikációs gyűjteményének 89. lapján. Bővebben l. Frick i. m. 120. l.

18. „Hálát adgyunk minnyájan“. C. C. 11. G. 144. V. 178. K. I. 34. II. 32. Batthy. kód. 157. l. (Nyelvemléktár XIV. k. 208. l.). Bornem. XV. l. A B. kód. szövegével is egyezik. Telegdinél is megtalálható, valamint a Bornemisza évkönyvében is. L. bővebben Frick i. m. 121. l. „Grates nunc omnes reddamus“ kezd. himn. fordítása.

19. „Jer dicsirjük ez máj - napon“. C. C. 19. G. 127. V. 156. K. I. 40. II. 60. V. 1566. 127. l. Sz. G. 1569. 88., 1579. 85., 1590., 131., Bornem. V.

A G. é. k. szövegéhez hasonlítva az: „Atya Ur Istennek“ kezdetű versszaktól számítva 6. versszak Kájoninál és a C. C.-ban ki van hagyva s a végéről azonkívül még a Szentháromság dicsérete is hiányzik, pedig a G. énekeskönyvében megtaláljuk. A C. C. valamint a Kájoni kiadásából a 17., 18., 19., 20., 21.,

22. és 25. versszakok ki vannak hagyva. A kéziratos gyűjtemény 60., 61., 62., 63. lapjain a 8-ik versszakot kivéve teljesen megtalálható, még az a rész is, mely a nyomtatott énekeskönyvekből kimaradt.

20. „Jer mi dicsirjük, álgyuk és fel - magafztallyuk“. C. C. 17. G. 129. V. 159. K. I. 38. II. 55. Kéziratos gyűjteményben az 56., 57., 58., 59. lapon. V. 1566. 118. l. Szeg. G. 1569. 79., 1579. 79., 1590. 122. Bornem. I. l.

A versszakok száma és szövege is megegyezik, csak a végétől számított 4. és 3.-ik versszakot a C. C. és Kájoni énekeskönyveiben a „Szent Efaias erről“ kezdetű versszak után találjuk, ahová csakugyan illik is. A kéziratos gyűjteményben verssorokban van leírva.

Egy 1505.-ben nyomtatott „Expositio Missae“ c. könyv borítékán találták meg. Knauz egyháztörténetében közöl egy versszakot. Végére teszi: finnis anno 1514. L. Frick i. m. 114. l.

Szeg. L. é. k. 108. l. nem sok változtatással találjuk.

21. „Jer minnyájan örüllýünk“. C. C. 22. G. 137. V. 171. K. I. 42. II. 58. III. 51. V. 1566. 135. l. Sz. G. 1569. 95, 1579. 91, 1590. 138. Kézirat 63, 64. l. Bornem. X.

Egy-két szó kicserélésétől eltekintve a G. és a C. C. Káj. szövege egyező. A kéziratos gyűjtemény szövege betüröl-betüre egyezik a Szegedi Gergely é. könyvében található szöveggel, mely a G.-ének felel meg.

22. „Jójj — el Szent Lélek Iftenük, Látogafd — meg...“ C. C. 83. G. 192. K. I. 275. II. 211. Batthy. k. 85, 86. (Nyelvemléktár 167. l.

A „Veni Creator Spiritus“ fordítása. A Kájoniéban egészen más fordítás van mint a G. é. k.-ben. A C. C. és Kájoni szövege a Batthy. kódexben levő: „Jövel vigafztalo fzent Lélek Iften“ kezdetű ének átdolgozása, a 6-ik versszak kihagyásával. Fordítását még megtaláljuk a Keszthelyi kódexben (432—433. l.) L. Frick i. m. 90. l.

Szegedi Lénárt énekeskönyve 371. l. szintén megtaláljuk kevés változtatással. Pl.:

2. vsz.: Sz. L.: Te vagy vigafztalónk nékünk.

K.: Te vagy mi vigafztaláfunk.

23. „Jóvel Szent Lélek Ur Isten, Lelkünknek vigassága“. C. C. 159. G. 183. V. 326. K. I. 269. II. 206. V. 1566. 2. I. Szeg. Gerg. 1569. 143, 1579. 132, 1590. 166. Kéziratos gyűjt. 291. I. Jancsó B. kód. 22—34. I. Bornem. XXVII.

A „Veni sanctissimúm Pneuma

Animorum laetitia“ k. himnusz fordítása. A kéziratos gyűjteményben a latin szöveg is meg van a magyar szöveggel szemben.

Szegedi Kis István éneke. A protestáns énekeskönyvek szövegével a Kájoni szövege egyezik, kivéve az utolsó előtti versszakot, hol „minden ótalmónc“ h. Kájoninál „és bátorítónk“ van.

24. „Könyörögjünk az Istennek Szent Lelkenek“. C. C. 156. G. 190. V. 230. K. I. 528. II. 456. V. 1566. 155. I. Szeg. Gerg. 1569. 115, 1579. 109, 1590. 171. Kézir. gyűjt. 290. I. Bornem. XXVIII. Az 1592. Gönczi és Bornemissza féle é. k. felirata szerint: Hufzar Gále. A kéziratos gyűjteményben a latin eredeti is megtalálható:

„Adoremus numinis sanctam virtutem
Ut emittat fummo coelo fuum splendorem“.

25. „Követi vala Christus csudáját, népnek foksága“. C. C. 140. G. 244. V. 305. K. I. 449. II. 379. III. 294. Bornem. LVIII.

A C. C. és Kaj. szövege a Gönczi szövegéhez viszonyítva javítva van. A G. és a Bornem. é. k. utolsó verse: „Szent Mathé írta ez néhány ígét Christusnak általa, az ő könyvének ötödik részében“, C. C. és Kájoni elhagyta.

Változtatásra példa:

2. vsz. G.: Mikoron azért Urunk az népnek fokságát meg-látá,
Ottan fel-méne az Thábor hegyére.

K.: Mikoron azért Urunk a' népnek fokságát szemlélné
Ottan fel-méne a' Tábor hegyére.

A III. kiadásban két vsz. kihagyva, a többi is átdolgozva.

26. „Küldé az Ur Isten, gyors és hű szolgáját“. C. C. 2. G. 123. V. 153. K. I. 2. II. 3. III. 36.

Mittit ad Virginem kezdetű himnusz fordítása. A C. C. és Kájoni szövege a G. é. könyvében levő szövegnek, mely a Göncziébe valamelyik más énekeskönyvből került, átdolgozása, melyről meggyőződünk, ha a két szöveget az eredetivel összehasonlítjuk. Pl.:

Accede nuncia
dic Ave cominus;
dic plena gratia;
dic tecum Dominus:
et dic ne timeas.

G. Mond ezt: Oh fzent kegyes,
idvözlétem vegyed,
ajándékkal tellyes
Ur vagyon te veled,
félelmed légyen.

K. Kőzelgefs a' Szűzhöz
nagy ízépen kőzöntsed
ldvezlégy Maria
Ur vagyon te - veled,
Félelmed ne légyen.

C. C. és Kájoniál az ének végén találjuk a Szent - Három-
ság dicséretét, ami a latinban sincs meg.

A III. kiadásban a 3. 4. 5. vszakok kihagyva.

27. „Mint a' ízép hives patakra”. XLI. zsoltár. C. C. 173.
G. 46. V. Zsolt. 59. K. I. 600. II. 508. III. 320.

A G. é. könyvében más fordítását találjuk ezen zsoltárnak.
Ebben a versfejekből: MIKLOS TsHASzEE, a Bornem. É. K.
versfejeiből pedig MIKLOS CHASEE olvasható ki. Kájoni é.
könyvében ép úgy, mint a C. C.-ban a Szenczi Molnár Albert
szövege teljesen egyezik, amint a G. szóban forgó énekeskönyv
mellé kötött Szenczi M. A. zsoltár fordítása is mutatja.

A III. kiad. szövege 1. strófával rövidebb, a többit is átdol-
gozva találjuk. Az utolsó versszak pedig egészen más.

28. „Nekünk születék Mennyei Király, Kit Idvezitőnek . . .
C. C. 44. G. 145. V. 179. K. I. 96. II. 72. III. 68. V. 1566. 137 l.
1590. 144. Bornem. XV. l.

Változás: 1. verssz. G.: Született Jefuít mi imádgjuk.
C. C. K.: Született ízép Jefuít imádgjuk.

Hasonló kezdetű éneket Telegdi is említ.

Frick véleménye szerint a protestansok megváltoztatták azt
az éneket, melyet Télegdi említ, mert ebben a szentekről és
Silveszter pápáról is szó van, ez pedig nem illett a protestans
énekbe.¹

Kájoni énekeskönyvében ezen ének után következik egy
„Mennyei király ízületék” k. hosszabb ének, mely ezzel sok ha-

¹ L. bővebben Frick i. m. 122. l.

sonlóságot mutat, úgy, hogy átdolgozásának, kibővítésének tekinthetjük.

29. „Szent Dávid Profeta éneklő könyvének“. XXII. zsoltár. C. C. 175. G. 24. V. 29. K. I. 585. II. 498. Sz. G. 1579. 69., 1590. 86. R. M. K. T. 80. I. Bornem. LXXXVI.

Versfejekben: STARAI MIHAL.

Változás: G. G. verssz.: Halandó.

C. C. K.: Rothadandó.

30. „Születésén Istennek, az Angyalok órnak“. C. C. 24. G. 142. K. I. 44. II. 63. III. 63.

„In Natali Domini“ kezdetű h. fordítása. A latin szöveg is megtalálható Kájoninál.

A III. kiadásban csak az 1., 2. verssz. mutat csaknem teljes egyezést, a többi része egészen más.

31. „Ur Isten téged dicsirünk, Es nyilván hálákat . . .“ C. C. 152. G. 276. K. I. 500. II. 355.

A. G. é. k. 4. és 5. versszaka C. C. és Kájoni szövegében nincs meg.

32. „Urnak nagy nevezeti Emmánuel“. C. C. 16. G. 142. K. I. 37. II. 62.

Magnum nomen Domini Emmanuel fordítása, mely Kájoninál is megtalálható.

III. Függelék.

A Gönczi-féle énekeskönyv 1654. évi kiadásából átvett énekek.

1. „A' Chriftus Menybe fel - méne, Nékünk helyet fzerzenie Attyával . . .“ G. 176. V. 213. K. I. 259. II. 198. Sz. G. 1569. 114., 1579. 108., 1590. 163. Szeg. Lén. é. k. 365. I. átdolgozásban.

A Kájoni II. kiadásában a 2-ik versszak hiányzik.

2. „A' ki akar idvezólni, Eletét kell jobbitani“. G. 196. V. 238. K. I. 539. II. 464. 1566. 37. I. Sz. G. 1569. 171., 1579. 149., 1590. 217. Bornemisza XXXVII.

Változások :

4. verssz.: G.: Az ki tanít igaz hitre.
K.: A' mely tanít igaz hitre.
6. verssz.: G.: Atya Iftent bizony hifzlzúk, lenni nekünk terem-
[tónknek.
K.: Kit hifzünk Atya Iftennek, Vallyuk lenni Terem-
[tónknek.

A G. é. k. szövegében a végétől számított 5-ik, „Ez hit télzen ízépségeffe” kezdetű vers a Kájoni énekeskönyvében hiányzik. A protestans Énekeskönyvek szövege teljesen egyező.

3. „A' Nap fel-jövéen immáron”. G. I. r. 64. l. V. I. r. 37. K. I. 557. II. 445. Batth. K. 115., 116.

Kájoninál két strófával több van. A 2-ik és az utolsóelőtti a G. énekeskönyvből hiányzik. Egyébként teljesen egyezik. Az a különös ennél az éneknél, hogy a Kájoni szöveg a G. énekeskönyv szövegével egyezik s mégis Kájoni még 2. versszakot hozzá vesz.

A Batthyanyi kódexben talált szöveg strófáinak száma a Gönczi énekeskönyv strófáinak számával megegyezik. Valószínű maga Kájoni szurta be a két kérdéses versszakot, egy régibb és bővebb latin szöveg alapján. Különben ez az ének, valamint a később említendő: „Moftan ó Szent Lélek Isten, Igaz Biró nag' Ur Isten, Allatoknak megtartoia” kezdetű éneket a Breviarium Romanum prima, tertia, sexta és nónájának kezdetén levő: lam lucis orto sydere, Nunc Sancte nobis Spiritus, Rector potens verax Deus, Rerum Deus tenax vigor kezdetű himnuszok fordításai. A Batthyanyi kódex szövegével való összehasonlítás végett érdemesnek találom a Kájoni és Batthyányi kódex szövegét bemutatni mind a négy himnusznál.

Kájoni.

Batthyanyi kódex.

A' nap feljövéen immáron,
Kérjük az Iftent minnyájan:
Hogy ezen az egész napon,
Bűntől minket óltalmazzon.

Immáron az nap fel iöven
kónórögiünc az Iftennek,
hog' mind ez egéízf napon,
bűntől minket meg órizzen.

Minnyájan kik egybe-gyúltunk,
Atya Iften moft könyörgünk:
E mái-napon légy velünk,
Hogy ne-ártson ellenségünk.

Nyelvünket megtartoztaffad,
Es a' bűnre ne bocsáffad:
Szemeinket oltalmazd,
Gonofzra nézni ne hadgyad.

Nielvünket meg tartoztaffa,
bűnre hgg' ne mozdull'onak,
izemeinket be fedezze,
gonoffagra ne nezzenek.

Szíveink tífsták lagyenek,
Gonofz bűnt bé - ne vegyenek:
Kevélységet gyűlöljenek,
Etelt, italt mértéklyenek.

Tífztak leg'enek mi fziueink,
gonofz bűnt be ne veg'enek,
kewel'seget meg enhiczen
etelt italt mertekell'en.

Hogy mikor a' Nap el - nyugfzik,
Es az éj el - alkonyodik:
Mi egézfízen tiszták legyünk,
Hogy téged vígan dicsirjünk.

Hogy mikor az nap el n'ugofzik,
es az ei el közelitend,
ez világon tífztak l'eg'ünk,
diczeriük az nag' Ur Iftent.

Buzgó ízível tífztelhefsünk,
Minden jóban épülhefsünk:
A' bódogságra mehefsünk
Mellyet ígértél minékünk.

Dícsíret légyen Atyának,
Es egyetlen - egy Fiának:
Es a' mi Vígaftalónknak,
Kitől minden jók ízármaznak.
Amen.

Diczeret leg'en Att'anak,
es egg'etlen eg' fianak,
ízent Lelekkel eg'etemben,
es mind óróckón órócke.

2. Hymnus.

Mostan ô Szent Lélek Iften,
Ki Atyával vagy egy Iften:
Fiúval hafonló - képpen,
Kérünk ízállý-bé mi ízívünkben.

Immar mostan oh íz: Lelek
eg Att'aual es fiuwal,
nag' wigan az mi ziwünkben,
meltoztaffal be zallani.

Hogy minnyájan tífzták legyünk,
Téged ízüntelen dicsirjünk:
Szeretet légyen mi - bennünk,
Egy - más - közt egygefek legyünk,

Testwel lelekwel tegedet
hog' mi ízüntelen diczeriünk,
ízeretet leg'en mi bennünk,
es mi fele barátinkban.

Dicsirtelsél Atya Iften,
Szent Fiaddal egyetemben:
Ki ízép fenyés dícsófségben,
Moft, és órókké élíz. Amen.

Adg'ad ezt keg'elmes Att'a,
es mi Att'anknak eg' fia,
az wigafztalo ízent Lelekwel,
moft es óróckón órócke.

3. Hymnus.

Igaz Biró nagy Ur Isten,	Igaz Biro nag' Ur Isten,
Ki állatfz mindent jó rendben:	ki allatokat el rendelz,
Reggelt Nap-fennel el-kezded,	az reggelt megvilágítod
Es a' délt megmelegítéd.	ez az delt meg melegited.

Olts - meg haragunknak tűzét,	Olcz meg patwarkodoknak tűzet,
Vedd - el bűneinknek terhét:	ved el bűneinknek terhet,
Adgy minékünk eggyefséget,	adg' eg'g'esseget mi nekünk,
Lelki, tefti békefséget.	es adg' lelki bekeffeget.

Dicsófság néked Atyánknak,	Ditfőfeg leg'en Att'anak,
Es eggyetlen - egy Fiadnak:	es az ő eg' szent fianak,
Tilztfetség adafsék annak,	es az szent Lelek Istennek,
Ki Tútora az árváknak. Amen.	moft es öröckön öröcke.

4. Hymnus.

Allatoknak meg - tartója,	Allatoknak meg tartoia;
Egeknek igazgatója:	Alhatatos nag' Ur Isten,
Napnak Egen forgatója,	Az nap wilagnak ideiet,
Hóldnak bölcs változtatója.	valtozafokkal wegezwen.

Adgy mi-nékünk itt úgy élünk,	Adg' mi nekünk ol' eftwelet,
Hogy bűnünkben el-ne vefzfzünk:	kiben mi el ne karhozzunk,
Hanem Mennýékben mehelsünk,	de az halálnak iutalma,
S' Veled örökké élhefsünk.	leg'en az örök bodogfag

Dicsófság légyen te - néked,	Diczőfeg leg'en Att'anak,
Föld, Mennymagafztallyon téged:	es az ő eg' szent fianak,
Mert mindenekre kegyelmed,	es az szent Lelek Istennek
Mint a' bő ár - viz ki - terjed.	moft es [es] öröckön öröcke.
Amen.	

4. „Az Pünköst Inne - napján, Tanitványok egy házban“.
G. 178. V. 215. K. I. 266. Szeg. G. 1590. 167. II.-ból hiányzik.

A G. énekes könyvben 4 versszakkal több van. Kájoni az „Es bé telé az házat“ s a vége felé: „Ki miatt Profetáknak“, „Dáviddal bizonyítá“, „Hol Atyától nyert lelket“ kezdetű versszakot kihagyta. Egy változtatás is van a vége felé:

G: az mi mardékinknak, irgalmazz helyett

K: kit hívó Nép el véfzen, Irgalm.

5. Az Pünkösztnek jeles napján, Szent Lélek Isten küldeté...
G. 181. V. 219. K. I. 268. II. 205.

6. Adgyunk hálát az Urnak, mert érdemli. G. 267. K. I. 533.
II. 460. Sz. 1569. 202. 1590. 242. Bornem. CXLIV.

7. „Adgy idvefféges ki - muláft, Ur Iften és el - nyugovást”.
G. 296. V. III. r. 11. K. I. 670. II. 569. V. 1566. 108. I. Sz.
1569. 185, 1579. 160, 1590. 284. Bornem. CLXI.

Változás az 1. versszakban:

K.: Tefti s' lelki jó meg - haláft, Benned vegig meg - maradáft.
G.: teftünk szerint jó meg - haláft, mind holtig adgy igaz valláft.

Kájoni énekeskönyvében a 3-ik vszak nem „De”-vel, hanem
„Mert”-el kezdődik. A versejekekből: ANDREAS DESI olvasható ki.

8. „Állatoknak megtartója”. G. I. rész 65. I. V. I. r. 38.
K. I. 559. II. 446 A Batthyanyi kódex szövegével való össze-
hasonlítást lásd ezen rész 3. szám alatt.

9. „Alázatosfzibéli imádságunkal”. G. 278. K. I. 535. II. 461.

A G. é. könyvben kezdete: Alázatos fzibéli fohazzkodáffal.
A G. szövege szerint: „De kegyelmezz”, „Bűneinknek nagyságát”
„Szent Léleknek mi rajtunk fzepe ajándékát” „Itt ez földön fzivünk-
nek” kezdetű versek Kájoni é. k.-ben ki vannak hagyva. Egy-
két jelentéktelen változás is van.

10. „Aldott az Ur Iften, örökké Mennyégben”. G. 264. K. I.
530. II. 458. Bornem. LIII.

3-ik versszak végén *G.-nél*: hogy ne tévelyegjünk ez árnyék világban;
Kájoninál helyébe téve: Hogy az igaz Hitben maradgyunk végiglen.

A Bornemisza szöveg a Gönczi szöveggel egyezik.

11. „Aldott Izraelnek Ura, Mert ez a' kegyelmes Atya”. G.
I. rész 3. V. I. r. 2. K. I. 548. II. 472.

A G. é. könyve I. részének 3. 4. lapja hiányzik, s azért
nem lehetett összehasonlítani. Megtaláljuk a Batthyanyi kódex
3—6. lapján. A Kájoni énekeskönyveiből a 5. 4. 5. vszak ki van
hagyva. Többi részében kevés változtatás.

12. „Atya Iftennek egy Fia”. G. I. rész 70. V. I. r. 42. K.
I. 559. II. 479. Batthy. k. 130, 131, 132. I. (Nyelvelmléktár XIV.
192. I.).

Kájoninál hiányzik: „Mi azért tiszteffegedre” „Es fzivból kérünk tégedet” „Hogy látván ily jó - voltodat” kezdetű versszakok hiányzanak. Többi részében egyező. A G. é. k. szövege a Batthy. kódex szövegének átdolgozása.

13. „Az Atya Ur Isten, Adámot hogy teremté”. G. 122. V. 152. K. I. 22. II. Nincs meg.

Különbségek:

3-ik vers: G.: immár hidgyünk el - jötben.

K.: immár hidgyünk a' Hitben.

5-ik vssz: G.: gonoszokat megtörni

K.: Gonoszokat rontani.

Végétől számítva a 3-ik verssz.: G.: bőzfűtévő álnók népei.

K.: gonofztévőknek fok népei.

14. „Az Idvezitőt régenten, Mint meg - igrte az Isten”. G. I. r. 5. V. I. r. 4. K. I. 23. II. Nincs meg. Batthy. kódex 8, 9, 10, 11. (Nyelvemléktár XIV. 130.).

2. vsz

G.: Szűz Máriához az Isten
Gabriel Angyalt el-küldvén,
idvözlé őtet ékeffen
Istennek kedvét jelentvén

K.: Szűz Mariához az Isten
Gábrielt el - küldé menten
Idvezlé őtet ékefen
Istennél kedvet jelentsen.

5. vsz.

G.: Nevezed őtet Jefufnak,
mert idvőffege nevének.

K.: Neve légyen Jesus ennek
Mert idvefsége népének.

Az „Ezt magafztallya Mária” kezd. 8. vszot Kájoni kihagyta.

15. „Az jó Hitű ember fzelid e' Világon”. G. 84. V. 101. K. I. 622. II. 527, III. 299.

Az 1592.-iki Gönczi kiadása szerint: Scaricza Matheje.

Változások:

1. versz. G.: és imigyen fzollyon

K.: és imillyent fzollyon.

Kájoni: „Az ártatlanságnak ellene nem vétek,
Engemet — is immár
Azért engedelmes néked
Sok fajtalan népek

kezdetű strófákat kihagyta. Egyébként telyesen egyező.

A III. kiadásnak csupán az első versszaka mutat valami egyezést. Kezdeté is másképp van: „Az igaz Keresztény szelid erköltsében“, s itt csak 6. vszakból áll, míg az I. II. kiadás 13. versszakból.

16. „Az mely embernek jó Hiti vagyón“. G: ? V. 302. K. I. 523. II. 452. Sz. G. 1569. 211, 1590. 248. Bornem. LXXV.

A végétől számítva a 3-ik versben:

G.: kik az Chriftusért háborgáttattak.

K.: Kik a' Chriftus - ért fok bofzítút láttok.

A Kájoni -é. k.-ben a G.-féle szövegnek két utolsó versszaka el van hagyva, s helyette a Szentháromság dicsérete van. A kihagyott két versszakban olvasható a szerző neve, a szerzés helye és ideje is.

„Ez kis eneket mikoron fzőrzec, is Kolosvárbán
istent diczerec Bic Marton neue' ki hazanal zerzec:
Ezer öt fázban es hatvan egyben, Szeremy Illés
róvid beszedben, az Isten legyen mindennec fživében“.

A Bornem. É. K.-ben is úgy van, mint Kájoninál, vagyis a két utolsó vsz. ki van hagyva.

17. „Az Pünköftnek jeles napján hálá légyen“. G, 184. V. 219. K. I. 272. II. 208.

Csak épen az első 2. sor egyezik, de az sem teljesen. A többiben különböző, de a beosztás és a „Hálá légyen az Istennek“ refraine mindkettőnél egyformán ismétlődik.

18. „Az Ur Iftent magafztalom, Jó - vóltáról gondolkozom“. 77-ik' zsoltár. G. 79. V. 95. K. I. 618. II. 523. V. 1566. 80. I. Sz. 1569. 49, 1590. 55. Bornemisza CXI.

1. vers: gondolkozom helyett a G. é. k.-ben emlékezem van.
Utolsó előtti vszakban:

G.: Ha keveffe oſtorozott, azzal tőle el nem űzött,

K.: Ha kevésé oſtorozott; Azzal téged el - nem hagyott.

A G. és Szegedi énekes könyvében a versfejekből: A NEMETI FERENCz ENEKE olvasható ki. Kájoni I. kiadásában az F. Cz., K. E. betűkre eső versszakok hiányzanak.

Az 1719.-iki kiadásban még a második versszak is hiányzik, és a többi részében is eltér az első kiadás és G. szövegétől.

19. „Az Ur Isten áll, minden Biráknak gyülekezetiben“. G. 83. V. 100. K. I. 621. II. 526.

Utolsó előtti versszakban :

G.: es uralkodol szent igéd által az te hivedben,
tégy ítéletet itt ez világon földi emberekben.

K.: Es uralkodol Szent igid - által te Szent-egy-házadban.
Tégy itéletet itt e' Világon itilő - birákban.

20. „Boldog az olyan ember a' Világban„. 1. zsoltár. G. 1. K. I. 571. II. 487. V. 1566. 40. l. Sz. 1569. 1, 1579. 1, 1590. 1, Born. LXXIX. l. egyezik a Gönczi és a prot. É. K.-ek szövegével.

Változások:

G.: Boldog az olyan ember az Istenben
ki gonofzoknak nem ment tanácsokban,
kegyetleneknek nem jár ő utakban,
hamis itéletet nem forgott szájában.

K.: Boldog az olyan ember a' Világban,
A' ki nem ment gonoszok tanácsában,
Nem — is járt a' hitetlenek úttýában,
Hamis itélet fem forgott szájában.

Ilyen javítások vannak. Kájoninál még az ének végére van téve a Szt. Háromság dicsérete.

21. „Bűnnek az ő földgya, a' halál, jól tudgyuk“. G. 317. V. III. r. 42. K. I. 680. II. 577.

A G. versfejeiből: BAROVINS PLORAT ISJH

Kájoninál: BEREKIVS PLORAT LSJH

Mivel a Kájoni énekeskönyvében levő szöveg versfejei értelmesebb nevet adnak, ebből azt lehet következtetni, hogy Kájoni eredetibb forrásból vette ezt az éneket, mint a Gönczi énekeskönyv 1654. évi kiadása.

A 2. szöveg közt különben kevés a különbség.

Pl. 3-ik vsz.:

K.: Rövid életünkről nekünk emlekeznünk,
Mind éjjel és nappal fűkség értekeznünk.

L.: Rövid életünkről fűkség emlekeznünk,
melly hamar ki - múlik arról értekeznünk.

22. „Christus Jesus ízületék, Atya Iftentúl küldeték“. G. 138. V. 179. K. 179. K. I. 52. II. 65. V. 1566. 136. I. Sz. 1569. 96, 1579. 92, 1590. 140. Bornemisza XI.

23. „Christus fel - támada, Ki értünk meg - holt vala“. G. 163. V. 204. K. I. 239. II. 184. V. 1566. 143. Sz. 1569. 103, 1579. 101. B. XXI.

Az 1592.-iki Gönczi kiadás szövege fölé írva: Bat. And.
Kevés a különbség:

Közepe táján:

G.: Igiretet akkor tón	K.: — — — — —
még - mentene ördögöt	Ördögön hatalmat von.

Vége felé:

G.: Nintsen nekünk félelmünk	K.: Nincs felelmünk haláltól,
femmi nyomoruságtul	Semmi nyomoruságtól.

24. „Christus fel - támada, Mi bűnünket el - mosá“. G. 164. V. 200. K. I. 240. II. 185. V. 1566. 140. Sz. G. 1569. 101., 1579. 99., 1590. 147. Bornemisza XIX.

25. „Christus fel - támada, Nekünk örömet ada“. G. 165. V. 201. K. I. 241. II. 186. V. 1566. 142. Sz. G. 1569. 103., 1579. 100., 1590. 149. Bornemisza XX.

Az 1592. kiad. Gönczi és Bornemisza énekeskönyve szerint a: Batizi Adrafe.

26. „Christust meg - feíziték, Kegyetlen Sidó népek“. G. 166. V. 201. K. I. 242. II. 187. V. 1566. 144. I. Sz. G. 1569. 105., 1579. 102., 1590. 151. Bornemisza XXII.

A G. énekeskönyvben levő: Szégyent nagyot vallottak
Sokan biznak
Vigaságunk nagy volna

kezdetü versszakok Kájoninál hiányzanak. Egyébként teljesen egyezik. Szegedi Gergely 1569-iki énekeskönyvével összehasonlítva hiányzanak Kájoninál a 4., 5., 8., 9., 10.; a II. kiadásból ezeken kívül a 11. és 12. strófák.

27. „Christus fel - támada, Ki értünk ... Mindennek ...“
G. 167. V. 204. K. I. 243. II, Nincs meg. Batizi András éneke, Kájoninál a G. énekeskönyv szerint a végétől számítva a 3-ik

Igyen írja ezt fzent Márk kezdetű versszak ki van hagyva. Az utolsó versszak pedig így változik:

G.: Kérjük azért Atyánkat, K.: Kérjük Atyánk irgalmát
vegye - el rolunk haragját. Vegye - el már haragját.

28. „Christus Menybe fel - méné, Nékünk helyet . . . Űl Atyának“. G. 175. V. 212. K. I. 258. II. 197. V. 1566. 152. Sz. 1569. 112., 1579. 106., 1590. 161. Kéziratos Gyűjt. : 276., 277. I. B. XXIV.

Változások a nyomtatott szövegben:

2. verssz.: G.: és több tanítványinak.

K.: És a' több hiveinek. (rim miatt).

6. verssz.: G.: Néktek küldők mennyekből vigasztaló Szent Lelket és ti léfztek énnékem bizonságim ez földön.

K.: Vigasztaló Szent Lelket, Küldők Mennyégből Néktek: És ti lesztek énnékem, Bizonságim mindenben.

A versszakok száma egyezik, csak a példához hasonló javítások vannak.

29. „Christus ki vagy Nap és világ“. G. 268. V. 333. K. I. 532. II. 459.

Az 1592-iki Gönczi-féle kiadásban a szöveg fölött van: Hymnus ad Vesperas ex Latino.

A „Christe qui lux est et dies“ k. hymnus szabad fordítása. Prózai fordítása megtalálható a Thewrewk (133—134.) és a Lobkowitz kódexben (259—260. l.).

Lásd bővebben Frick i. m. 64. l.

30. „Christufnak hű Keresztyéni, Illik ezt“. G. 314. V. III. r. 26. K. I. 676. II. 573.

Változások:

6. vers G.: „és az Christusban hidgyetek“ helyett.

Kájoninál: „Minden jót cselekedjete“.

A G. énekeskönyve szerinti: „El hadgyatok minden gonofzt“ és „Ha ti ezekben maradtok“ kezdetű strófákat kihagyta. Többi részben teljesen egyezik.

31. „Christufnak Hivei, kik moft jelen vattok“. G. 319. V. III. 44. K. I. 723. II. 615.

Változások:

2. versszak:

G.: Az én beszédemet kérlek halljátok meg,
nagy szép valláomat mostan értsétek - meg,
Kik én halálomon keferedtetek - meg,
ezzel magatokat bátorítsátok meg.

K.: Az én beszédemet kérlek meg - halljátok,
A' kik halálomon látom izomorkodtok:
Vigasztaláitokra im vagy két izót mondok,
Ezzel magatokat meg - bátorítsátok.

Kájoni a G. énekeskönyv szövege szerint 9. versszakot hagy ki; de a „Minthogy rothadásra immár elérkeztem“ kezdetű strófa Kájoninál megvan, de a G. énekeskönyvéből hiányzik.

G. versfejeiből: CATHERINA ARASZORJSOMSZASZM. Úgy látszik az eredeti ének sok viszontagságon ment keresztül, s így a versfejek nagyon megváltoztak.

32. „Csak te - benned Ur Isten vagyon bizodalunk. G. 257. V. 320. K. I. 525. II. 453. V. 1566. 5. I. Sz. 1569. 146, 1679. 134, 1590. 193. B. LII.

Változtatások:

2-ik versszak:

G.: Légy vezérünk, kegyes Isten, légy erős Hadnagynk

K.: „ „ Szent „ és „ „

A 4.-ik strófa Kájoninál: „Plántály közzénk Ur Isten igaz fzeretetet“ kezdetével van kicserélve. Más részeiben teljesen egyezik.

33. „Csudálatos nagy bölcseseg, Hogy Isten az Embereken. G. 157. V. 195. K. I. 144. II. 107. V. 1566. 138. Sz. G. 1569. 98, 1579. 94, 1590. 145. B. XVI.

Az I. kiadásból a Gönczi-féle szöveg szerint a 2. 5. 8. 11. 12. 17. 19. 20. 21. 22. 25. 26. 27. 29. 33. 34. 36. 37; a II.-ből még ezeken kívül a 30. 31. 32. és 35. strófák vannak kihagyva az ének hosszúsága miatt. Többi részében alig van változtatás.

34. „David Profetának imádkozásáról.“ G. 13. V. 38. K. I. 590. II. 502. V. 1566. 55. I. Sz. G. 1569. 19, 1579. 19, 1590. 21. B. LXXXIX.

Kájoninál a végétől számított 1. 2. 3. 5. strófák ki vannak hagyva, a 4.-ik strófát pedig ilyen változtatással találjuk Kájoninál:

Szeg. G. és Gönczi szövege:

El ne idegenüllien felfeged en tőlem
tekints fogadafod noha nag' foc bűnem,
mert ha az pokolban veted az en lelkem,
nem lefzen ugy ennekem foha vigaffagom.

Kájoni szövege:

Ne - idegenülljön Felséged én - töllem
Tekints fogadafod, noha nagy fok vétkem:
Pokolnak torkából ments - meg az én lelkem,
Hogy Iltenségedet örökké fze mléllyem.

A Szegedi G. 1569. fölé van téve G. SZ. = Gregorius Szegedi.

A versfejekből a G. és Szegedi kiadásaiban olvasuk: DESzKAESzENEK.

A Bornemisza Ék.-ben csekély változást találunk. Pl. a fentebb idézett strófa utolsó sora: nem lefzen örömem foha vgy ennekem.

35. „Dicsiretet mondgyunk Ur Iltennek.“ G. 153. V. 90. K. I. 164. II. 118.

Kájoninál megvan a latin eredeti is: Hymnum dicamus Domino. Kájoni a magyar fordításban a 2.-ik versszakot kihagyta, de az első versszak a latin szöveg szerint Kájoninál teljesebb. A latin szöveg 4. és 5 versszakát Kájoni a magyar fordításban fölcserélte, a G. é. könyvében pedig a sorrend ugyanaz mint a latin szövegé.

36. „Drága dolog az Ur Istent dicsirni. G. 117. V. 146. K. I. 633. II. 538. Sz. G. 1590. 91.

„Mint az fejr és fzálangozó“ k. versszakot Kájoni elhagyta.

Hasonló javítások vannak mint:

G.: Az hegyeken völgyeken telekeken
Ó ád az barmoknak eledeleket,
az holló, fiaknak is éhségeket,
ő tölti - bé meg adgya kéréfeket.

K.: Hegyen, völgyön, és mezőben-valóknak,
Ó ád eledeleket a' barmoknak:
Ehségeket - is a' holló - fiaknak,
Bé - tölti; helyt adván kiáltásoknak.

Hasonló javítások.

37. „Ebredgyél - fel Világ bűneidből.“ G. 262. V. 324. K. I. 542. II. 466, Teljesen egyezik.

38. „Ez a Világnak fényessége, Eszmenteknek.“ G. I. r. 41. V. I. r. 22. K. I. 562. II. 477. Batthy. kód. 72. (Nyelvméltár XIV. k. 160.)

Változtatás:

3. vsz. G.: Te általad megváltattunk,
te általad szabadultunk,
te általad igazultunk,
te általad idvezültünk.

K.: Ur Jesus te vagy váltságunk,
Ellenségtől szabadságunk:
Te - általad igazulunk,
Es bődögságra juthatunk.

Többsi részén alig találunk változtatást.

39. „Elő emberek kik voltak, Most én - rajtam.“ G. 324. V. III. 46. K. I. 694. II. Nincs meg. Teljesen egyezik a két szöveg.

40. „Ember emlékezzél a' szomorú halálról. G. 293. V. III. 8. K. I. 660. II. 559. Sz. G. 1569. 189, 1579. 163, 1590. 288. B. CLXIII.

A G. énekeskönyvben az ének címe: Az halálról való emlékeztetés. Batizi Andr.

41. „Emlékezzél - meg Ember Istenedről.“ G. 323. V. III. 37. K. I. 697. II. 590.

Csak az utolsó versben van különbség:

G: Ditsiret légyen az Atya Istennek
K: Dicsiret légyen Menyben az Atyának.
(A rim kedvéért.)

42. Emlékezzünk mi hivek Urunknak haláláról. G. 161. V. 206. K. I. 158. II. 113. Sz. G. 1579. 97. 1590. 157.

Kájoni kevés javítással csak az első és még azokat a strófákat tartja meg, melyek épen Jézusnak a keresztfán mondott 7 szavára vonatkoznak.

43. Emlékezzél Ur Isten hiveidről. G. 204. V. 245. K. I. 542. II. 466. V. 1566. 181. Sz. G. 1590. 262. B. LVI.

Teljes egyezés.

44. Emlékezzél-meg te gyarló ember a' te Istenedről. G. 250. V. III. 37. K. I. 550. II. 474.

Javítások:

1. versben G: hálá adatlan te foha ne légy az ő jó - voltáról.
K: Hálá adatlan te foha ne légy az ő kegyelmeről.

Néhány ilyen javítástól eltekintve, melyeket a rim kedvéért tett Kájoni, a G. szövegével teljesen egyezik. Skaricza Máté éneke.

45. Erős várunk nekünk az Isten. XLVI. zsolt. G. 55. V. 64. K. I. 604. II. 511. Sz. G. 1569. 35. 1590. 40.

Skaricza Máté zsoltárfordítása Luther német szövegéből. Kájoni szövege teljesen megfelel a G. és Sz. G. szövegének, csak Kájoni a végére teszi a Szent Háromság dicséretét.

46. „Felséges Isten, néked jelentjük mi nagy . . .“ G. 81 V. 97. K. I. 620. II. 524. Sz. G. 1569. 51, 1590. 57. B. CXIII.

A G. énekes könyv szövegének „Te ízolgaidnak“, „Ki-onták fézllyel“, „Jelenteffek ki“, „Büntefd meg“ kezdetű strófái Kájoni-nál ki vannak hagyva. A meglevők teljesen egyezők.

Megtaláljuk még Szegedi Lénárt énekes könyv 173. l. is. Itten azok a versszakok, melyek Kájoninál nincsenek meg, szintén hiányzanak. Ebből következtethetjük, hogy közös forrásból vették át, csakhogy Sz. L. mint minden éneket, úgy ezt is átdolgozta.

47. „Felséges Isten, hozzád kiáltunk nagy keferúséggel“. CXXIX. zsolt. G. 107. 132. K. I. 628. II. 536. V. 1566. 99. I. Sz. G. 1569. 68, 1579. 66, 1590. 76. CXXVI.

48. „Haborusága David Királynak egykoron nagy vala.“ L. Zsolt. G. 60. V. 70. K. I. 605. II. 512. V. 1566. 75. I. Sz. 1569. 41, 1579. 38, 1590. 46. B. CIII.

Változás:

4. versszak: G: Templomodat
K: Szent Templomodat.

Az 1676. Kájoni kiadás megegyezik a G. és Sz. G. féle szöveggel, de a II. kiadásban Balás Ágoston kihagyta a 9. 11. 14. 16. versszakokat. Kájoninál a versfejekből: HARSIANI IMRÓH olvasható ki. A 4-ik versszak csak Kájoninál kezdődik S-el. (L. elébb.) Úgy látszik Kájoni helyesebbnek tartotta a Harsiani = Harsányi nevet, mint a többi énekeskönyv versfejeiben levő Hartiani nevet.

49. „Ha gondolod élő ember, te állapotodat“. G. 326. V. III. 38. K. I. 665. II. 564.

A G. szövegének a végétől számított „Oh mennyeknek földnek Ura“ kezdetű versszaka Kájoninál nincs meg.

Változások:

2. vers: G: Még is látod
K: Azt jól látod.

50. „Hallgass - meg minket Ur Isten keferves . . .” G. I. r.
31. V. I. r. 16. K. I. 152. II. 106. III. 98. Sz. G. 1590. 280.

Audi benigne Conditor k. hymnus fordítása, amint a G. énekeskönyve is megjegyzi. De Kájoninál a husvét előtti 40 napi bõjtről szól, amint tényleg a latin szövegben is van. A G. és a Sz. G. 1590. kiadásából azonban minden bõjtre való célzás ki van hagyva és más szöveggel pótolva. Valószínű, hogy Kájoni készítette az énekeskönyvében található szöveget a G. énekeskönyv szövegének felhasználásával a latin szöveg után.

Összehasonlítás végett érdemes közölni:

Latin szöveg:

Aude benigne Conditor,
Nostras preces cum fletibus,
In hoc Sacro jejunio
Fufas quadragenario.

Scrutator alme cordium,
Infirma tu fcis virium:
Ad te reverfis exhibe
Remissionis gratiam.

Multum quidem peccavimus,
Sed parce confitentibus:
Ad laudem tui Nominis,
Confer medelam longvidis.

Sic corpus extra conteri
Dona per abstinentiam,
Jejunet ut mens sobria,
a' labe prorsus criminum.

Praefata beata Trinitus,
Concede simplex unitas,
Ut fructuofa fint tuis
Jejuniorum munera. Amen.

Gönczi énekeskönyv szövege:

Halgafs - meg minket Ur Isten,
tekints reánk kegyelmeffen,
és ez jelen való napon,
Könyörgésünk hozzád jufjon.

Te vagy fzivek vizsgálója,
vefeknek által - látója,
jól tudod gyarló voltunkat,
és fok fogyatkozafunkat.

Ellened igen vétkeztünk
de légy kegyelmes minékünk,
mert mindnyájan el kell vesznünk
ha ingyen jól nem téfz velünk.

Emlekezzel - meg mi rolunk,
mert te teremtéfid vagyunk,
ditsóffegét fzent Nevednek,
kérünk ne add idegennek.

Vedd - el rólunk bûneinket,
őregbits bennünk az hitet,
hogy mi jó gyümölcsét annak
teremtsük néked Atyánknek.

Igy tégy velünk szent Háromság,
kitől árad minden jóság,
hogy az te fzent országodban,
réfzesüllyünk örök jókban.

Kájoni szövege:

Halgaís - meg minket Ur Íften,	Sokkal Uram meg - bántottunk,
Keferves könyörgésünkben,	De légyelmes mi - nekünk,
E' Szentséges fzenvedésben,	Es lelkünkben orvosságunk,
Negyven - napi böjtölésben.	Hogy mi szivból böjtölhefsünk.

Te látod Uram szívünket	Ur Íften engedgyed kérünk,
Tudod erőtlenségünket,	Kik teftünkben most böjtölünk,
Adgyad te - hozzád térőknek,	Hogy lelkünkben örvendezzünk,
Bocsánattyát bűneinknek.	Minden bűnt távol kerüllyünk.

Engedd - meg ezt fzent Ur Íften,
Szent Fiaddal egyetemben,
Hogy hafznos légyen mi - nekünk,
Az mi tefti - szenvedésünk. Amen.

51. „Hálaadásunkban róllad emlékezünk“. G. 228. V. 1566. 15. K. I. 541. II. 465. V. 284. Sz. G. 1569. 133, 1579. 130, 1590. 190.

A Kájoni kiadásaiban csak az utolsó versben van kis változtatás: „és uralkodol, dicső Szenteiddel“. Ezen éneket *Sztárai Mihálynak* tulajdonítják. Különös, hogy a versfejekben Sztárai neve nincs benn, holott minden többi énekében olvasható neve a versfejekben.

Ennélfogva kétségbe vonhatjuk, hogy ez Sztárai Mihály éneke, habár az 1554. váradí Ék. szerint a Stáraiának van jelölve. Szilády sem mond semmit erre vonatkozólan, (R. M. K. T. 5. k.) csak egyszerűen a többi Sztárai-féle költemény közé sorozza. Csak annyit említ, hogy „meg van még az 1579. évi énekeskönyv 130. l; az Akadémia Csonka énekeskönyv 142. lapján; Bornemisznál a LX. levélen, az első unitarius énekeskönyv 458 lapján stb. Kájoni II. kiad. 465. lapján.“ (348. l. XVII.).

52. „Hála tenéked Menybéli Szent Isten.“ G. 232. K. I. 533. II. 460.

A G. énekeskönyv kezdő sorában a „Szent“ szó nincs meg. A második strófa is Kájoninál az „én“ szóval bővebb.

53. „Halandó Emberek, kik most jelen vattok.“ G. 303. V. III. 17. K. I. 671. II. Nincs meg Sz. G. 1590. 293.

A G. utolsó előtti: „Ki végig meg-marad hitben“ kezdetű vsz. Kájoninál nincs meg.

Vátoztatás.

6. verssz. G: Az Chrifthus halála sem hafznál mindennek
fem érdemefeknek fem bűnben élőknek,
használ tsak az igaz hű kerefztyéneknek.

K: A' Chrifthus halála fem hafznál mindennek,
Hanem csak az igaz hű keresztyéneknek,
Kik igaz Hit - által fok jót cselekefznek.

Többi részében alig van változtatás.

54. „Halgafs - meg minket Ur Iften, tekints reánk.“ G. 263.
V. 325. K. I. 543. II. 467. Sz. G. 1590. 280. B. CCIII.

G. énekeskönyv 2.-ik: „El - hatalmaztak“ kezdetű versszaka
Kájoninál nincs meg.

3. verssz. G: Mutasd meg kegyességedet

K: Mutasd meg te jó - voltodat. (rim miatt.)

A végén a Szent Háromságról szóló dicséret is változik.

55. „Jarúllunk mi az Iftennek Szent Fiához.“ G. 189. V.
223. K. I. 544. II. 468.

A XVII. század elején kiadott unit. énekeskönyvben az
unitariusok hitvallása szerint meg van változtatva. Kájoni szövege
a G. énekeskönyv szövegével teljesen egyezik.

56. „Jer dicsirjük az Istennek Fiát.“ G. 201. V. 244. K. I.
162. II. 117. Sz. G. 1569. 130, 1579. 123. 1590. 179. B. LXXXVII.

A Szegedi Gerg. és Gönczi énekeskönyv szerinti: „Terem-
ténnek te előtte valál (4. versszak.), Ábrahámnak (10 versszak.)
Te vagy nekünk (16. versszak.), Oh Iftennek drága (18. versszak.)
Lám te tftben (29. versszak.) kezdetű strófákat Kájoni kihagyta.
A II. kiadásban ezeken kívül még a 15. 17. 19. 20. 21. 22. 24.
26. 27. 28. 30. versszakok nincsenek meg. Ez az ének Batizi
Andrástól származik.

(Dézsi L: Lyrai költ. tört. I. r.)

57. „Jer örvendezzünk az Ur Istennek. XCIV. zsolt. G. 90.
V. 125. K. I. 625. II. 531. (Huszár Gál éneke).

3. verssz. G.: Mert az Jehova a mi nagy Istenünk

K.: Mert az Ur Iften a' mi Istenünk.

„Jer hajtsunk fejet“ (6. verssz.) és „Mert tsak ő az“ (7.
verssz.) kezdetű versszakok Kájoninál nincsenek meg.

58. „Jesus füzületék idvességünkre“. G. 139. V. 175. K. I. 53. II. Nincs meg. Sz. G. 1590. 1590. 141.

A versfejekből: IESVS olvasható ki.

59. „Jesus Chriftus mi kegyelmes hadnagyunk“. G. 234. V. 291. K. I. 546. II. 470.

Kájoninál csak öt versszak van meg. A G. énekeskönyvében 11. versszak van. Ebben a versfejek betűi: IBEREKJNVS Sz. Kájoninál csak az IBEJSz betűk versszakai találhatók.

60. „Iesus Chriftus Iften fia, Mindeneknek ki vagy bírása“. G. 316. K. I. 678. II. 575. Sz. G. 1590. 297.

G. énekeskönyvben így kezdődik: Jefus Chriftus Ur Iftennek fia.

G. énekeskönyv versfejeiben: IOANNES SJDERJVS olvasható.

Kájoninál a második E betűnek megfelelő strófa hiányzik. Egy-két szó változtatástól eltekintve egyezik.

61. „Idvez - légy Chriftus, e' Világnak Ura, Atya Iftennek...“ G. I. rész. 75. V. I. r. 45. K. I. 561. II. 480. Bath. kód. 73., 74., 75., 76. l. (Nyelvemléktár XIV. k. 161. l.).

A G. énekeskönyv szerinti 5., 6., 7., 8., 10., 11., 12., 14. versszakok Kájoninál hiányzanak, a többiben kevés változás. A G. szövege egészen megfelel a Bath. kódex szövegének.

62. „Igaz Biró nagy Ur Iften“. G. I. r. 65. V. I. r. 38. K. I. 558. II. 445. Bath. kód. 117., 118. l. (Nyelvemléktár XIV. k. 184. l.). (Lásd „A' Nap fel-jövén immáron“ k. ének magyarázatát ugyanezen rész 3. szám alatt).

1. verssz. G.: Reggelt Napfénnel derítéd...
K.: Reggelt Nap - fennel el - kezdéd.

2. verssz. G.: Oltsd - meg patvarinknak tűzét
K.: Olts - meg haragunknak tűzét.

63. „Imádunk mi téged Szent - Háromság“. G. 185. V. 223. K. I. 290. II. 226. Sz. G. 1569., 166., 1590. 213. B. XXXIX.

Ez az ének eredeti szövegében a protestansok üldözéséről szól. A Kájoni szövegét tekintve a legfeltűnőbb változtatást ebben az énekben találjuk. Ennek pedig magyarázatát a hitvallások különböző voltában kereshetjük. Kájoni énekeskönyve két első kiadásában az első versszak teljesen, a második tartalmilag

egyeznek, de már a szavak nem ugyanazok. Az ének többi része egészen különböző tartalmú s a Kájoni kiadásában két strófával bővebb. A Szegedi G. és Gönczi-féle szöveg a protestánsok üldözéséről panaszkodik, s kéri Istent, hogy tegye erősökké őket a hitben.

A Kájoni-féle énekeskönyvben az első és második strófa tartalmának megfelelően tovább is a Szentháromságot: az Atyát, Fiút és Szentleket dicsőíti. Valószínű, hogy az első két versszakot kivéve a többi Kájoni maga írta, illetve fordította. Amint a kéziratos nagy latin-magyar hymnus gyűjtemény tartalma mutatja, a 8. lapon volt egy ilyen kezdetű ének s valószínű, hogy ez volt az. De sajnos, a gyűjtemény első 22. oldala elveszett s így nem lehet összehasonlítani a Kájoni kézírásával.

Különben a két kiadás közt is annyi különbség van, hogy az első kiadásnak 8-ik versszaka ki van hagyva a II. kiadásból s viszont az I. kiadásban nincs meg a II. kiadás 5-ik versszaka. J. B. kód. 22—34.

64. „In dulci jubilo, Zengjen vig ének - szó“. G. 144. K. I. 47. II. Nincs meg.

A Jancsó B. kódexben az első sor így van:

In dulci jubilo, vigan énekellyünk.

A G. és Kájoni első versszaka egyezik, valamint a 2. és 3-ik is. De a G. énekeskönyv 4. verszaka: „O Patris bonitas! O Fiúnak engedelme, Mi mind el - vefztünk volna, per nostra crimina, De ő nekünk meg - nyerte Coelorum gaudia, Eja qualia, Eja qualia. Kájoninál így kezdődik:

Mater et Filia, A' szép Szüz Maria, Mi mind el - vefztünk volna stb. tovább egyezik.

65. „Jövel Szent Lélek Ur Isten, Ki Atyával vagy egy Isten.“ G. I. rész 52. V. I. r. 28. K. I. 270. II. 207. Batth. kód. 88. 89. 90. I. (Nyelvemléktár XIV. 168. I.) B. XXXII.

A G. és a B. k. szöveg szerinti 7. és 8. versszakok Kájoninál hiányzanak.

66. „Jövel Szent Lélek Isten, Tarts - meg minket igidben.“ G. 192. V. 233. K. I. 553. II. Nincs meg. V. 1566. 176. I. Sz. G. 1590. 170.

Kájoninál minden versszak végén ismétlődik:

Irgalmazz nekünk. Egyébben teljesen egyezik. A Huszár Gál Énekeskönyve szerint Szegedi Istváné.

67. „Jövel légy velünk Ur Isten, Segély - meg.” G. 235. K. I. 562. II. 482.

I. versszak végén: G: háborgat minket hitünkben
K: „ „ földünkben.

Pár kisebb különbség. Az utolsó versszakot Kájoni a Szent Háromság dicséretével cserélte fel.

68. „Jövel Népek meg - váltója.” G. I. rész. 17. V. I. r. 10. K. I. 58. II. 68. III. 65. Catthy. k. 19. 20. (Nyelvelmléktár XIV. k. 135. l.)

2. versszak G: Szűznek méhe virágozék, de nem férfiui magtól.
K: Szűznek méhe meg-virágzék, De nem Férfiu véréből.

A G. szövegével többi részben teljesen egyezik.

A III. kiadásban átdolgozva találjuk, de 2. versszakkal bővebb, mint az I. II.-ban.

69. „Irgalmaz Ur Isten immáron én - nekem.” G. 68. V. 81. K. I. 610. II. 517. Sz. G. 1569. 45, 1579. 41. 1590. 50. B. CVI.

A Szeg. G. és G. énekeskönyv versfejeiben: ISTVAN DEAK KESzE. Kájoni énekeskönyv I. kiadásában a D. betű versszaka kihagyva; a II. kiadásban a 3. 4. 5. 7. 11. 12. 13. 14. strófában változtatás van.

70. „Istentől választott népek.” G. I. r. 7. V. I. r. 6. K. I. 24. II. 23. Bath. kód. 21. 22. 23. (Nyelvelmléktár XIV. 136. l.)

3. verssz. G.: Mig az Prophéták által szólt.
K.: Mint az Prophéták által szólt.

A G. és K. énekeskönyvében a B. kód. hetedik strófája ki van hagyva. Ebből is világosan látjuk, hogy Kájoni a G. énekeskönyvet használta. Ugyanigy meg van az említett Unitárius énekeskönyv 50. lapján.

71. „Istenünkhöz fohászkodgyunk, Könyörgést hozzá.” G. 245. V. 306. K. I. 524. II. 452. V. 1566. 114 l. Sz. 1590. 277. B. CXXXVII.

Szeg. G. énekeskönyvében úgy találjuk, mint a G. félében. Kájoni énekeskönyveiben több változtatás van:

I. vers.

G: Istenünkhöz foházkodván K: Istenünkhöz foházkodgyunk:
 könyörögiünk efedezvén Könyörgéft hozzá bocsáflunk,
 panaszunkat nagy óhajtván Nyavalyánkban fel-kiáltunk,
 befzéllyük - elő nagy firván Szent Felségénekígyfzöllunk

Azokat a részeket, melyek a protestantizmusra céloznak,
 Kájoni megváltoztatta. Pl.

G: Nevely minket az életben K: Nevely minket ez életben,
 nevednek ifméretiben, Nevednek ifmeretiben:
 ne hadgy minket az vakságban Es tarts-meg igaz Hitünkben,
 az elébbi tévelygésben. Atyafiú fzeretben.

Kájoninál a G. énekeskönyv utolsó előtti versszaka: „Ezért
 örök” stb ki van hagyva.

A Váradi 1566. Ék. szövegével a Gönczi Ék. szövege telje-
 sen egyező.

72. „Isten Hivei a' kik vattok, Chriftusban kik igazán biztok”.
 G. 308. V. III. r. 21. K. I. 672. II. 570. B. CCLI.

A G. énekeskönyv versfejeiben: IESUS VITAD.

Kájoninál a V. betű versszaka ki van hagyva, az I. betűé
 pedig ily változással van meg:

G.: Inkább ő néki hálát adgyunk.

K.: Azért „ „ „ „

73. „Kérlek, és intlek mostan tégedet”. G. 249. V. 312. K.
 I. 725. II. 626. V. 1566. 19. I. B. LXX.

Az utolsó előtti versszak változása:

G.:

K.:

Ennek okáért intlek tégedet	Kérlek, és intlek azért tégedet
Isten képeré ékefittetett	Isten képeré ékefittetett,
oh emberi állat,	Emberi nemzetség:
siefs és vífely igen nagy gondot	Vífelly moft gondot itilet napján
itilet napjáról; Mert el-jó...	hogylehessen mentség. Mert el-jó.

Az 1566. váradi énekeskönyv szövege szerint „Ezt nyílván
 hidgyed” (5. vsz.) és „Nam meg bocsátál Magdalenának” (12.
 vsz.) kezdetű vszakok Kájoninál ki vannak hagyva.

74. „Keresztyének kik e' földön lakoztok”. CXII. Zsolt. G.
 97. V. 119. K. I. 626. II. Nincs meg. V. 1566. 92. I. Sz. G.
 1569. 60, 1579. 59, 1590. 69. B. CXX.

A végétől számítva a 4. verssz. kezdete:

G.: Az meddőket az Ur Isten meg - áldgya
K.: A' magtalant az Ur Isten meg - áldgya.

Kájoni kihagyta az utolsó előtti következő verset:

„Az érdemes szenteket ő utállja,
az kép - mutatókat is kárhoztattya,
az félelmes sziveket vigasztallja
menyörzég boldogságát nékik adgya.

75. „Könyörgünk néked Istennek Szent Fia“. G. 224. V.
279. K. I. 544. II. 468. Sz. G. 1590. 270.

76. „Láfd meg Uram én igyemet“. XLII. zsolt. G. 49. V.
61. K. I. 601. II. 509. Sz. G. 1590. 110.

A G. énekeskönyvben a vers elejére van írva: Tolnai Bálinté.

A G. énekeskönyv versejeiben; LITEMMEAMDITsEPTA
ODEVS.

Kájoni több helyen változtatott, pl.

3. vers. G.: Te vagy mindenben fejitőm,
hílzem meg szabadít te kegyelmeffeged.

K.: Te vagy mindenben fejitőm,
Es meg - szabadítasz, mert vagy én Teremtőm.

77.- „Magas hegyén im az olaj - fának“. G. 279. K. I. 197.
II. 153. III. 147.

A Breviarium Rom. nagyhéti leckéi után mondatni szokott
responsoriumok: In monte Uliveti.

Ez nagyon érdekes: A breviariumban a nagyhéten mon-
datni szokott Jeremiás siralmak egyes szakaszai után, jobban
mondva a „Breviarium Romanum“ nocturnusainak egyes leckéi
után levő respensoriumok a Günczi énekeskönyvben egy hosszú
énekben vannak feldolgozva. Kájoni ezen hosszú éneket a res-
ponoriumok szerint külön választja és a G. szövege szerint fel-
dolgozza. Kájoninál több versszakot találunk, mert bővíti. A G.
énekeskönyvben a végén levő Szt. Háromság dicsőítő strófát
Kájoni minden resp. végére oda teszi. De ez is javítva van.

A III. kiadásban át van dolgozva. Székelyföldön az I. II.
kiadás szövege annyira meghonosodott, hogy legtöbb helyen ma
is nem az 1805.-iki kiadás szövegét énekelik, hanem az I. II.

kiadás szövegét, mely az. I. II. nyomtatott kiadás hiányában kéziratokban forog közkézen.

78. „Mar el - mégyek az örömben, Paradicsomnak kertiben“.

G. 321. V. III. r. 41. K. I. 685. II. 582.

Versfejekben: MIKLOS DEAK DOLGA.

Egy-két szó változtatás van Kájoninál. Pl.:

3. verssz.: G.: Kerefztyénségnek jutalmát.

K.: Kerefztyén Hitnek jutalmát.

79. „Meg - tellyefité az Atya Isten, Szent igiretét ...“ G.

146. V. 181. K. I. 98. II. 74. B. XV.

A G. énekeskönyvben minden versszak végén ismétlődik: Uj efsztendőben mi vigadgyunk, Születet Jefuſt mi imádgyuk. *Kájoninál* pedig az első versben csak: Uj efsztendőben mi vigadgyunk, a másodikban: Született Iefuſt mi imádgyuk. És ezután így felváltva ismétlődik.

A versfejekből MICHAEL TVBA olvasható ki, de a Gönczi énekeskönyvben a B.-nek megfelelő vers hiányzik, ami arra mutat, hogy Kájoni másunnan vette, nem a Gönczi énekeskönyvéből.

80. „Meg - nyomorodván ellenségítől Szent Dávid“. X. zsolt.

G. 15. V. 18. K. I. 581. II. Nincs meg. (R. M. K. T. 75. l.) Sz.

G. 1590. 106. Megvan az 1590. Gönczi féle énekeskönyv 106.

lapján s ettől kezdve a Gönczi féle gyűjtemény minden kiadásában. (R. M. K. T. V. k. 343. l.)

1. vers: G: hogy fegedelmet földön magának fenkitől nem látá.

K: hogy fegedelmet földön magának fenkitől nem várna.

Versfejekben: MICHAEL STARIVS FECIT.

Kájoninál a második S-re eső vers hiányzik.

81. „Meg - halgaffad az én imádságomat. LXIII. Zsolt. G. 70.

V. 85. K. I. 613. II. 519. (R. M. K. T. 5. köt. 97. l.) Sz. G. 1590.

116. B. CVII.

A II. kiadásban öt strófa ki van hagyva.

Változások:

3. vers. G. Tsalárdoknak ő titok tanátsokkal,
tanátskoznak álnok gondolattyokkal
ronts - el és oľfalmazz engem azoktul
és azoknak az ő álnokságoktul.

K. Csalárdkodnak ő titok tanácsokkal,
 Tanácskoznak álnok gondolattyokkal;
 Meg - oltalmazfz engem igazságoddal,
 Ne - ártsanak nékem hamiságokkal.

Versfejekből: MICHAEL STARINUS.

82. Megértések Kerefztyének, kiknek Christus . . . G. 308.
 V. III. 22. K. I. 672. II. Nincs meg. B. CCLII.

A versfejekben G: MITsHMEL TUBAA
 K: MICEMEL TUBAA.

A szöveg változtatás miatt így nem maradt meg a versfejekben: MICHAEL TUBA.

83. „Mely igen jó az Ur Iftent dicsírni.“ XCI. zsolt. G. 86.
 V. 105. K. I. 623. II. 528. R. M. K. T. V. k. 102. I.

Változások:

2. versszakban: L. igazsagod es ejel kiáltani
 K. Igafságot felölled kiáltani.

Versfejekben: MICHAEL STARINUS.

Az N betűs versszak kihagyva K.-nál s az V betűs meg van változtatva.

„Ur az Iften, igaz minden dolgában“ kezdetű vers helyett a G. énekeskönyvben így van:

Valláft téfzen minden emberek előtt,
 hogy az Iften igaz mindenek előtt,
 hamiságot foha nem tselekedött,
 mint kősziklan ad ő nagy erőffégőt.

84. „Mennyből az Igé le - jöve, Kit Iften . . .“ G. I. r. 4. V.
 I. r. 4. K. I. 23. II. 21. Batthany. kód. 7. 8. I. (Nyelvemléktár XIV. k. 128. A Kájoni szövege a B. K. szövegéhez viszonyítva kevés változást mutat. A G. énekeskönyv 1654-iki lőcsei kiadásával azonban nem tudtam összehasonlítani, mert a 3. és 4. lapot magában foglaló levél hiányzik.

85. „Menyből jövők moft hozzátok.“ G. 126 V. 155 K. I. 54.
 II. 37. Teljesen egyezik.

86. „Menybéli nagy Iften, hozzád kiáltunk.“ G. 245. V.
 307 K. I. 546. II. 470.

1. vers. G: nints hová lennünk
 K.: nincs hová fognunk.

2. vers: G.: mennyi vezedelem vagyon fejünkön
K.: mennyi vezedelem támadt rajtunk fel.

„Tsak keferőség” kezdetű (4.) versszak Kájoninál ki van hagyva.

A rim miatt Kájoni így változtat a 3. versszakban:

G.: Mint a bú ár - vizek ugyan áradnak,
rettegés - félelem, fizetés rajtunk,
fem éjjel fem nappal nints békefégünk.

K.: Mint a' bó ár - vizek ugyan áradnak,
Rettegés, felelem, el - nem távoznak,
Sem éjjel, fem nappal békét nem hadnak.

87. „Mennyei Király füzleték, Ur Chrifthus nekünk adaték”.
G. 145. V. 179. K. I. 97. II. 72. III. 68.

A III. kiadásban 8. versszak hiányzik. A meglévők is át vannak dolgozva.

88. „Menynek és földnek nemes Teremtője”. G. 255. V. 317. K. I. 547. II. 471. V. 1566. 3. l. Sz. G. 1569. 144, 1590. 191. B. LI.

G.: „Halgafts - meg minket kegyelmes Istenünk” kezdetű versszak Kájoninál ki van hagyva. Többi részben egy két szó változás. Pl.

Utolsó előtti versben: G.: az te feregednek.

K.: a' te népeidnek.

89. „Mi Atyánk Atya Isten, Vezérünk Fiu Isten”. G. 124. V. 154. K. I. 59. II. Nincs meg. R. M. K. T. 5. köt. 109. l.

Versfejekben: MICHAEL. Kájoninál a C. betűre eső „Tsu-dálatos nagy efet” kezdetű versszak hiányzik.

90. „Mi dicsirjük e' mái napon, Nagy tífzteliséggel”. G. 151. V. 187. K. I. 111. II. 85.

Különbég: 1. verssz. G.: nagy tífzta fízvvel az mi Urunkat.

K.: Nagy tífzteliséggel a' mi Urunkat.

Kájoni énekeskönyvében 23 versszakból áll, míg a G. énekeskönyvében csak 18-at találunk. Mivel tehát 5 strófával bővebb a Kájoninál található szöveg, azt kell felvennünk, hogy vagy maga Kájoni bővítette ki, vagy pedig, ami a legvalószínűbb, egy más régebbi énekgyűjteményből vette át. Erre enged következtetni a Kájoni felírása: Más régi ének.

91. „Mi kegyes Atyánk, kit vallunk Hitünkben“. G. 197. V. 241. K. I. 537. II. 462. V. 1566. 32. I. Sz. G. 1569. 161., 1579. 143., 1590. 208. B. XCV.

A „Miatyánk“ feldolgozása. A két féle szöveg teljesen egyezik.

92. „Mikor Dávid vala keferűségben“. G. 26. V. 33. K. I. 587. II. 499. Sz. G. 1579. 187. R. M. K. T. 82. I.

Versfejeiben: MICHAEL FECIT.

Kájoninál az L. és T. strófája hiányzik. Utóbbi helyére a Szentháromság dicsérete van téve.

93. „Mikoron Dávid Saul - előtt futna. XXXIII. zsolt.“ G. 38. V. 48. K. I. 597. II. Nincs meg. Sz. G. 1569. 25., 1579. 24. B. CXXXIII.

A versfejekben: MAGOCI GASPAR olvasható ki.

94. „Mikor Senakerib a' Jerusalemet“. XLV. zsolt. G. 54. V. 63. K. I. 603. II. 510. Sz. G. 1590. 115.

Versfejekben: MANMONIANASz EEE.

Változtatások:

3. versszak. G.: és az földnek ugyan ingani kezgyenek,
kik tenger közepin vízbe földetnek.

K.: Es a' föld részei ingani kezgyenek
Nem fel femmit, kinek lften reménségek.

A 4-ik: „Mint az meg - haragutt ízél - veszek“ kezdetű versszak Kájoninál nincs meg.

A G. 7-ik és Kájoni 6-ik strófájában ilyen változtatást találunk.

G.: Im futkofnak igen lattuk az hitlenek

K.: Im fel - fuvalkodtak moft a' hitetlenek.

Kájoninál még a G. énekeskönyvben levő 3 utolsó strófa is elmarad, de Kájoni utolsó versszaka a G. énekeskönyvben nincs meg. Így kezdődik: „Adgya a' Mennyei Angyalok Istene, kinél kellemetes Szent Fia érdeme“ stb.

95. „Mikoron Dávid nagy búsultában“. LIV. zsolt. G. 66. V. 79. K. I. 608. II. 515. R. M. K. T. 4. köt. 48. I.

Versfejekben: MICHAELVEC KECsKEMETI.

A V (U) betűs versszak második fele ilyen változással:

G.: fűlemmel való káromlásokat,
igazság ellen fel - támadásokat.

K.: Fűlemmel hallok ő beszédeket,
Igaítség - ellen ő végezéseket.

Utolsó 2. sor:

G.: melyből az hivek keferűségben
vigasztalásért fzerzék így versekben.

K.: Kérjük az Istent igaz Hitünkben,
Hogy velünk légyen minden szűkségünkben. Amen.

96. „Mikor Christus Bethlehemben, Születék a' fzegénységben“. G. 149. V. 184. K. I. 102. II. 80.

Változások. 1. strófa: G.: szűlettetik fzegénységben.

K.: Születék a' fzegénységben.

4. strófa: G.: Támadattól ő tsillaga.

K.: Napkeletről ő Csillaga.

Az ének vége felé a G.-féle szöveg „Sirván fzegények“ és „Ur Jესusért őletének“ kezdetű versszakok Kájoninál nincsenek meg.

A G. énekeskönyv versfejeiben: MATTHEUS SZENTGRACIAN olvasható ki. Még ezen versfejekon kívül még 13. versszak van, de a versfő betűinek tovább nincs értelme. Kájoninál meglehetősen sok változtatást találunk s így a versfejek sem adnak értelmet.

97. „Mikor fzent Dávid kegyetleneknek“. G. 88. V. 106. K. II. 529. I. kiadásban nincs meg.

A G. énekeskönyv versfejeiben: MICHAEL STANIVS CONTRA IMPIOS. Kájoni énekeskönyv II. kiadásában átdolgozva és hét strófával megrövidítve találjuk.

98. „Mindeneknek teremője, Es hiveknek éltetője. G. I. r. 6. V. I. r. 5. K. I. 25. II. 22. Batthyányi kódex 11., 12., 13., I. (Nyelvemléktár XIV. k. 131.). „Conditor alme fiderum“ kezdetű hymnus fordítása.

A Batthyányi kódex szövege 11. strófából áll, a G. énekeskönyve 9 strófából.

Kájoninál csak 6 versszakot találunk, mint az előtte levő latin szövegben is.

Kájoni első kiadásában a G. énekeskönyvből: Te vagy Jákób lajtorjája, Te Noe bárkájának ajtaja, Te igédnek ellenfégét kezdetű versszakok nincsenek meg. A második kiadás szövegének gondolatmenete ugyanaz, de úgy a latin, mint a magyar szöveg más változat.

99. „Mindenható felséges Atya Ur - Isten.” G. 278. K. I. 535. II. Nincs meg.

Egy-két szó változtatástól eltekintve egyezik a G. énekeskönyv szövegével.

100. „Mindenkoron áldom az én Uramat. XXXIII. zsolt.” G. 36. V. 45. K. I. 504. II. 504. Sz. G. 1590. 27. R. M. K. T. 88. B. XCVII.

Versfejekben: MICHAEL STARJNVS FACIEBAT.

101. „Minden népek örülvén tapfolyanak.” XLVI. G. 56. V. 65. K. I. 604. II. 511. V. 1566. 69. I. Sz. G. 1569. 36, 1579. 41. B. XCIX.

G. énekeskönyv szövegének 3. 4. 5. versszaka Kájoninál nincs meg.

Változtatás:

2. vers. G: Es felfeges Király ez fzéles földön

K: Felséges király föld - kerektségében

(Rim miatt.)

6. vers. G: Es ízörze ő minekűnc örökfeget, az Iacob áldomafat es fzeplegét.

K: A' Jákób örökségét meg-igirte, Hogy minden fzeplegésével miénk lenne.

Többi része teljesen egyezik.

102. „Minden állat dicsir Ur Isten tégedet.” CXLIII. zsolt. G. 112. V. 139. K. I. 629. II. 536. Sz. G. 1590. 103. B. CXXVIII.

103. „Mondgyatok dicsiretet, Kerefztyének az Ur Istennek.” G. 265. V. 328. K. I. 534. II. 461.

Ebben az énekben Kájoni a rossz rimeket sem javította ki, amint legtöbbször másutt megtette.

104. „Moftan ő Szent Lélek Isten.” G. I. r. 65. V. I. r. 37. K. I. 558. II. 445. Batthy. k. 116. 117. I. (Nyelvemléktár XIV. k. 184. I.) Lásd ezen rész 3. sz. a. levő szövegösszehasonlítást!

105. „Moftan hozzád fel - kiáltok felséges Ur Isten.“ XXVII. zsolt. G. 28. V. 35. K. I. 588. II. 500. R. M. K. T. 5. k. 83. B. LXXXVIII.

A G. szövegének versfejeiben: MICHAELE.

Kájoninál az első E helyett A-t találunk (Azert) és az utána következő L helyett M-t (Mert.)

106. „Moftan kik itt jelen vattok, Koporsóm - mellett.“ G. 325. V. III. 40. K. I. 696. II. Nincs meg.

107. „Nagy bánatban Dávid mikoron vala.“ XXXVII. zsolt. G. 44. V. 56. K. I. 599. II. 506. V. 1566. 62. I. Sz. G. 1569. 28, 1579. 26, 1590. 32.

A G. énekeskönyvében felírása: Gregor. Szeged. A Szegedi énekeskönyv 1569. kiadásában G. SZ.

Változás:

4. versszak 2.-ik fele.

G: fok nyilakkal annyira el-taglottak,
femmi épséget teltemben nem hadtak

K: Sok nyilakkal annyira el-febhtettek,
Semmi épséget teltemben nem lelek.

108. „Nagy hálá - adással magafztallak téged én Istenem.“ CXLIV. zsolt. G. 114. V. 141. K. I. 631. II. Nincs meg. V. 1566. 103. I. Sz. G. 1569. 73, 1579. 72, 1590. 81. B. CXXIX.

Egy - két szókülönbség.

Versfejekben: NOIMOPVS FRANCISCI NEMETI.

109. „Ne hadgy el - efnem felséges Isten keferúségemben.“ G. 260. V. 321. K. I. 522. II. 450. Sz. G. 1579. 179. B. CCXXVII.

Versfejekben: NAGY BANCAI MATJA.

Egy - két szó változás van csak.

Ugyanezen éneket megtaláljuk a Szilády: Régi Magyar Költők Tára 4.-ik kötetének 41.-ik lapján, azzal a különbséggel, hogy az utolsó versszak, melyben szerzésének ideje is olvasható, a Kájoni énekeskönyvben a Szentháromságról való dicsérettel van felcserélve. Ugyanezt találjuk a Gönczi énekeskönyvben is. Szerzésének ideje 1575. Pünkösdi havának első hete.

A Bornemisza Énekeskönyvben az utolsó versszak csak egyszerűen el van hagyva pótlás nélkül.

110. „No Földnek minden Népei, Egnek dicsóúlt.” G. 156. V. 194. K. I. 154. II. 112.

111. „Ol áldott Atya Ur Iften, ki uralkodol Mennyégben.” G. I. r. 81. V. I. r. 53. K. I. 561. II. 481. B. k. 137. 138. l. (Nyelvemléktár XIV. K. 196.)

A versszakok száma egyezik mindenütt. A G. énekeskönyv szövege a B. kódex szövegének átdolgozása, mely átdolgozott szöveget Kájoni csekély változtatással átvett.

112. „Oh Jესus mi Idvezitőnk, kiben vagyon.” G. 174. V. 211. K. I. 245. II. 188.

Változtatás:

1. verssz. G.: és nagy halált ízzenvedél
K.: kint és halált ízzenvedél.

4. verssz. G.: értünk válladra fel - vőd
az mi adoffáginkat.

K.: Erettünk eleget től,
Szent Atyádnak kedvéből.

113. „O mely igen rövid vólt lám e' Világ.” G. 237. V. 295. K. I. 549. II. 473. Sz. G. 1569. 194, 1590 233. BCXLVII.

4. verssz. vége G.: az Iftennek nem gondol intésével
K.: Az Iftennek nem gondol haragjával.

(Rim miatt változtat.)

114. „O Mennyeia nagy bóldogság.” G. 226. V. 281. K. I. 545. II. 469.

A G. szövegének 7. 8. 9. strófája Kájoninál hiányzik.

115. „O Mennyeknek fenyeffege, Es Szenteknek dicsőffege.” G. I. r. 72. V. I. r. 43. K. I. 560. II. Nincs meg. Batth. K. 122, 123. (Nyelvemléktár XIV. K. 187.)

A Batth. kódexben „Oh felfeges aldot kiral”-sorral kezdődik, de ettől kezdve minden sorban világosan kitűnik, hogy a Gönczi Énekeskönyv szövege nem egyéb, mint a Batth. kódexben levő szövegnek átdolgozása, jobb versbe szedése. Ezt vette át Kájoni. A Kájoni énekeskönyvében a 4. és 5. versszak hiányzik.

116. „Oh te meg - halandó Emberi - Nemzettség.” G. 292. V. III. r. 7. K. I. 659, II. 559. Sz. G. 1590. 283. B. CCL.

117. „Örök Isten figyelmezzél az én segítőfélgemre.” LXIX. zsolt. G. 75. V. 89. K. I. 616. II. 521. V. 1566. 79. I. Sz. G. 1569. 46, 1579, 42, 1590. 52, B. CX.

2. vers. G.: Mind meg-fzégyenültfeffenek és meg- gyaláztaffanak,
Kik kerefik én lelkemet el - vefzteni akarják.

K.: Meg- gyaláztaffanak azok, és meg- fzégyenüljenek,
Kik kerefik én lelkemet, azok mind el - vefzfzenek.

Még csekélyebb változás a többi részben.

118. „Örüllyetek az Istenben, Szólgállatok vig . . .” G. 91. V. 111. K. I. 626. II. Nincs meg.

G.: örüllyetek az Istenben, szólgállatok őt örömben, valakik vadtk ez földön, gyüllyetek vigan eleiben.	K.: Eörüllyetek az Istenben, Szólgállatok vig örömben: Egész föld kerekfégében, Gyüllyetek mind eleiben.
--	---

Ehhez hasonló változtatásokat még találunk Kájoninál. Versszakok számai is egyezők.

119. „Pünköst napja bé - telvén, Jerusálemben lévén . . .” G. 180. V. 217. K. I. 267. II. 204. Sz. 1590. 164.

3. vers G.: Az zendülés jele lön, eljövő fzent Léleknek, és bé - tólté az házat, hol vefzteg ülnek vala	K.: A' zendülés jele lön, Hogy a' Szent Lélek el-jön: Es a' házat bé tólté Melyben hieit lelé.
--	---

120. „Regi Pünkóftnek idején, Jöve Sionból . . .” G. 181. V. 219. K. I. 269. II. 205.

A 4. versszak. „Világ hallá (fzozattyokat” Kájoninál nincs meg.

221. „Saulnak a' Dávidhoz jó fzerelme.” LXII. zsolt. G. 69. V. 83. K. I. 612. II. 518.

G. énekeskönyv versfejeiben: STsARITsEVS MATTHEJEE.
Ts.=Cs. Tehát: Scariceus Matthejee.

Kájoninál az R. és I. betűk versszakai és a végétől számított 4.-ik, nincsenek meg.

122. „Sok nyavalyánkban Atyánkhoz kiáltunk.” G. I. r. 68. V. 95. K. I. 559. II. 479. Batth. k. 148. 149. I. (Nyelvemléktár XIV. k. 202.)

A Batth. k. szövegének 4. 6. 7. 8. versszaka hiányzik G. és K. é. könyvében. Kájoninál ezen kívül nincsenek meg a G. é. k. 4. 7. 8. 9. versszakok.

123. „Sok jó-téteményén nagyon csudálkozván.“ LXIV. zsolt. G. 72. V. 86. K. I. 615. II. 520. R. M. K. T. 99. I. B. CVIII.

II. kiadásban változtatva.

Versfejekben G. é. k.: STARINVS FETsJT

K. é. k.: STARJNV FECJT

Kájoninál az S. betű verse ki van hagyva.

124. „Sokan vannak most - is olyan emberek.“ XIV. szolt. G. 21. V. 25. K. I. 584. II. 497. R. M. K. T. 5. k. 79. I. B. CCXXXII.

Versfejekben: G: STARJNUSIE.

Az N. betű versszaka Kájoninál nincs meg.

Az U. betű versszaka így változik:

G.: Utállya ez fzemben az gonofz embert.

K.: Gonofz embert tartya utálatofnak.

A G. énekeskönyvben úgy van, mint a R. M. K. T.-ban, tehát a változtatás Kájonitól ered.

125. „Sok rend - béli próbák vannak rajtunk . . .“ G. 321. V. III. 49. K. I. 657. II. 557.

Versfejekben: STEPHANVS PATHAINVS.

Pathai István ev. ref. püspök volt. 1555, aug. 5.-én született és 1637.-ben halt meg. Néhány értekezese van említve Szinnyi: M. Írók élete és Munkái-ban, de ezen versről nincs említés téve.

126. „Sok nyomorúsággal élete embernek.“ G. 314. V. III. 27. K. I. 677. II. 574.

Versfejekben: SIDERJVS IANOS IRTA.

127. „Szabadits - meg és tarts - meg Uram Isten.“ XII. zsolt. G. 19. V. 23. K. II. 495. R. M. K. T. V. k. 77. Sz. G. 1590. 95. B. LXXXV.

Versfejekben: STARAI MIHAL.

Kájoninál II. kiadásában elrontva találjuk.

Első kiadásban nincs meg.

128. „Szám - ki - vetéfre Dávid mégyen vala“ VII. zsolt. G. 9. V. 10 K. I. 577. II. 492. Sz. G. 1569. 10, 1579. 10, 1590. 12. B.CXXXI.

Versfejekken: SzEGEDI LERINC

A Szegedi 1569. kiadásban a zsoltár fölött találjuk G. SZ. an 1564.

A L. énekeskönyvben Gregor. Szeged. De a versfejekből SzEGEDI LERINC olvasható ki. E szerint ő volna az ének szerzője és nem Sz. Gergely.

A Gönczi énekeskönyv szerint csak az utolsó versben van kis változtatás.

„Gönczi:” Szent Dávid írta ezt dicsőretiben, az ő könyvének hetedik részében, ki méltatlan szenved. bofzódott életében, azt vigasztallja Dávid ez énekben.

„Kájoni:” Szent Dávid írta ezt dicsőretiben, „Soltár” könyvének hetedik részében: Dicsőség az Ur Istennek mindenben, Három füzemly egy állatú Felsőben. Amen.

129. „Szent Efaiás így irt. Chriftufnak szent Születéséről.” G.: 130. V. 162. K. I. 50. II. 64. V. 1566: 120. I. Sz. G. 1569. 81, 1579. 81, 1590. 125. B. III. G. énekeskönyv felirása: Efaiásnak 9. és 11. részéből.

Versfejekben: SzEGEDINES.

Kájoni első kiadásában a G. é. k: 8. 10. 11. 12. 13. 15. 17. 19. 20. 23. 24. 25. 26. 27. 29. s a II. kiadásban ezenkívül még a 6-ik versszak ki van hagyva.

130. „Szent Dávid Profeta második énekében.” II. zs. G. 2. V. 2. K. I. 572. II. Nincs meg.

Kájoniéban egy versszak ki van hagyva.

131. „Szent Dávid király háborúságában Imádkozik.” III. zsolt. G. 5. V. 5. K. I. 575. II. 489. Sz. 1569. 213, 1579. 74, 1590. 89. B. CXXXIX.

A Szeg. G. énekeskönyv a címben a „király” helyett „Propheta” van téve.

Kájoninál a 3. 6. 8. 10. versszakok ki vannak hagyva, a többi részben is van változtatás.

Összehasonlítás céljából közöljük a kétféle szöveget.

Szegedi G. és Gönczi féle szöveg:

SZENT Dawid Propheta habu-
rufagaban, imatkozik vala nag'
búfultaban, vigasztalwan ő ma-
gat nag' buwában es ézeket enek-
le ő vtaban.

Vram im mely fokban vadnac
ellenem, fokban tamattac en ha-
borgatiom, ellenem rohanwan bu-
fitnac engem, nints nyugalma fe-
iemnec semmi helyen.

Sokan mongyác busitwan en
lelkemet, nintfen vgy mond re-
menfeg e föld fölött, ő iftene rola
el feletkezett. nem szabadettya
meg immar őtet.

Te peniglen Iften en oltalmam
vagy, en remenfegem es diczô-
fegem vag', eitemnec te fel éme-
lôie vagy imatflagomnac meg
halgatoia vagy.

Nagy könyörgéssel iftenhez kiál-
tec, es az ő fzent hegyéről neki
fzolec, imatflagom tôle meg hal-
gattatec, esen fziwémnec vigaffag
adatec.

En as en agyamban batron
aluttam, az en testemet alommal
meg ottam, és eímetlen álmom-
bol fel ferkentem, mert az Iften
otalmazott meg engem.

Nem félec en semmi ezer elle-
fegtől, kic meg környékőztec en-
gem fegwerrel, tamadgy fel vram
Iften fegetfegűl, es szabadetz meg
en ellenfegimtől.

Kájoni szövege:

SZent Dávid Király háború-
ságában, Imádkozik vala nagy
búsultában: Bizván mindenkor
Iften őltalmában, Így énekel
harmadik Soltárában.

Úram, mely fokban vannak
én-ellenem, Meg-fokafodott az
én ellenségem: Azt mondgyák,
hol vagyon az én Iftenem, El-
felejtett, s' meg - nem szabadit
engem.

Te pediglen Iften én őltal-
mam vagy, En reménségem,
és dicsőfiségem vagy: Eitem-
nek te fel-emelője vagy, Imád-
ságomnak meg-halgatója vagy,

Könyörgéssel Iftenhez fel-ki-
álték, Es az ő Szent hegyéről
néki fzóllék: Imádságom tôle
meg - hallgattaték, Szivemnek
vigasága meg - adaték.

Nem felek semmit ezer ellen-
ségtől, Kik meg - környékeztek -
is mindenfelől: Tamadgy - fel
Uram Iften fegitségűl, Es fza-
badits - meg, én ellenségimtől.

Mert te meg rontottad ellenfegimet, kic oknelkül haborgattanac öngemet, őfzwè rontottad ő nekic fogokat, es el vötted ő nekic hatalmokat.

Mert te nálad, vagion vram idwőffeg, es neked adatic minden diczőfeg, meg ízabaditonac val kerefztyenfeg - népednek tőled áldomás adaflec.

Haborufagaban minden kerefztyen, így könyörög iftennec szűntelén, mind fzent Dawid az ő Soltár könywében, irwa hatta az harmadic részében.

Diczerteffec Iften ő felfegében, atya, fiu, fzent lélec newézetben, három ízemely de czac egy állapotban, es keriúc tartfon meg az igaz hitben.

Mert te - nálad vagyon Uram idvefség, Es néked adatik minden dicşófség: Meg - ízabadító-nak vall Kereftyénség, Népednek jójjón Mennyei békeség.

Dicsirtefsék Iften ő Felfégében, Atya, Fiú, Szent Lélek nevezetben: Három ízemély egyenlő Iftenségben, Kérjük hogy tartson - meg az igaz Hitben. Amen.

132. „Szent Dávid Király bűnei — ellen így panaszolkodik“. VI. zsolt. G. 8. V. 8. K. I. 576. II. Nincs meg. V. 1566. 47. I. Sz. G. 1569. 7, 1579. 7, 1590. 9. Born. LXXXI.

G. felirása: Gregor. Szeged.

Az 5. vsz. („Háborúsága az én lelkemnek“) Kájoninál nincs meg. A 12. vszakban („Hatalmafságát te fzent ígédnek“) kevés változtatást tesz Kájoni.

133. „Szent Dávid Profeta az Iftennek nagy hatalmát látván“. XXVIII. G. 29. V. 36. K. I. 589. II. Nincs meg. R. M. K. T. V. köt. 85. I.

Versfejekben: STARAI IAHAL.

134. „Szent Dávid Király háborúságában, Panaszolkodik Iftennek búvában“. XII. zsolt. G. 20. V. 24. K. I. 583. II. 496.

135. „Szent Dávid Profeta, éneklő könyvének harminczegyed részében, Mikor az Iftentől . . .“ G. 35. V. 29. K. I. 593. II. Nincs meg. R. M. K. T. 5. k. 86.

Kájoni szövege csak a harmadik versszaktól kezd. A hiányzó két versben, mely Gönczinél megvan, intés foglaltatik, hogy akik tévelygésben vannak, hallgassák meg Dávid prófétának panaszát, ki megtanítja, hogy hogyan szabadulhatnak meg Isten haragjától és átkától.

A G. énekeskönyv versfejeiben: STARINVS DE IUSTO olvasható. Kájoninál az S. T. I. D. betűk versszakai hiányzanak.

136. „Szent Háromság, és csak Egy Istenség”. G. 185. V. 222. K. I. 285. II. 221. B. XXXIX.

Kájoni énekeskönyvében átdolgozva találjuk. Pl.:

1. vers. G.: Szent Háromság, és tsak egy Istenség,
kit emberi elme meg nem foghat,
tsak hiveknek hitek téged vallhat,
edgy Istennek, három ízemélyűnek.

K.: Szent Háromság, és csak Egy Istenség,
Kit meg - nem fog lemmi érzékenység:
Mi - vóltodban vagyon oly nagy Szentség,
Három Személy, és egyenlő Felség.

A strófák száma egyezik.

137. „Tehints reám Istenem nyavaljamban”. IX. zsolt. G. 14. V. 16. K. I. 580. II. 494. Sz. 1569. 14, 1579. 14, 1590. 16. B. CXXXIII.

Szeg. G. 1569. énekeskönyvében a szerző kezdő betűi az ének előtt jelezve vannak: G. SZ.

G. énekeskönyvében felírás: Gregor. Szeged.

4. vers. G.: Ditsekedik, kérkedik kevélyfegben
K.: Dúhóskodik ” ”

A végétől számítva a 4-ik: „Hogy az árvák özvegyek” kezdetű versszak Kájoninál nincs meg.

138. „Tellyes fzível órvendgyűnk, Es lélekben...” G. 140. V. 175. K. I. 57. II. Nincs meg.

A G. énekeskönyv szövege utolsó 20. strófája Kájoninál ki van hagyva, de Kájoninál a végére van téve a Szentháromság dicsérete.

Kisebb változások még vannak.

139. „Ur Iften veletek, Kerefztyének örüllyetek“. G. 136. V. 170. K. I. 56. II. Nincs meg. V. 1566. 133. Sz. G. 1569. 94, 1579. 90, 1590. 137. B. X.

Az utolsó előtti négy versszakot Kájoni kihagyta.

140. „Urnak fel - támadásán, Ki meg - hala kerefztfán“. G. 283. K. I. 249. II. 191.

A „Refurgente Domino“ k. hymnusz fordítása, de Kájoni-nál csak a két első vers első része talál. Kájoni szövege az előtte levő latin szöveget szorosan követi, a G. énekeskönyvében pedig egészen szabad fordítást találunk.

141. „Urnak izolgai no dicsirjétek minnyajan az Urat.“ CXXXIII. zsolt. G. 109. V. 134. K. I. 628. II. 536. V. 1566. 176. Sz. G. 1569. 70, 1579. 67, 1590. 78. B. XLII.

Néhány javítást találunk Kájoninál a rim miatt.

142. „Vedd - el Ur - Iften, rólunk haragodat.“ G. 224. V. 278. K. I. 539. II. 463. III. 304. V. 1566. 178. Sz. 1569. 212, 1590. 260. B. LIV.

A III. kiadásaán csak 5 versszak van, az I. II kiadás 7. versszakával szemben. De a III. kiadásban csak az I. II. kiadás 1. 2.-ik és utolsó versében van hasonlóság.

143. „Véletlen embernek utolsó órája.“ G. 328. V. III. r. 32. K. I. 682. II. 578.

G. énekeskönyv felirása: „Edgy Iften félő Fő embernek Testamentoma, mellyet tött az ő fiainak és leányainak az ő halálos betegségében.

Versfejekben: VALENTJNVS VS FACIEBAT TESTAMEN- TVM FILIIS. Kájoninál négy részre van osztva az egész ének.

144. „Zugódik, dül, fül magában e' Világ. G. 3. V. 3. K. I. 573. II. 488. Sz. G. 1590. 93. B. LXXX.

Versfejekben G: ZELEMÉRÍ LASzLHSEMSBD

K: ZELÖMERÍ LASzLHSEMSBD

Változás:

2. versszak. G: fem az ő tőle kiadott törvényben,
hanem tsak az ő kába fzerzésekben.

K: Sem a' tőle ki - adatott törvényben,
Dicsekednek utállatos bűnökben.

A Bornemisza-féle szöveg teljesen egyezik a Gönczi Ék. szövegével.

IV. Függelék.

Azon énekek, melyeknek eredeti gyűjteménye nem ismeretes és a versszakok kezdő betűinek jelentése van.

1. „Áldott gyümölcsé szép Szűznek. K. I. 18. II. 19.
Versfejekben: AVE MARIA.
 2. „A' Szűz egy Fiat fzült, alleluja, uj reménség. K. I. 63. II. 40.
Versfejekben: AVE MARIA.
 3. Az - öröktől - fogván - való, teftben ember - ért meghaló.
K. I. 17. II. 18.
 4. „Chrífushoz készülők fzerelmes Szűléim.“ K. I. 713. II. 606.
Gyermecketetésre való ének, melynek versfejeiben olvassuk:
CZEGLEDI PAL EDES PANNAIAROL.
 5. „Dicsiretes vagy szép Szűz Mária.“ K. I. 360. II. 17.
Versfejekben: DOMINA ORA PRO NOBIS.
 6. „Figyelmetes Keresztyének kik ide gyűltetek.“ K. I. 716.
II. 609.
Versfejekben: FORGACS MIKLOS LEANA EVA MARIAND.
 7. „Gyönyörködgyél Szűz Mária, a' magas.“ K. 351. II. 286.
Versfejekben: CASPAR FR(V) = Gáspár frater.
 8. „Gyónom az élő Atyának.“ K. I. 161. II. 116. Megtalál-
tam még az 1738.-iki Cantus Catholici kiadásban. Valószínűleg
a Kájoni Cationalejéből került ide, mert ezzel teljesen meg-
egyezik. A Szegedi Lénárt énekeskönyv 455. lapján is átdolgo-
zásban megtaláljuk.
Versfejekből: (Gy) ENDREI ANyOS olvasható ki. Szilágyi
R. M. Jrók-ban semmi adat sincs róla.
 9. „Ily nagy útra indul ember, hogy fzületik. K. I. 673. II. 571.
Versfejekben: IFRATER FERENCZE.
 10. „Kely - fel búneidből rothadáfra menő nép. K. 656. II. 556.
Versfejekben: KELI FEL AZ BÚNBÓL.
 11. „Keresztyén népek fzükség mi - nekünk.“ K. I. 517. II. 446.
Versfejekben: KVChI GyEVRGy FECLT.
- A versfejek mutatják, hogy Kájoni szövege megvan változ-
tatva. Valószínűleg: Kicsi, vagy még inkább Kicsid György fecit-et
kell kiolvasnunk a versfejekből.

12. „Könyörül - vőttek halálnak sérelmi.“ K. I. 664.

Versfejekben: KODOR PETER.

13. „Küldeték az Arkangyal a' Szűzhöz el - menni . . .“ K. I. 20. II. kiadásból hiányzik.

Ezen ének előtt megtaláljuk a latin szöveget is. A latin szöveg versfejében: MARIAHOZ, az utána következő magyar szöveg versfejeiben pedig: KÜLDETET. E szerint a versfejek azt mutatják, hogy a latin szöveg is magyar embertől származik, s a latin és magyar szöveg szerzője ugyanaz.

14. „Mennyei felségnek Ura és Iftene.“ K. I. 551. II. 475.

Versfejeiben: MORIC LRJND. A második rész Lorand nevet juttat eszünkbe.

15. „Menynek, Földnek, ez Világnak Ura.“ K. I. 113. II. 87.

A négy részből álló hosszú ének Krisztus szenvedéséről szól.

A versfejekből egy Máriához szóló latin fohászt és a Breviarium Romanum „De Beata Maria Virgine“ szóló officiumának hymnus záradékát olvassuk, de teljesen nem egyezik. A breviariumban: Jesu tibi sit gloria. qui natus es de Virgine, itten pedig: Gloria tibi Domine stb.-t olvashatunk.

A versfejekben: MARIA MATER GRACIE MATER MISE-
RICORDIE || TUNOS ABHOSTE PROTEGE ET INHORA MOR-
TIS SUSCIPE || GLORIA TIBI DOMINE EVINATES ES DE
UIRGINE || CUM PATREET SANKTO SPIRITU IN SAM
PJTERNA SECLA AMEN.

16. „Menyorfzágnak Királynéja, bűnösök fel . . .“ K. I. 357. II. 290.

Versfejekben: MARIA.

17. „Serkeny lelkem mély álmodból, vigyázz.“ K. I. 65. II. 42. III. 48.

Versfejekben: STÓPHANUS SZABO.

Az I. II. kiadás 1. 2. 3. 4. 11. 12. 13. 14. versszaka a III. kiadásban is megvan. A többi ki van hagyva és 3. új verszak van bele téve.

18. „Sokat irtak bölcsek Világi dolgokról.“ K. I. 654. II. 554.

Versfejekben: SIGISMUNDUS KORNIS FECJT.

Amint a Biblia és Világtörténelem egyes alakjaira valló utalások mutatják, tanult ember volt.

19. „Szomorú az halál a' gyarló-embernek.“ K. I. 707. II. 598.

Versfejekben: STEPHANVS KÓRÓSI RECTOR CHOMIA-TIENSIS.

Az *Egyetemi Phil. Közlönyben* Erdélyi Pál (. . . .) (1893. évfolyam) említi, hogy a pozsonyi kath. főgimnázium könyvtárában őrzött Gönczi-féle énekeskönyv 1620. kiadásához elül 15. hátul 56. ének van kéziratos pótlásként beleírva. Ismeretlen ének-ként 9-et említ fel. A 9-ik ének „Szomoru vagy halál“ kezdetű. A harmadik versszaktól kezdve a szerző neve is a kezdbetűkből kiolvasható: Gaspar Lsakai (Laskai). Ennek az éneknek két első sora megvan a Kájoni I. kiad. 707. lapján:

Szomorú az halál a' gyarló - embernek,
Halál - követitől mindenek rettegnek.

Csak annyi a változás, hogy a pozsonyi kéziratban Szomorú vagy halál van. A többi rész nem egyezik. Kájoniban a versfejekből ezt olvassuk ki: Stephanus Kő|rősi Rector Ch|omia-tioensis. Három római számmal jelzett részre van osztva. A II. rész utolsó előtti versszakánál kezdődik egy refrén: Jövel Jézus Christus | végy hozzád idején. Ez végig megvan, csak a sor második része folyton változik. Ilyen refrén szerű sor van a pozsonyi kézirat 3-ik versszakától kezdődőleg a 4-ik sorban, de a Kájonié-val összehasonlítva egy sor egyezik.

Kájoni III. rész 7. verssz. 710. l.: Jövel Jefus Chriftus, add meg koronámat.

Pozsonyi kézirat 6. versszak: Jövel Jézus Krisztus, add meg koronánkat.

A sorok szótagszáma, rim, a sorok száma egyezik. Szépségre nézve a Kájoni énekeskönyvében levő szebb. Tartalomra különbözők, habár van néhány közös gondolat.

20. „Szűz által jött e' Világra, ki vérével . . .“ K. I. 151. II. 110. Jancsó B. kódex 98.

Versfejekben: SALVE REGINA.

21. „Szűz Maria hétfájdalma, keferves“. K. I. 221. II. 171. Versfejekben: SALVE MATER DEI.

22. „Választa az Isten magának hiveket . . .“ K. I. 411.

Versfejekben: VENIAT DILECTUS MEVS IN HORTVM SVVM.

V. Függelék.

Ismeretlen gyűjteményből vett énekek, melyeknek latin szövege is meg van.

Magyar szövegü kezdet:

1. „Az Egeknek szép Csillaga,
mely az Ur Jefust . . .“
K. I. 384. II. 311.
2. „Erkölcsöknek díze, Kifede-
deknek vezére . . .“
K. I. 464. II. 398.
3. „Ez az Istennek kedves Szent
ízigája . . .“
K. I. 458. II. 390.
4. „Földön - lévő Nemzetek,
mind iffiak . . .“
K. I. 5. II. 6.
5. „Gábrriel Egből küldeték, kö-
vetséggel . . .“
K. I. 26. II. Nincs meg.
6. „Hálgafs meg minket Ur
Isten“.
K. I. 152. II. 106.
7. „Hogy ha valaki akar idves-
séget nyerni . . .“
K. I. 287. II. 223.
8. „Hogy zengjen néped szép
dicsireteddel“.
K. I. 455. II. 386.

Latin szövegü kezdet:

1. Stella Coeli extirpavit. Blu-
me-Dréves XXXI. 210. lapon
található himnusz két első
versszaka ennek két szakával
teljesen egyezik.
2. Deus Morum, dux Minorum.
3. Iste Confessor Domini
colentes.
Breviáriumi hymnus. Cse-
kély változással a Blume-
Dréves gyűjt. II. 77. lapján.
4. Omnes unanimiter mundi
nationes.
5. Missus Gabriel de coelis.
Blume - Dréves XXXIX. 45. l.
6. Audi benigne conditor,
nostras . . .
Breviarium hymnus, csekély
változással a Blume-Dréves
II. 42. l.
7. Quicumque vult animam fir-
miter salvere.
Blume - Dréves XXX. 10. l.
8. Ut quaeant laxis refonare
fibris.
A Blume-Dreves gyűjt. I. k.-
ben 5. versszakkal bővebb és
L. 120. l.

9. „Idvezlettel az idveiség, jöve hozzánk az . . .“
K. I. 14. II. Nincs meg.
10. „Idvez - légy Chriftus jobb - keze, kit mély . . .“
K. I. 229. II. 177.
11. „Idvezlégy Maria, Tengernek Csillaga . . .“
K. I. 371. II. 299.
12. „Idvez - légy szép Rófa, Szüzesség virága . . .“
K. I. 380. II. 305.
13. „Jesus Chriftufnak, kedves Tanítványai . . .“
K. I. 434. II. 366.
9. Ave fuit prima Salus.
A latin 14. verssz. a magyar csak 10. Blume-Dréves XXX. 196. l.
10. Ave Manus dextra Chrifti.
11. Ave Maris Stella.
Érdekes feldolgozása ennek Blume - Dreves XXX. 282. l. Fordítását már a kódexekben megtaláljuk. L. Tordai Á. kódexeink Mária himnuszai 12—18. l.
12. „Ave rubens rofa, Virgo speciosa“.
- A latin szöveget Kájoni a C. C. 1651.-iki kiadásából vette át, de a magyar ott nincs meg
13. Aurea luce, et decore rofeo . . .
Hasonló változat Blume-Dreves II. 54. l.

A négy utolsó vers az előtte levő 4. versszakból álló, az I. kiadásben „Aurea luce, et decore rofeo“ kezdetű latin himnus szabad fordítása. Az első 5 versszaknak nincs meg a latin megfelelő szövege. Az I. és II. kiadás latin szövege is különbözik. A II. kiadás latin szövege kezdete: Decora lux Aeternitatis auream diem.

A második kiadás latin szövege van meg a „Breviarium Romanum“ Szent Péter és Pál Apostol napjára rendelt officium I. vesperae-jében.

14. „Jesus Szent Szivek aranya, Mennyei . . .
K. I. 299. II. 238.
 15. „Jefus Szűzek koronája . . .“
K. I. 492. II. 424. Szeg. L. 503.
 16. „Ístennek Szent Báránnya, bűnünket“. K. I. 6 II. 443.
 17. „Kafzás e' földön az halál, ki mindenütt rendet kátfál“. K. I. 720. II. 612. III. 356.
 14. „Jesu dulcis memoria.“
Ennek van egy változata a Blume Drevès gyűjtemény I. köt. 114. lapján.
 15. „Jefu corona Virginum.“
Csekély változtatással megtaláljuk a Blume Drevès gyűjt. II. 78. lapján.
 16. „Agnus Dei, qui tollis“.
 17. „Est Messor cognomento Mors, hic omnium suprema sors“.
- Az I. II. kiadás 21. versszakból áll, s ez is át van dolgozva. Szegedi Lénártnál más átdolgozásban szintén megtaláljuk a 225. lapon.
18. Könyörgésünkre kegyes főleidet. K. I. 154. II. 106.
 19. Kyrie, Nagy hatalmú . . .“
K. I. 507. II. 434.
 20. „Kyrie, Szenteknek fénye“
K. I. 1. II. 1.
 21. „Maria megyen Városba . . .“
K. I. 406. II. 332.
 22. „Meg - mondom édes Jesu - som“, K. I. 293. II. 229.
 23. „Meg - nyílt Mennyország kapuja, alleluja, el - küldték“ K. I. 61. II. 39. III. 62.
A III. kiadásban nagyon meg van rövidítve és átdolgozva.
 24. „Mindeneknek alkotója, Es hiveknek szép világa . . .“
K. I. 25. II. 22.
 18. „Ad preces nostras Deitatis aures“.
 19. „Kyrie Magne Deus“
 20. „Kyrie Sanctorum lumen“.
 21. Maria in Urbem vadit.
 22. „Vis tibi dicam Jesu mi . . .“
 23. „Panditur coeli atrium“.
 24. „Creator alme fiderum.“

<p>25. „O te bódog Szent Három-
ság, s' méltóságos.
K. I. 286. II. 222.</p> <p>26. „O titkos és mély Szent-
ség, csudálatos nagy . . .“
K. I. 314. II. 353.</p> <p>27. „Órúly dicsőséges ízép
Szűz, Chríftus Anyja . . .“
K. I. 263. II. 301.</p> <p>28. „Órúly ô áldott Ísrael, im
tôlled jó Emmanuel“.
K. I. 93. II. 55.
II. kiadás: Eörvendgy ô
áldott stb.</p> <p>29. „Órúlyón és vigadgyon,
gyönyörködvn jót . . .“</p> <p>30. „Szeplôtelen Szűz Maria,
Ístennek Szent Anyja“ K. I.
46.</p> <p>31. „Vedd jó neven én ízivet, oh
édes Jefufom“.
K. I. 88. II. 52.</p> | <p>25. „O lux beata Trinitas“.
Változata Blume-Drevès
II. 34. I.</p> <p>26. „O Magnum Sacramentum“</p> <p>27. „Gaude Virgo gloria Ma-
ter Chrífti“.
Kevés változtatással Blume-
Drevès I. K. 111. I.</p> <p>28. „Laetare Virgo Ísrael“.</p> <p>29. „Exultet et laetetur totusque
jucundetur“.</p> <p>30. „Beata immaculata, Virgo
puerpera“.</p> <p>31. „Cor tibi Jefu offero“.</p> |
|---|---|

VI. Függelék.

Azon latin himnuszok, melyeket Kájoni a C. C. 1651. kiadásból vett át.

1. „Ad perennis vitae fontem, mens fitivit. K. I. 733. II. 633.
C. C. 222.

Felirata: Hymnus Petri Damani: De Gloria coelesti. Magyar fordításával („Az örökké élő - kútat“) együtt vette át Kájoni. Megtaláljuk Dániel; Thesaurus Hymnologicus I. 116. Szerinte szent Ágoston a szerzője. (Rythmus de gloria et gaudiis paradisi.) Blume-Dréves XLVIII. 66. lapon egészen egyező szöveget találunk.

2. „Ascendit Christus hodie, alleluja, alleluja.“ K. I. 257. II. 196. C. C. 80.

Magyar szövegét: „A' Christus Mennybe fel - méne, Alleluja, alleluja,“ szintén a C. C.-ból vette át Kájoni. Rövidebb változata a Blume-Dréves gyűjt. I. 154. l. Sem Daniel i. m. sem Dankó nem említi.

3. „Ave rubens rofa, Virgó speciosa.“ K. I. 380. II. Nincs meg. C. C. 122.

Dankó erre i. m. 380. l. megjegyzi: „Hymnus iste, e paucis illis est, quos Kájoni ex editione Cantuum Catholicorum a 1651. p. 122. commodavit.“

Magyar szövege: „Idvezlégý ízép Rófa, Szűzefség virága.“ Csak Kájoninál van meg.

Megvan a Blume-Dréves I. 51. l.

4. „Cur mundus militat, sub vana gloria“. C. C. 248. K. I. 686. II. 583.

Daniel i. m. II. k. 379. Kájoni szövegének 3-ik versszaka nincs meg a Daniel által közölt szövegben.

Magyarul: Mit bizik e' Világ ó álnokságában. Megvan a Bornemisza Énekeskönyvében CCVII. l. Felirása: Rithmus Jani Pannonii.

5. „Dormi fili, dormi Mater cantat unigenito“. C. C. 38. K. I. 76. II. 47.

Magyar fordítása: „Alugy fiam, így énekel Annya ó izülöt-tének“ ugyanott.

6. „Homo Dea creatura, cur in carne moritura“. C. C. 227. K. 736. II. 636. Blume-Dreves gyűjtemény XXXIII. k. 303. l. találunk egy szöveget, de ebben minden második vszak ki van hagyva.

Magyar fordítása: Ember lften alkotmánya, szintén a C. C.-ból.

7. „Horrenda mors, tremenda mors“. C. 223. K. I. 690. II. 586.

Magyar fordítása: „Szörnyű halál stb.“ szintén innen.

8. „Jesu dulcis memoria, dans vera cordis gaudia“. C. C. 99. K. 296. II. 234.

Dániel i. m. I. 227. 48. versszakból áll.

Kájoninál ép úgy, mint a C. C.-ban három részre osztva találjuk. Különös, hogy a magyar szöveget, mely közvetlenül a latin után következik, Kájoni nem vette át. Pedig a latint, amint a szöveg összehasonlítás mutatja, csakugyan innen vette át, mert azzal mindenben megegyezik. Ennek van egy változata a Blume Dreves gyűjt. I. k. 114. l.

9. „Jesu Salvator, Mundi amator“. C. C. 119. K. I. 377. II. 306.

Magyar fordítása: „Jesus szerelmünk és idvességünk“ szintén innen van átvéve.

10. „In natali Domini, gaudent omnes Angeli“. C. C. 24. K. I. 43. II. 62.

Magyar ford.: „Születésén Istennek az angyalok“ ugyanott.

11. „Infinitae bonitatis et immenfae...“ C. C. 33. K. I. 49. II. 36.

Magyarul: „A' Véghetetlen kegyelmű, s' megmérhetetlen szerelmű“, ugyanott.

12. „Laetare puerpera laeto puerperio...“ C. C. 31. I. 47.

13. „Laetare Virgo Izrael, quâ natus est Emmanuel“. C. C. 40. K. I. 93. II. 55. A magyar szöveg nincs meg a C. C.-ban, Kájoninál azonban megtaláljuk: „Eörvendgy ô áldott Ísraël“.

14. „Lauda Sion Salvatorem, lauda Ducem...“ C. C. 89. K. I. 278. II. 215. Blume-Dreves L. K. 584. l.

Dániel i. m. I. 97. Kájoni néhány versszaknak vagy elejét vagy végét kihagyja, ahol nem talál szépséget. A C. C.-ban a teljes szöveget találjuk. Ennek megfelelő a C. C. magyar szövege is. Kájoni ellenben azokat a szakokat, amelyeket a latinból kihagyott, a magyarban is kihagyja.

15. „Magnum nomen Domini, Emmanuel“. C. C. 15. K. I. 37. II. 61.

Magyar szöv.: Urnak nagy nevezeti E. ugyanott.

16. „Nobis Sancti Spiritus gratia fit data“. C. C. 85. K. I. 275. II. 212. Blume-Dreves XXX. k. 15. l.

Megvan ez a h. még a Hortulus animae-ben. Kájoni a magyar fordítással együtt („Mi-nékünk adottság...“ a C. C.-ból vette.

17. „O Maria, Virgo pia, magna mortalium Patrona“. C. C. 117. K. I. 375. II. 303.

Magyarul: Szűz Maria, Christus Anyja ...

Mindkettő a C. C.-ből.

18. „O mi dulcis Jefule, pufio venufte.“ C. C. 260. K. I, 78. II.

Hogy Kájoni csakugyan a Cantus Cath.-ból vette át, az egészen bizonyos, mert ezen részből, ugyanezen sorrendben 13. éneket vett át.

19. „O mi dulcis Jefule, Sponfule decore.“ C. C. 260. K. I. 79.

20. „Omni die, dic Mariae, mea landes anima.“ C. C. 127.

K. I. 384. II. 312. Blume - Dreves L. k. 427. lapon csekély változtatással.

Dániel i. m. II. 732. Himnus S. Casimiri.

Magyarul: Mondgy napon - ként stb. ugyanott.

21. „O puer dilectissime, tu moves pectora.“ C. C. 267. K. I. 64.

Magyar ford: Szerelmes édes Jefusom.

A latin szöveget a C. C.-ből vette át, de a magyar szöveg ottan nincs meg. A magyar fordítás nem is a latin szöveg után van. Kájoninál, hanem 25. lappal hátrább. Ebből azt lehet következtetni, hogy más énekgyűjteményből vette át, és nem ő maga fordította, mert ha ő fordította volna, akkor a latin szöveg után tette volna a magyart, mint az rendes szokása.

22. „Pange lingua gloriosi, corporis.“ C. C. 87. K. I. 277.

II. 214: Daniel i. m. I. 251. i. Blume - Dreves L. k. 586. I.

Aquinoi szent Tamásnak tulajdonítják.

Utána van a magyar szöveg: Mondgy eneket zengő nyelvem
A C. C.-ben is van egy magyar fordítás, mely jobban ragaszkodik a latin szöveghez, mint Kájoni s éppen ezért gyenge fordítás.

PI: Verbum Caro, panem merum, C. C. A Teft lge, kenyért Tefté	
verbo cānem efficit,	igével változtatta.
Fitque Sangvis Christi, merum;	A' bort pedig szent Vérévé.
etfi fenfus deficit,	Érzékenység eztet hogy ha
Ad firmandum cor fincerum,	Megnem fogja,
folá fides fufficit.	Elég erre Hitnek vaftagitáfa.

K: A' Teft lge, kenyér Tefté
s' a' bor Vérévé változék.
Ha az elme, s' érzékenység
ezekben megütköznék,
Gyarlósága mi ízivünknek
Hitünkkel erősödjék.

Kájoni bizonyára szeme előtt tartotta a C. C. szövegét.

23. „Patris sapientia, veritas divina.“ C. C. 47. K. I. 171. II.
125. Daniel I. 337. Blume - Dreves XXX. K. 32. lap.

Magyarul: „Atyánk bölcsessége . . .“ ugyanott.

„Commendatum etiam a Luthero; cum Fridericus elector in ecclesia omnium sanctorum Vitenberdensi officium de Christo crucifixo hebdomadarium instituisset.“

Daniel I. 337. jegyzet.

24. „Puer natus in Betlehem.“ C. C. 9. K. I. 33. II. 31
Daniel i. m. I. 334.

Magyarul: Gyermekek születék Bethlehembben ugyanott. Megtaláljuk a Blume-Dreves gyűjt. I. k. 163. I. XX. k. 99. I. de változtava.

25. „Quis te tenet in conclavi castitatis abditum?“ C. C. 258, K. I. 77. II. 48.

26. „Quo me Deus amore ultro complecteris.“ C. C. 96. K. I. 346. II. 281.

Magyar fordítása, meg a C. C. ban nincs meg, olvasható Kájoninál a latin szöveg után, mely alkalmazkodik a latin szöveghez. Kezdeté: „Engemet miért szeretgetsz ô édes Istenem.“

27. „Regina Coeli laetare alleluja.“ C. C. 79. K. I. 254. II. 195.

Magyarul: Menynek Királyné - Afizonya. Fordítása már a kódexek korában. L. Frick i. m. 89. I.

28. „Refurgente Domino, qui pependit . . .“ C. C. 78. K. I. 249.

Magyarul: Urunk feltámadásán . . . ugyanott.

30. „Salve Mundi salutare, salve Jefu.“ C. C. 54. K. I. 176. II. 131. Sz. Bernát himnusza.

Magyarul: Idvezlégyl Világ váltója . . . ugyanott.

31. „Sanctissima, Sanctissima, Mater Dei.“ C. C. 121. K. I. 379. II. 308.

Magyarul: O Szentségés Szűz Maria, ugyanott.

32. „Spiritus Sancti gratia, Apostolorum pectora.“ C. C. 81. K. I. 273. II. 210.

Magyarul: A' szentléleknek kegyelme, Apostolokat bé - tölte.

33. „Stabat Mater dolorosa, juxta crucem.“ C. C. 49. K. I. 173. II. 127. Daniel i. m. II. 131. Magyarul: Álla a' keferves Anya.

34. „Stella maris ô Maria, expers paris . . .“ C. C. 124. K. I. 382. II. 310.

35. „Surrexit Christus hodie, alleluja“. C. C. 70. K. I. 244. II. 187.
Magyarul: Feltámadt Chrifztus ez napon, Alleluja. A latin szöveget így találjuk a Blume-Dréves I. 165. l.

36. „Te Deum laudamus.“ C. C. 97. K. I. 282. II. 218.
Dániel i. m. II. 276. Fordításai már a kódexekben. L. Frick i. m. 67.

37. „Veni Creator Spiritus mentes.“ C. C. 82. K. I. 274. II. 211. Dániel I. 213.

Magyarul: Jőj-el Szent Lélek Istenünk. . . . Csekély változással a Blume-Drevés II. k. 93. és L. k. 193. l.

38. „Veni Sancte Spiritus, et emitte coelitus.“ C. C. 84. K. I. 264. II. 202. Dániel II. 35.

Magyarul: Jőj - el Szent - Lélek Isten . . .

39. „Vexilla Regis prodeunt, fulget crucis . . .“ C. C. 44. K. I. 187. II. 141. Daniel i. m. I. 160.

Magyarul: „Királyi zászlók lobognak.“

Kájoniban azonban a latin szöveget nem a C. C.-ből vette át, hanem valamelyik régebbi gyűjteményből. Mert Kájoninál a Dánielnél közölt régebbi szöveg van, azzal a különbséggel, hogy a Brev. Rom. szövegében hiányzó s a régi szövegben a második helyen álló strófát Kájoni kihagyta bizonyára azért, mert a C. C. magyar szövegében nem találta ennek a fordítását. Egyébként a 2. szöveg közt nem nagy az eltérés.

Megtaláljuk változtatással a Blume-Dreves II. K. 45, VII. 105. XII. 263.

40. „Virum admirabilem, novum jubar Solis . . .“ C. C. 150. K. I. 475. II. 409. Szent Ignácról.

Magyarul: „Csudálatos Szent Ignát, szintén a C. C.-ből.

41. „Ave Mundi spes Maria.“ C. C. 124.

42. „Ave Maris stella. C. C. 114. Blume-Dreves II. 39. I. IV. 50. XV. 114 XX. 142.

43. „Ave stella matulana.“ C. C. 123. Hasoló Blum-Dreves XLVIII. 243.

44. „Beata immaculata Virgo.“ C. C. 28.

45. „Coelo rores fluunt flores.“ C. C. 263.

46. „Cor. tibi Jesu offero.“ C. C. 37.

47. „Dies est letitiae in ortu regali.“ 12. Blume-Drev. XXI. 57.

48. „Dulcis Jesu, dulce nomen.“ C. C. 32.
 49. „Dulci collo.“ 259.
 50. „Dum. saevit Africus.“ 143.
 51. „Dum virgo vagientem.“ 36.
 52. „En Virgo parit Filium.“ C. C. 25.
 53. „Exultet et laetetur.“ C. C. 36.
 54. Fit porta Christi pervia.“ C. C. 41.
 55. „Gaude Virgo Gloriosa.“ C. C. 254.
 56. „Gloria laus et honor.“ 65. Blume-Dreves L. k. 160. I.
 57. „Grates nunc omnes reddamur.“ 11. Blume-Dreves X.
 16. lap.
 58. „Gratulare Virgo.“ C. C. 261.
 59. „Languentibus in purgatorio.“ 253.
 60. „Mittit ad Virginem.“ 1.
 61. Nobis est natus hodie, de pura. V. 41. Blume-Dreves II. 162.
 62. „O Angeli cito accurite.“ 116.
 63. „O gloriosa Virginum . . .“ C. C. 116.
 64. „O gratiose Jesule.“ 39.
 65. „O Jesule dulcedo cord.“ 264.
 66. „O Jesule im floscule.“ 267.
 67. „Puellus nobis natus est.“ 40.
 68. „Redemptor orbis natus est.“ 35.
 69. „Rex clementissime.“ 97. Blume-Drev. XXXII. k. 173. I.
 70. „Sancta Messiae Genitr.“ 125.
 71. „Stabat juxta crucem Christi.“ 529.
 72. „Virgo Mater extirparit.“ 126.
-

Forrásaim:

- Kájoni: Cationale. Csiki Kalastromban 1676.
Kájoni: Cationale. Csiki Kalastromban 1719.
Kájoni: A keresztény Katholikusok Egyházi Énekeskönyve. Csiki Klastrom 1805.
Szegedy Gergely: Enekes könyv. Debreczen. 1569.
Huszár Gál: Énekeskönyve. Komjáti 1574.
Náray György: Lyra Coelestis. 1695.
Kisdi B.: Cantus Catholici. 1651.
Kájoni: Latin magyar hymnus gyűjtemény. Kájoni kézírása. Évszám nélkül.
Kájoni: Cantus Catholici 1675. Gregorián latin énekeskönyv. Kézirat.
Kájoni: Hangjegyes énekeskönyv 1652—1671. Kézirat.
Kájoni: Sacri contentus 1669. Kézirat.
Kájoni: Organo Missale 1667. Kézirat.
Kájoni: Hortulus Devotionis. 1652.
Missale Antiquum. Parisiis. 1515.
Magyar Könyvszemle 1898.
Egyet. Phil. Közlöny. 1883, 1893.
Sztripszky Hiador és Alexics György: Szegedi Gergely énekeskönyve a XVI. században román fordításban. Budapest 1911.
Nyelvemléktár XIV., XIX. köt.
Frick J.: A középkori magyar himnusz-költészet. Kolozsvár 1910.
Bartha J.: A magyar kath. énekköltészet a XVIII. századig. Kath. Szemle XV. évf. 1901.
Erdélyi Pál: Énekeskönyveink a XVI. és XVII. században. Bpest 1899.
Szegedi Lénárt: Cantus Catholici 1674.
Seprődi J.: Adalékok a Kájoni kódex történetéhez. Irod. Tört. Közl. XIX. évf.
Dankó: Vetus Hymnarium Eccl. Hung. Bpest 1893.
Daniel: Thesaurus Hymnologicus, seu hymnorum, cantionum et sequentiarum circa ann. MD. usitatarum. Halle. 1841—96. 3. köt.
Szegedi Gergely: Énekeskönyv 1579.
Szegedi Gergely: Énekeskönyv 1590.
Gönczi György: Keresztényi Isteni Ditsiretek. Lőcse. 1654.
Gönczi György: A' Sz. David Profetának ékes rytmusu Soltarival stb. tellyes könyv. Várad. 1654.
Páduai Szent Antal Solosmaja. Nagyszombat. 1675.
A' Jesus Szivet-Szerető Szívek stb. könyvecske. Pozsony. 1642.
Ilyés István: Soltári Énekek. Nagyszombat. 1693.
Gönczi György: Énekeskönyv. Debreczen. 1592.

- Gönczi György. Keresztyéni Énekek. Debreczen. 1590.
Pintér Jenő: A Magyar Irod. Tört. I. II. k. 1909.
Dézsi L.: A magyar lírai költ. története. Egyet. előadások. 1908—9.
Bornemisza Péter: Énekek Három Rendbe, Különbfélék Detrekő. 1582.
Ujfalvy Imre: Halotti temetéskorra való énekek. 1632.
Váradi énekeskönyv 1566.
Batthyányi kódex. Nyelvelmléktár XIV. köt.
Szent-Mihályi Mihály Énekeskönyve. 1797.
Blume-Dreves: Analecta lymnica medii ælvi. I—L. köt. 1886—1907.
Tordai Ányos: Kódexeink Mária-himnuszai. Bpest, 1903.
-

Tartalom.

Előszó — — — — —	3
Bevezetés — — — — —	5
Kájoni életének főbb vonásai — — — — —	10
Kájoni énekeskönyvei — — — — —	12
Kájoni Cantionalejének kiadásai — — — — —	19
Kájoni énekeskönyveinek forrásai — — — — —	20
A Cantus Catholici (1651.) és Kájoni: Cantionale Catholicum (1676.)	22
A Gönczi É. K. 1654. lőcsei kiadása és Kájoni Cantionaleja — —	25
Más forrásokból vett énekek — — — — —	29
Az ismeretlen forrásból átvett magyar énekek versefejei Kájoninál	30
Kájoni latin énekeinek forrása — — — — —	32
Kájoni Cantionalejének II. kiadása — — — — —	35
Kájoni Cantionalejének III. kiadása — — — — —	38
Kájoni kéziratos magyar-latin versgyűjteménye — — — — —	41
Kájoni eredeti költeményei — — — — —	46
A kéziratos gyűjtemény Comico-Tragoediája — — — — —	52
Pataki Anna éneke — — — — —	54
Sztán Balázs éneke — — — — —	65
Kájoni kéziratos gyűjteményének forrásai — — — — —	66
I. Függelék. A Cantus Cath. (1651)-ből vett énekek, melyek az 1654.-	
iki Lőcsén kiadott Gönczi-féle énekeskönyvben nem találhatók — —	69
II. Függelék. A Cantus Catholici 1651. kiadásából vett, de az 1654-ben	
Lőcsén megjelent Gönczi-féle énekgyűjteményben is megtalálható	
énekek — — — — —	79
III. Függelék. A Gönczi-féle énekeskönyv 1654. évi kiadásából átvett	
énekek — — — — —	87
IV. Függelék. Azon énekek, melyeknek eredeti gyűjteménye nem ismer-	
etes és a versszakok kezdő betűinek jelentése van — — — — —	124
V. Függelék. Ismeretlen gyűjteményből vett énekek, melyeknek latin	
szövege is meg van — — — — —	127
VI. Függelék. Azon latin himnuszok, melyeket Kájoni a C. C. 1651.	
kiadásból vett át — — — — —	130
Forrásaim — — — — —	137

1931/32 2802

X3 121

**Kolozsvár,
Szent Bonaventura könyvnyomda
nyomása.**